

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

Mgr. Tereza Dvořáková

**Význam Ázerbájdžánu a Gruzie v nové
energetické geopolitice**

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: **Mgr. Tereza Dvořáková**

Vedoucí práce: **PhDr. Vít Střítecký, M.Phil., Ph.D.**

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

DVOŘÁKOVÁ, Tereza. *Význam Ázerbájdžánu a Gruzie v nové energetické geopolitice*. Praha, 2015. 117 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce PhDr. Vít Střítecký, M.Phil., Ph.D.

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce s názvem „Význam Ázerbájdžánu a Gruzie v nové energetické geopolitice“ pojednává o tématu percepce energetické bezpečnosti z perspektivy Evropské unie se zvláštním důrazem na význam dvou jihokavkazských zemí - Ázerbájdžánu a Gruzie. Záměrem této práce je analyzovat téma prostřednictvím konstruktivistického přístupu. Výchozí teoretický rámec práce tedy tvoří redefinovaná teorie sekuritizace. Metodologický základ představuje diskurzivní analýza oficiálních dokumentů, vydaných Evropskou unií, zasazená do kontextu Evropské politiky sousedství, respektive iniciativy Evropské partnerství s přihlédnutím k externímu vlivu Ruské federace v časové periodě zhruba deseti let, tj. od roku 2003, kdy byla ustavena Evropská politika sousedství, do současnosti. Hlavním cílem předkládané práce je zhodnocení percepce energetické bezpečnosti z pohledu Evropské unie a určení klíčových kontextuálních souvislostí a diskurzivních témat, která v určitých momentech dané periody v politickém diskurzu Evropské unie převládala.

Klíčová slova

Energetická bezpečnost, teorie sekuritizace, Evropská unie, Ázerbájdžán, Gruzie, diverzifikace dodávek energetických surovin

Abstract

The submitted thesis called “The Relevance of Azerbaijan and Georgia in New Energy Geopolitics“ deals with the topic of perception of energy security from the perspective of the European Union with special emphasis put on two southern Caucasian countries – Azerbaijan and Georgia. The purpose of this thesis is to analyse the topic by means of the constructivist approach. The theoretical framework is based on the redefined theory of securitization. The methodological basis is represented by the discursive analysis of the official documents issued by the European Union, embedded in the context of European Neighbourhood Policy and the Eastern Partnership initiative respectively whilst taking into consideration the external influence of the Russian Federation in the time period of approximately ten years, *i.e.* from 2003, when the European Neighbourhood was established, up to the present. The main objective of the submitted thesis is to assess the perception of energy security from the point of view of the European Union and to identify key contextual links and discursive themes that dominated the political discourse of the European Union in particular moments of the respective period.

Keywords

Energy security, securitization theory, European Union, Azerbaijan, Georgia, energy supply diversification

Rozsah práce: počet znaků s mezerami: 182 667, tj. 101 normostran (počet znaků bez mezer: 158 667).

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně, použila jen uvedené prameny a literaturu a v textu řádně vyznačila jejich použití.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného akademického titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 13. května 2015

Mgr. Tereza Dvořáková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce za užitečné rady a podněty k zamyšlení, PhDr. Vítu Stříteckému, M.Phil., Ph.D. Dále bych ráda poděkovala panu Mgr. Petru Binhackovi za velmi cenné rady a komentáře a v neposlední řadě svému partnerovi a své rodině za bezmeznou podporu a trpělivost.

Seznam použitých zkratek

BTE	plynovod Baku-Tbilisi-Erzurum
BTC	ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan
CERA	Cambridge Energy Research Associates
DCFTA	Deep and Comprehensive Free Trade Area (komplexní zóna volného obchodu, v tomto případě mezi EU a Gruzii)
E5P	Eastern Europe Energy Efficiency and Environment Partnership (Energetický a environmentální program pro východní Evropu)
EBOP	Evropská bezpečnostní a obranná politika (EU)
EBS	Evropská bezpečnostní strategie
EK	Evropská komise
EPE	Energetická politika pro Evropu
EPS	Evropská politika sousedství
ESEB	Evropská strategie energetické bezpečnosti
EUJUST Themis	mise Evropské unie v Gruzii na podporu právního státu
EUMM	monitorovací mise Evropské unie v Gruzii
IEA	International Energy Agency (Mezinárodní energetická agentura)
INOGATE	mezinárodní program EU na podporu energetické spolupráce se státy černomořského a kaspického regionu
KS	Kodaňská škola
LNG	Liquefied Natural Gas (zkapalněný zemní plyn)
MLA	Multilaterální smlouva o mezinárodním transportu pro rozvoj koridoru Evropa-Kavkaz-Asie
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries (Organizace zemí vyvážejících ropu)
PCA	Partnership and Cooperation Agreement (Smlouva o partnerství a spolupráci)
SCP	South Caucasus Pipeline (jiný název pro BTE)
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika (EU)
TENs	Trans-European Networks (Transevropské (energetické) sítě)
TRACECA	Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia (projekt transportního koridoru Evropa-Kavkaz-Asie)
VP	Východní partnerství

Obsah

ÚVOD.....	10
1. TEORETICKÁ část	14
1.2. Bezpečnostní studia a Kodaňská škola	14
1.3. Teorie sekuritizace	16
1.4. Kritická reflexe teorie sekuritizace	19
1.4.1. Logika bezpečnosti.....	20
1.4.2. Akt vs. proces	21
1.4.3. Role kontextu.....	22
1.4.4. Role identity	23
1.4.5. Role sekuritizačního aktéra	24
1.4.6. Role publika.....	25
1.4.7. Role vizuální komunikace	25
1.4.8. Lingvistická kritika.....	26
1.4.9. Kritika západocentrismu a zaměření na demokratické státní uspořádání	27
1.4.10. Normativní kritika	29
1.4.11. Realistická kritika.....	31
1.4.12. Sekuritizace jako translace	32
1.4.13. Ideální typ sekuritizace.....	33
1.5. Energetická bezpečnost.....	33
1.5.2. Energetický bezpečnostní komplex EU – Ázerbájdžán - Gruzie	37
1.5.3. Produktovody a význam plynu	37
2. METODOLOGIE.....	40
3. EMPIRICKÁ část	43
3.1. Analýza interního kontextu.....	43
3.1.2. Evropská politika sousedství	43
3.1.3. Východní partnerství.....	45
3.1.4. Ázerbájdžán a Gruzie.....	46
3.2. Analýza externího kontextu: Rusko.....	48
3.3. Sekuritizační aktér	52
3.4. Diskurzivní analýza	52
3.4.1. Evropská bezpečnostní strategie	52
3.4.2. Evropská strategie energetické bezpečnosti:	55
3.4.3. Další energetické strategie EU.....	56

3.4.4. Strategické dokumenty Evropské komise (Evropská politika sousedství) .	58
3.4.5. Strategické dokumenty Evropské komise (Východní partnerství)	64
3.4.6. Dokumenty - Ázerbájdžán a Gruzie	68
3.4.7. Závěry Evropské rady	70
3.4.8. Legislativa - Nařízení o bezpečnosti dodávek plynu	82
3.5. Závěr empirické analýzy.....	83
ZÁVĚR.....	87
SUMMARY	92
POUŽITÁ LITERATURA	93
SEZNAM PŘÍLOH.....	110
PŘÍLOHY	111
PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE	114

Úvod

Téma a cíl práce

Tématem předkládané práce je role Ázerbájdžánu a Gruzie v energetické politice Evropské unie, nahlíženo prizmatem sociálního konstruktivismu. Na úvod je proto třeba upozornit na jistý odklon tématu práce od původně definovaného názvu a rovněž výrazný posun pokud jde o samotný obsah práce v porovnání s původním konceptem, který je přiložen níže.

Původním záměrem této práce bylo zhodnotit roli Ázerbájdžánu a Gruzie, jak již název napovídá, právě z hlediska tzv. nové energetické geopolitiky, tedy převážně paradigmatem klasického realismu. Postupem času jsem se začala přiklánět ke konstruktivistickému pojetí energetické bezpečnosti, až se tedy finálním přístupem pro analýzu práce stala teorie sekuritizace. Redefinovaná a neustále se zdokonalující teorie sekuritizace představuje dle autorky relevantní postup, jak v současné době analyzovat právě bezpečnostní dimenzi mezinárodních vztahů. Vhodnějším názvem této práce by tedy byla Sekuritizace energetické bezpečnosti z pohledu Evropské unie se zaměřením na význam Ázerbájdžánu a Gruzie. Nicméně geopolitický přístup k energetice a její roli v mezinárodních vztazích přetrvává i nadále¹ a konstruktivisticky inspirovaná analýza následně nevyklučuje fakt, že energetické vztahy mezi určitými entitami, v našem případě mezi Evropskou unií a zeměmi jižního Kavkazu, mohou být založené na realistickém a geopolitickém vnímání mezinárodněpolitické reality, zvláště pokud je nějakým způsobem přítomen ruský faktor. Myšlenku propojení racionalismu a konstruktivismu představím v teoretické části.

Cílem práce je zmapovat hlavní diskurzivní trendy a určit převládající témata v rámci sekuritizace externího rozměru energetické bezpečnosti z pohledu Evropské unie se zaměřením na region jižní Kavkaz, a konkrétně Ázerbájdžán a Gruzii, v kontextu Evropské politiky sousedství a později iniciativy Východní partnerství, a také v externím kontextu, jenž je tvořen vlivem Ruska. Časově se jedná o periodu zhruba deseti let, počínaje samotným zavedením Evropské politiky sousedství v roce 2003 a konče

¹ např. Aribogan, U. D. a Bilgin, M. 2009; Demir, I. 2010; Gachechiladze, R. 2010; Karagiannis, E. 2002; Kleveman, L. 2003; Cornell, S. E., Tsereteli, M. a Socor, V. 2005; Papava, V. 2005; Shaffer, B. 2009; Souleimanov, E

současností. Dalším cílem práce je následně zhodnotit charakter vztahů Evropské unie s Ázerbájdžánem, Gruzii a Ruskem a určit, který z přístupů na škále od silného racionalismu po silný konstruktivismus jejich vztahy nejlépe definuje.

Představení tématu

Jihokavkazské země se po ukončení bipolární konfrontace ocitly v určitém politickém vakuu, přičemž původní velmoc – Ruská federace, jako nástupce Sovětského svazu, zde postupně ztratilo část svého dominantního vlivu a tento region se postupně začal dostávat do sféry zájmu jiných aktérů, a to mimo jiné i z energetických důvodů. Tato nová geopolitická realita umožnila transformaci regionu, který se tak najednou stal objektem relativně otevřeného boje státních aktérů, nadnárodních společností a samotných regionálních entit, a to mimo jiné i důsledkem absence jakékoliv nadnárodní autority. Mnoho autorů přirovnává současnou situaci po skončení studené války k tzv. Velké hře 19. století, neboli geopolitickému boji aktérů o kontrolu Eurasie inspirovaného právě tamním surovinovým bohatstvím se speciálním důrazem kladeným na kaspickou a kavkazskou oblast.² Současná politická realita regionu je však mnohem komplexnější, co se týká důvodů i aktérů, než zmíněná tradiční velká hra mezi Ruskem a Velkou Británií a nelze ji vysvětlit pouze prostřednictvím geopolitiky. Jednou z entit, pro kterou se v poslední dekádě stal jižní Kavkaz velmi důležitým regionem je také Evropská unie, jejíž percepci daného regionu z hlediska energetické bezpečnosti předkládaná diplomová práce analyzuje. Postupné začlenění obou jihokavkazských zemí do rámce Evropské politiky sousedství na počátku nového milénia jasně signalizovalo obnovený zájem Evropské unie o tuto oblast, ačkoliv v letech devadesátých se v regionu angažovala jen velmi omezeně.

Důvody výběru dvou zmíněných států pro energeticky inspirovanou analýzu jsou evidentní, ze tří jihokavkazských zemí je záměrně vynechána Arménie, jelikož nepředstavuje významnou zemi ani z pozice producenta energetických surovin, ani z pozice tranzitního území. Stejně tak nebyla pro analýzu vybrána ani celá kaspická oblast, protože kromě Ázerbájdžánu a Gruzie jsou všechny zbylé kaspické státy *de facto* závislé na exportních systémech vlastněných Ruskem, přičemž ázerbájdžánské a gruzínské produktovody (z nich nejvýznamnější Baku-Tbilisi-Ceyhan a Baku-Tbilisi-

² Amineh, M. P. 2003; Hall, G. a Grant, T. 2009, str. 114-115; Klevevan, L. 2003; Xuetang G. 2006

Erzurum) pod vliv Ruska nespádají.³ Fyzickou spojnicí, pomineme-li Černé moře, mezi Evropskou unií a jižním Kavkazem, tvoří území Turecka. Turecko je však z analýzy taktéž vynecháno a to z několika důvodů. Za prvé, vztahy Evropské unie a Turecka nejsou v energetické sféře příliš ovlivnitelné vnějším kontextem, který představuje Ruská federace, a to zejména z historických a geografických důvodů, a Turecko není zahrnuto ani ve vnitřním kontextu, protože není součástí Evropské politiky sousedství, jelikož již od roku 1999 požívá status kandidátské země.⁴ Aktuálnost energetického tématu v současné mezinárodně-politické realitě pravděpodobně nepotřebuje být komentována. Energetika je základem pro fungování nejen ekonomiky, ale i politiky, a prostupuje všemi dimenzemi mezinárodního systému.

Struktura práce

Práce je dělena do tří hlavních kapitol - teoretické části, metodologické části a empirické analýzy. V teoretické části je nejprve stručně diskutován obecný vývoj oboru bezpečnostních studií a detailněji poté konstruktivistický přístup Kodaňské školy se svými zásadními argumenty a koncepty. Následuje konkrétní rozbor původní teorie sekuritizace, na který navazuje podrobnější přehled její kritické reflexe v rámci akademické sféry. V závěrečné kapitole teoretické části je představen samotný koncept energetické bezpečnosti, který má v současné době mnoho podob a definicí, což dokazuje relevanci konstruktivistické analýzy této problematiky s přihlédnutím k vnějšímu i vnitřnímu kontextu a aktérům, jež daný koncept definují, respektive sekuritizují.

Teoretickým základem práce je publikace *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu autorů tzv. Kodaňské školy - Barryho Buzana, Ole Waevera a Jaapa de Wildeho*, jejíž originál byl vydán již v roce 1998, dále několik Waeverových předchozích publikací menšího rozsahu, avšak neméně významných, a taktéž následná kritická akademická debata, kterou představují odborné články zejména Thierry Balzacqa, Michaela Williamse, Matta McDonalda či Holgera Stritzela. Propojení konstruktivistické teorie sekuritizace a realistických, potažmo geopolitických předpokladů představuje publikace Petra Kratochvíla a Elsy Tulmets s názvem *Constructivism and Rationalism in EU External Relations. The Case of the European Neighbourhood Policy*.

³ Baran, Z. 2007, str. 136

⁴ Oficiální webové stránky Evropské unie. EU-Turkey relations. [online] Dostupné z <http://eeas.europa.eu/turkey/>

Z metodologického hlediska lze analýzu rozdělit na tři konkrétní roviny: kontextuální analýzu, analýzu relevance sekuritizačních aktérů a diskurzivní analýzu, přičemž práce využívá modifikovanou teorii sekuritizace a zohledňuje také její kritiku za účelem dostatečné reflexe zkoumaného tématu. Kontext je v tomto případě rozdělen na dvě roviny. Interní kontext zahrnuje Evropskou politiku sousedství a Východní partnerství, tedy politiku iniciovanou zevnitř Evropské unie. Externí kontext je tvořen rámcem působení Ruska na Evropskou unii, kde je Rusko hlavním iniciátorem. Zmíněná diskurzivní analýza se zaměřuje na jednotlivé sekuritizační pohyby a detailně je zkoumá dle relativně nového vzorce, který je podrobněji představen v metodologické části.

Materiály, využitě k dané analýze, představují zejména primární dokumenty, a to oficiální strategické dokumenty Evropské unie, vydané v kontextu Evropské politiky sousedství a iniciativy Východního partnerství Evropskou komisí a dále závěry z jednání Evropské rady, stanovující obecný strategický kurz politické orientace Evropské unie. Jedná se tedy o vyváženou kombinaci nadnárodního přístupu v podobě Evropské komise a přístupu mezivládního v podobě Evropské rady.

Třetí kapitolu představuje samotná empirická analýza zmíněných dokumentů, vydaných relevantními sekuritizačními aktéry a postupující v chronologickém sledu při reflexi předem představeného interního a externího kontextu. Výsledkem analýzy by měl být přehled nejčastějších diskurzivních témat a argumentů, které sekuritizaci energetické bezpečnosti v jednotlivých etapách formovaly a formují. Výstupem této analýzy tedy bude určení daných etap na základě převládajících diskurzivních trendů. Následně po identifikování jednotlivých diskurzivních etap se autorka pokusí stručně zhodnotit charakter vztahů Evropské unie s Ázerbájdžánem, Gruzii a Ruskem na základě dichotomie konstruktivismus/racionalismus, blíže specifikované v metodologické části.

1. Teoretická část

1.2. Bezpečnostní studia a Kodaňská škola

Bezpečnostní studia se zabývají celým spektrem otázek, spojených s bezpečností, které se v průběhu času měnily a mění, stejně tak jako samotný význam tohoto termínu. Pojem bezpečnost se samozřejmě nevztahuje pouze k problematice mezinárodních vztahů, ale pro účely této práce je preferována právě mezinárodní dimenze bezpečnosti. Pokud jde o vývoj mezinárodních bezpečnostních studií, k jejich rozkvětu došlo po druhé světové válce a díky novému mezinárodnímu uspořádání v době studené války, kdy byla strategická studia, jakožto předchůdce současných bezpečnostních studií, dominantním směrem, reflektujícím téma bezpečnosti v intencích vojenského sektoru (novým fenoménem se staly nukleární zbraně), státo-centrického přístupu a základních realistických konceptů jako je konfliktní mezinárodní prostředí či hra s nulovým součtem. Připomeňme, že v opozici, a také v pozadí strategických studií, stál v té době tzv. výzkum míru, který byl zaměřen spíše na nevojenské řešení konfliktů. V rámci strategických studií byl koncept bezpečnosti považován za objektivně daný a jeho význam nebyl prakticky zpochybňován. „Bezpečnost byla národní (státní) bezpečností, týkala se vojenských hrozeb, schopností a užití síly, zabývala se externími hrozbami, a měla být dosahována skrze rovnováhu moci“.⁵

Již v průběhu 70. a 80. let začalo docházet k redefinici termínu bezpečnost a jeho rozsahu, začala se vynořovat ekonomická či environmentální bezpečnostní témata, ale až konec studené války umožnil převratné změny, jelikož teorie sociálních věd jsou vždy úzce svázané se socio-historickým (externím) a intelektuálním (interním) kontextem.⁶ V devadesátých letech došlo k otevření jak politického tak akademického prostoru pro následný vývoj bezpečnostních studií a vojenská bezpečnost byla *de facto* odsunuta do pozadí zájmu. Mezinárodní bezpečnostní agenda byla významně rozšířena o množství nových témat, či nových bezpečnostních výzev (tzv. *new security challenges*), které, na rozdíl od realistického státocentrismu, refletovaly například vznikající etnické, tedy vnitrostátní konflikty, či transnacionální témata jako mezinárodní organizovaný zločin nebo mezinárodní terorismus. V současnosti tedy existuje velký počet dílčích směrů, zabývajících se bezpečností z různých ontologických i epistemologických pozic, např.

⁵ Buzan, B. a Hansen, L. 2012, str. 259

⁶ C.A.S.E. Collective, 2006, str. 445

konstruktivismus (konvenční a kritický), kritická bezpečnostní studia, feministická bezpečnostní studia, oblast lidské bezpečnosti (*Human Security*), výzkum míru (*Peace Research*), post-koloniální bezpečnostní studia, post-strukturální bezpečnostní studia, ale taktéž neorealismus a v neposlední řadě i vlivná tzv. Kodaňská škola,⁷ která představuje teoretický základ této práce. V rámci evropských kritických bezpečnostních studií se kromě Kodaňské školy v posledních dekádách dvacátého století rozvíjely i intelektuální proudy spjaté například s Paříží (Didier Bigo, Thierry Balzacq), či velšským městem Aberyswyrth (Michael Williams).⁸

Kodaňská škola⁹ neboli autoři působící pod záštitou Kodaňského institutu pro výzkum míru¹⁰ (1985-2004), (dále také jako „KS“), je jedním z kritických bezpečnostních směrů, které přispěly k tzv. rozšiřování (*widening* - nárůst hrozeb) a prohlubování (*deepening* - nárůst ohrožených entit) bezpečnosti po skončení studené války. Teoretický rámec KS lze charakterizovat jako inovativní, ač v současné době již dávno překonaný, a to v několika smyslech. Za prvé, ve smyslu rozšíření bezpečnosti, tj. překonání preferování vojenských hrozeb a představení dalších relevantních sektorů s odlišnými hrozbami – politického, ekonomického, společenského a environmentálního, jež jsou podrobněji představeny v klíčové publikaci Kodaňské školy - *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Za druhé, ve smyslu prohloubení, tj. přidání nových rovin analýzy, či nových referenčních objektů (ohrožených entit), které KS vymezuje pěti stupni: mezinárodní systémy jako nejvyšší a nejrozsáhlejší uskupení interagujících jednotek; dále mezinárodní subsystémy překrývající se v principu s regiony; jednotky, do kterých jsou řazeny především státy či národy; podjednotky – tedy organizované skupiny v rámci jednotek a jedinci, jakožto nejnižší stupeň analýzy.¹¹ Pro Kodaňskou školu je konkrétně v sektorech politickém, vojenském, ekonomickém a environmentálním primárním referenčním objektem stát a v sektoru sociálním je to společnost a její identita.¹² Za třetí, ve smyslu preferenčního tématu bezpečnostní analýzy, kterým je pro KS region, přičemž po rozpadu bipolárního uspořádání dochází dle Kodaňské školy právě k regionalizaci mezinárodních vztahů, a tím tedy získává teorie regionálních bezpečnostních komplexů na své relevanci.

⁷ Buzan, B. a Hansen, L. 2012, str. 35-37

⁸ C.A.S.E. Collective, 2006, str. 446

⁹ Termín „Kodaňská škola“ poprvé použil Bill McSweeney ve své publikaci *Identity and Security: Buzan and the Copenhagen school*, 1996.

¹⁰ Nejvlivnějšími autory Kodaňské školy jsou Barry Buzan, Ole Waever a Jaap de Wilde.

¹¹ Buzan, B.a kol. 1998, str. 14-16

¹² Buzan, B. a Hansen, L. 2012, str. 213

Tuto „klasickou teorii bezpečnostních komplexů“, představenou Buzanem následně sami autoři KS přetvářejí a aktualizují s ohledem na širší spektrum sektorů a zahrnutí jiných než čistě státních aktérů, a navrhují přistupovat k analýze regionů dvěma způsoby, buď jako k homogenním komplexům, kde se analýza soustředí na jeden konkrétní sektor, či jako komplexům heterogenním, kde spolu různé typy aktérů interagují napříč více sektory.¹³

Za účelem propojení původní teorie Kodaňské školy s tématem předkládané práce je nutné podotknout, že Kodaňská škola se explicitně nezabývá energetickým sektorem či energetickou bezpečností. Tato oblast je řešena v rámci ekonomického sektoru, ale jako samostatný fenomén není řešena vůbec.¹⁴ Pokud jde o energetickou tematiku, teorií bezpečnostních regionálních komplexů se v tomto směru inspiroval například Palonkorpi, který v nedávné době rozvinul teorii energetických bezpečnostních komplexů, jež bude pro účely této práce nastíněna v jedné z dalších kapitol teoretické části, věnované právě energetické bezpečnosti.

Pro shrnutí tedy můžeme za ústřední témata přístupu Kodaňské školy k bezpečnostním studiím považovat: sektorový přístup, rozšíření rovin analýzy – referenčních objektů, teorii regionálních komplexů a neméně inovativní teorii sekuritizace, o které bude detailněji pojednáno v následující části.

1.3. Teorie sekuritizace

Pravděpodobně nejvlivnějším příspěvkem Kodaňské školy k oboru bezpečnostních studií je Waeverova teorie sekuritizace, inspirovaná konstruktivismem a rozvinutá v průběhu devadesátých let dvacátého století v rámci několika publikací.¹⁵ Na úvod, než bude představena klíčová podstata teorie, jež tvoří základ této práce, je třeba uvést, co pro Kodaňskou školu přesně znamená pojem „bezpečnost“. Bezpečnost je pro Kodaňskou školu synonymem pro „přežití, čili zachování existence“ (v originále *survival*)¹⁶, respektive je-li „určité téma prezentováno jako existenční hrozba pro daný referenční objekt“¹⁷. Existenční hrozba tedy není univerzálním pojmem, ale, dle Kodaňské školy, se její podstata mění v závislosti na zkoumaném sektoru. Například,

¹³ Buzan, B. a kol. 1998, str. 18-30

¹⁴ Buzan, B. a kol. 1998.

¹⁵ Např. Waever, O. 1995; Waever, O. 1989.

¹⁶ Buzan, B. a kol. 1998, str. 31

¹⁷ *Ibid.*

v rámci politického sektoru, kde je primárním referenčním objektem stát, je podstatou existenční hrozby např. ztráta suverenity státu či legitimacy oficiální státní ideologie. Pokud se jedná o vojenský sektor, kde je taktéž referenčním objektem stát, bývá zpravidla ohrožena teritoriální integrita a v dalších sektorech poté dominují odlišné existenční hrozby.¹⁸ O této tzv. logice bezpečnosti neboli významu samotného termínu bezpečnost, a především tedy jeho kritice bude pojednáno v následující kapitole.

Jak je tedy patrné z úvodního odstavce, teorie sekuritizace v sobě snoubí tradiční realistickou konceptualizaci logiky bezpečnosti jako objektivně daného fenoménu, v tomto případě mimořádného stavu (*state of exception*), s konstruktivistickými koncepty, jako jsou řečový akt či intersubjektivní proces,¹⁹ jež budou taktéž představeny v následujících odstavcích.

Bezpečnostní téma je tématem veřejného zájmu, které zařazuje Kodaňská škola vždy do jednoho ze stupňů následujícího spektra: od nepolitizovaného tématu, přes politizované téma až k sekuritizovanému tématu, kde je „téma chápáno jako existenční hrozba, jež si žádá mimořádná opatření a ospravedlňuje konání vybočující ze standardních mantinelů politických procedur“.²⁰ Je nutné zde znovu připomenout, že sekuritizace je spojená s diskurzivním pojetím mezinárodních vztahů, existenční hrozba tedy nemusí nutně existovat, může tak být pouze prezentována. Podle autorů Kodaňské školy je však tento diskurz (neboli jeho konkrétní podoba, tedy řečový akt – viz dále) pouhým sekuritizačním pohybem (*securitization move*), který musí být nejprve akceptován relevantním publikem, aby došlo k úspěšné sekuritizaci daného tématu, a také legitimaci zmíněných mimořádných opatření.²¹ Inspirace lingvistikou a následné definování procesu sekuritizace jakožto řečového aktu dalo vzniknout rozsáhlé kritické reakci v akademické sféře. Rozpor je patrný již v této jedné větě, kde je svévolně zaměněn pojem proces, tedy trvající a dynamický jev, a akt, tedy jev jednorázový a statický. Propojení tohoto lingvistického konceptu s bezpečnostní teorií bude podrobněji rozvedeno dále.

¹⁸ Buzan, B. a kol. 1998, str. 32

¹⁹ Stritzel, H. 2014, str. 13-15

²⁰ Buzan, B. a kol. 1998, str. 34

²¹ Buzan, B. a kol. 1998, str. 35-37

Při definování sekuritizace jako *řečového aktu* vychází Waever z Austinova pojetí, že výrok (*utterance*) je složen ze tří částí:

1. Lokuční část – samotné vyřčení slovního obsahu
2. Ilokuční část – záměr, obsah – performativní funkce výroku
3. Perlokuční část – následek či efekt aktu vyřčení²²

Propojení řečového aktu s tématem bezpečnosti vyjadřuje Waever takto: „...výrok samotný je akt. Tím, že jej vyřkneme, cosi uděláme. Vyřčením ‚bezpečnosti‘ posune státní autorita určité téma do speciální roviny a tím si vymůže mimořádné právo použít jakékoliv nezbytné prostředky k vypořádání se s hrozbou“²³ nebo Buzan a kol.: „již sama diskurzivní výpověď je tímto aktem. Něco se děje díky tomu, že někdo něco řekne“²⁴.

Při bližším rozpracování teorie bezpečnostního řečového aktu se Kodaňská škola uchyluje k definici tzv. usnadňujících podmínek (*facilitating conditions*), které napomáhají sekuritizaci, jež tedy není *a priori* považována za úspěšnou. Usnadňující podmínky řečového aktu jsou rozděleny na interní a externí. Interní, vnitřní podmínky, mají lingvistický charakter, jde tedy o dodržení tzv. gramatiky bezpečnosti (výrok obsahuje odkaz na existenční hrozbu, tzv. zlomový bod a způsob, jakým hrozbě čelit). Externí, vnější podmínky, se poté dělí na tzv. sociální pozici sekuritizačního aktéra, která mu dodává potřebnou autoritu k realizaci řečového aktu, a na vlastnosti dané hrozby.²⁵

Pokud jde o rozporuplnou definici sekuritizace, která je nejprve představována řečovým aktem, hned v další části publikace je vysloven názor, že sekuritizace je intersubjektivní proces, kdy spolu tedy vzájemně interaguje sekuritizační aktér a relevantní publikum,²⁶ kritika tohoto nesouladu je taktéž podrobněji uvedena v další kapitole.

Kodaňská škola detailněji definovala i jednotlivé aktéry, zapojené do procesu sekuritizace neboli tzv. jednotky bezpečnostní analýzy. Prvním konceptem je již

²² Waever, O. 1989; Austin, J. L. 1962.

²³ Waever, O. 1995, str. 55

²⁴ Buzan, B. a kol. 1998, str. 37

²⁵ Buzan, B. a kol. 1998, str. 43-45

²⁶ Buzan, B. a kol. 1998, str. 41

několikrát zmíněný *referenční objekt*, tedy entita, jejíž existence je ohrožena určitou hrozbou. Druhým konceptem je tzv. *sekuritizační aktér*, který provádí samotný akt sekuritizace, tedy upozorňuje na fakt, že je určitý referenční objekt ohrožen.²⁷ Referenčním objektem jsou většinou středně velká kolektivní tělesa na úrovni jednotek (např. státy a národy) a sekuritizačními aktéry jsou tradičně političtí lídři, vlády či lobbisté. V současné době však došlo k posunu u rozsahu referenčního objektu a může jím být i mezinárodní systém, jak uvádí Buzan a Waever, v tomto případě se poté jedná o tzv. *makrosekuritizaci*.²⁸ Poslední definovanou jednotkou je tzv. *funkcionální aktér*, který nějakým způsobem významněji ovlivňuje dynamiku bezpečnostních vztahů v daném sektoru.²⁹ Další kritickou vlnu tedy přirozeně zažehla absence relevantního publika ve výše zmíněném výčtu ústředních aktérů bezpečnostní analýzy.

Sekuritizaci obecně lze zjednodušeně nahlížet dvěma způsoby, Stritzel je dělí na internalistický a externalistický přístup. Internalistický přístup je zaměřen lingvisticky na samotný řečový akt a jeho performativní vlastnosti a koresponduje s poststrukturalistickým směrem. Přístup externalistický zdůrazňuje naopak proces sekuritizace, externí kontext a kloní se více k principům konstruktivismu.³⁰ Tato diplomová práce zasazuje analýzu do kontextuálního rámce a dává tedy přednost externalistickému přístupu.

1.4. Kritická reflexe teorie sekuritizace

V rámci bezpečnostních studií je teorie sekuritizace nepochybně jedním z nejvlivnějších konceptů, a to také právě díky vlně kritické reflexe, kterou rozpoutala. Nicméně, i přes relativně rozsáhlou akademickou kritiku přistupují ostatní autoři k teorii sekuritizace ve většině případů s citelným respektem a povětšinou oceňují její inovativní přínos a originalitu.

Primárně je Kodaňská škola kritizována za problematickou nejednotnost ve své konceptualizaci bezpečnosti, která se nejzřetelněji projevuje v samotné klíčové publikaci *Bezpečnost: Nový rámeček pro analýzu*. Uvnitř Kodaňské školy se mísí ideje a teoretické pozice tří odlišných autorů a výsledkem je nekonzistentní terminologie a často i

²⁷ Buzan, B. a kol. 1998, str. 48-49

²⁸ Buzan, B. a Waever O. 2009, 253-276

²⁹ Buzan, B. a kol. 1998, str. 49

³⁰ Stritzel, H. 2007, str. 359

protichůdné názory.³¹ Tato názorová roztržičnost způsobuje zranitelnost celého teoretického přístupu.

Na teorii sekuritizace tedy navazuje velké množství autorů, kteří ji kriticky hodnotí z různých úhlů pohledů a z celého spektra sociálně-vědních disciplín. Argumentů, mívajících proti teorii sekuritizaci, je celá řada. Kategorizace kritických přístupů k teorii sekuritizace není jednoduchá ani jednotná. Guzzini například vymezuje současnou akademickou debatu třemi dichotomiemi: lingvistická/diskurzivní vs. prakticky orientovaná; sociologická vs. filozofická a explanatorní vs. konstitutivní.³² Přehlednou klasifikaci současné kritické reflexe teorie sekuritizace (označenou jako „druhou generaci sekuritizace“³³) uvádí ve své publikaci *New security challenges : securitization theory and the localization of threat* Holger Stritzel. Dle Stritzela je v současné době pojem sekuritizace vysvětlován/kritizován ze tří úhlů pohledu, a to jako:

- 1) Politický akt
- 2) Sekuritizační logika
- 3) Kontextuální proces/postup

Předkládaná práce se ovšem pokusí rozčlenit kritickou reflexi podrobněji, a to na základě nejčastěji se objevujících argumentů. Klíčová témata kritiky jsou tedy následující: logika bezpečnosti, akt vs. proces, role kontextu, role identity, role sekuritizačního aktéra, role publika, role vizuální komunikace, lingvistická kritika, kritika západocentrismu, normativní kritika a realistická kritika. Závěrem této podkapitoly je představen nový Stritzelům přístup k teorii sekuritizace prostřednictvím konceptu translace a následně definice tzv. ideálního typu sekuritizace dle Balzacq.

1.4.1. Logika bezpečnosti

Logika bezpečnosti je povětšinou nahlížena jedním ze dvou prizmat, buď tradicionalistickým, nebo kritickým. Tradicionalismus je v tomto případě spojen s realistickou ontologií a kritický přístup s konstruktivismem.³⁴ Logika neboli význam

³¹ Stritzel, H. 2014, str. 20

³² Guzzini S., Balzacq T., 2014, str. 3

³³ Stritzel, H. 2014, str. 11

³⁴ Balzacq, T. 2015, str. 1

bezpečnosti je tedy buď objektivně daný (realismus) nebo subjektivně (intersubjektivně) konstruovaný (konstruktivismus).

Kritikou striktní realistické logiky, tedy významu termínu bezpečnosti u KS se zabývá například McDonald či Stritzel, když argumentují tím, že autoři KS přehlížejí komplexnost a historickou podmíněnost konceptu bezpečnosti, přičemž chápání bezpečnosti se v průběhu historie významně měnilo v závislosti na sociopolitickém kontextu,³⁵ a že se bezpečnost neomezuje na pouhou definici hrozby, ale důležitým aspektem je také jakým způsobem danou hrozbu v daném kontextu sekuritizační aktér chápe, a to s přihlédnutím k jeho hodnotám.³⁶

V současné době můžeme pozorovat kontrast mezi tradiční statickou logikou bezpečnosti, jakožto „mimořádnou politikou a pojmem risk, který se nachází pod pomyslnou hranicí mimořádné okolnosti“³⁷. Pojem bezpečnost je tedy komplexním, ambivalentním a dynamicky se měnícím pojmem a nelze mu připisovat univerzální charakter.

S logikou bezpečnosti souvisejí i další reakce, které vyvolalo právě Waeverovo chápání politiky, jako normálního stavu a bezpečnosti, jako mimořádného stavu, tedy stavu přesahujícího normální politiku. Zde je například patrná podoba se způsobem, jakým chápe Carl Schmitt (radikální forma tzv. realpolitik) politiku, tedy jako nepřátelskou a výjimečnou. V jejím rámci odděluje pojmy přítel/nepřítel, což je patrně základem Waeverovy dichotomie normalita vs. mimořádnost.³⁸

1.4.2. Akt vs. proces

Jak již bylo zmíněno výše, rozpor mezi chápáním sekuritizace jakožto aktu a procesu se objevuje nejen v rámci jedné publikace, ale dokonce i v rámci jedné stránky dané knihy.³⁹ Tento fakt je základem kritiky mnoha autorů. Autoři Kodaňské školy „neustále kolísají mezi termíny ‚proces‘ a ‚řečový akt/výrok‘ jako by to byla synonyma.

³⁵ Stritzel, H. 2014, str. 15-16

³⁶ McDonald, M. 2008, str. 577-579

³⁷ Stritzel, H. 2014, str. 18

³⁸ Williams, M. 2003, str. 515 - 516

³⁹ Buzan, B. a kol. 1998, str. 41

Akt je definován zároveň jako intersubjektivní proces konstruující hrozbu, a zároveň jako pouhý „výrok sám o sobě“.⁴⁰

Někteří autoři se kromě poukazování na danou kontradikci snaží navrhnout i vlastní řešení. Například Balzacq přichází s jasným argumentem, že sekuritizace je pragmatický/strategický proces, a nikoliv akt. Svůj sociologický model staví Balzacq do protikladu filozofickému modelu Kodaňské školy. Sekuritizace tedy není čistý řečový akt, ale „trvalý argumentační proces, zaměřený na přesvědčení cílového publika, aby, *na základě toho, co ví o světě* (zdůrazněno v originále), přijalo fakt, že určitý vývoj představuje hrozbu, proti které je nezbytné okamžitě zasáhnout.“⁴¹ Sociologický model sekuritizace zdůrazňuje symbolický interakcionismus, tedy význam symbolického užití jazykových prostředků jako jsou metafory, analogie, stereotypy apod. v rámci vzájemného vztahu aktéra a publika, který vytváří různé implikace za účelem akceptování sekuritizačního pohybu publikem.⁴²

Někteří autoři naopak poukazují na nedostatečnou pozornost věnovanou pojmu akt v rámci kritiky teorie sekuritizace a snaží se jej rekonceptualizovat. Řečový akt je dle názoru Huysmans pouze součástí komplexního politického aktu, výrok samotný není pro sekuritizaci určitého tématu dostačující, je třeba, aby byl intersubjektivně utvářen. Hlavní charakteristikou politického aktu je tzv. rupture, neboli jakési narušení či překročení stávajících institucionálních pravidel, čímž je daný politický akt (akt sekuritizace) realizován, nezáleží tedy na tom, zda je tento akt akceptovaný publikem, ale důležité je rozhodnutí státní autority, které realizaci umožňuje. Možnost státní autority zasahovat do institucionálních procedur je ovšem také podmíněna určitou legitimizací, která je spojena s normativním a politickým řádem.⁴³

1.4.3. Role kontextu

Kritici, zdůrazňující roli různých druhů kontextů (diskurzivního, sociálního, historického), argumentují tím, že performativní síla řečového aktu nemůže být zachycena bez kontextuálního ukotvení. S kritikou v tomto směru se můžeme setkat u několika autorů. McDonald argumentuje příliš úzkým vymezením kontextu řečového

⁴⁰ Stritzel, H. 2014, str. 31

⁴¹ Balzacq, T. 2009, str. 9.

⁴² Balzacq, T. 2009, str. 16-18.

⁴³ Huysmans, J. 2011, str. 371-372

aktu, který je definován pouze momentem samotné intervence a navíc kritizuje i nejednotnou identifikaci daného statického intervenčního momentu, kdy se téma stává bezpečnostním. Naopak tvrdí, že proces vzniku je dynamický, dlouhodobý a formovaný právě kontextem.⁴⁴

Roli širšího diskurzivního kontextu vyzdvihuje také Stritzel a vystupuje tím proti tvrzení, že řečový akt má performativní charakter a schopnost sám o sobě vytvářet nové významy a nové vzorce v rámci sociálních vztahů.⁴⁵ Relevanci objektivního diskurzivního kontextu nalezneme rovněž u Balzacq, pro kterého je „síla diskurzu důležitým aspektem bezpečnostní analýzy,⁴⁶ a jedním ze třech základních pilířů jeho kritiky teorie sekuritizace, spolu s argumenty, týkající se psychických a kulturních dispozic publika a sociální pozice sekuritizačního aktéra.⁴⁷ Externí kontext tedy sekuritizační řečový akt významně ovlivňuje a nikoliv naopak. Balzacq tvrdí, že kromě institucionálních (prezentovaných) hrozeb existují i objektivní hrozby, které nejsou konstruovány řečovým aktem, a že obecně „jazyk realitu nevytváří, maximálně utváří naše chápání reality“.⁴⁸ Role externího kontextu je dokonce spjatá s úspěchem sekuritizace, tedy s její akceptací ze strany relevantního publika, které je ovlivňováno právě například vlastní (současnou či historickou) zkušeností, tedy kontextem, který musí sekuritizační aktér při své snaze určitě téma sekuritizovat zohlednit a jeho argument musí rezonovat s charakterem publika.⁴⁹ Chápání bezpečnosti je tedy dle této kritiky relativní a je závislé na kontextu.

1.4.4. Role identity

Rolí identity se zabývají například autoři McSweeney a Huysmans, kteří v rámci sociální bezpečnosti kritizují především fakt, že Kodaňská škola považuje identitu za stálou charakteristiku společnosti, a nikoliv sociálně konstruovanou. Identita je však dle jejich názoru charakteristika nestálá, měnící se a vzniká procesem identifikace.⁵⁰

⁴⁴ McDonald, M. 2008, str. 564 a 575-576

⁴⁵ Stritzel, H. 2007, str. 360

⁴⁶ Balzacq, T. 2005, str. 171

⁴⁷ Balzacq, T. 2005, str. 172

⁴⁸ Balzacq, T. 2005, str. 181

⁴⁹ Balzacq, T. 2005, str. 183

⁵⁰ C.A.S.E. Collective, 2006, str. 453; McSweeney B. 1996, str. 81-93.

Další autorkou, poukazující na nedostatečné uchopení klíčového konceptu (kolektivní) identity v rámci sekuritizace, respektive konstrukce hrozeb, a problematizující fakt, že samotný vznik sekuritizačního pohybu nebyl zatím v bezpečnostní literatuře dostatečně vysvětlen, je R. Sjostedtová. Proces konstrukce hrozeb je dynamický proces, který je kontextuálně podmíněn a autorka jej nazývá internalizací, kde právě identita (jak národní, tak mezinárodní), dle jejího názoru, ovlivňuje vytváření idejí a ty následně ovlivňují zájmy a chování aktérů a tedy i vznik sekuritizačních pohybů, čímž tedy odpovídá na otázku, proč jsou některá bezpečnostní témata konstruována jako hrozby, a některá ignorována. Ideje jsou rozšiřovány tzv. zprostředkovateli idejí (*idea entrepreneurs*), kteří musí zastávat určité mocenské pozice a mít k dispozici patřičné nástroje k šíření idejí a konstruování hrozeb. Akceptaci těchto idejí mezi aktéry umožňuje či znemožňuje právě identita.⁵¹

Sjostedtová dále hovoří o národních aktérech, o způsobech jak identita ovlivňuje jejich rozhodování a jednání v souvislosti s konstrukcí hrozby, předkládaná práce se ovšem zaměřuje na EU jako celek, přičemž názory na energetickou bezpečnost se v jednotlivých členských státech diametrálně liší, tyto národní identity tedy nebudou brány v úvahu a analýza se zaměří až na výslednou „evropskou“ identitu, reflektovanou v oficiálních dokumentech EU.

1.4.5. Role sekuritizačního aktéra

Sekuritizační aktér figuruje v kritické debatě zejména v souvislosti s otázkou své schopnosti sekuritizovat témata, která závisí na jeho sociálním postavení a kompetencích. Ve většině případů jsou jako relevantní sekuritizační aktéři favorizováni veřejní činitelé a státní instituce,⁵² přičemž jak bude uvedeno níže, k získání potřebné kompetence je ve většině případů třeba formální a morální podpory ze strany relevantního publika.⁵³ Nedostatkem teorie sekuritizace spojeným s upřednostňováním dominantního politického aktéra, institucionálně legitimního jednat za určitý kolektiv, a to státu, což marginalizuje ostatní potenciální sekuritizační aktéry, se zabývá například McDonald.⁵⁴

⁵¹ Sjostedt, R. 2013, str. 144

⁵² McDonald, M. 2008, str. 564

⁵³ Balzacq, T. 2005, str. 184 - 190

⁵⁴ McDonald, M. 2008, str. 564

Balzacq přisuzuje sekuritizačnímu aktérovi tři základní aspekty, které musí být brány v úvahu: mocenské postavení aktéra, sociální identita aktéra a také charakter cílového publika a oponentů.⁵⁵

1.4.6. Role publika

Jedním ze zásadních témat kritické reflexe teorie sekuritizace je role relevantního publika a jeho nedostatečná reflexe v přístupu Kodaňské školy. Jak již bylo zmíněno v kapitole představující původní teorii sekuritizace, publikum ve výčtu hlavních aktérů sekuritizace překvapivě není zahrnuto. Kodaňská škola však na druhou stranu publikum zmiňuje jakožto protipól sekuritizačního aktéra, přičemž tyto dva aktéři mezi sebou o jednotlivých sekuritizačních pohybech „vyjednávají“, a je to právě publikum, které návrh sekuritizačního aktéra buď akceptuje, podpoří nebo zavrhne. Tato intersubjektivita, jak již bylo řečeno, je ovšem v ostrém kontrastu s jiným postulátem Kodaňské školy, který přisuzuje řečovému aktu samostatnou performativní sílu. Komplikace přináší především analytické uchopení role publika, které není nijak definováno, a není tedy jasné, které publikum, kdy a proč je tím relevantním, či jestli existuje více publik, a v jakém momentě přesně je publikum „přesvědčeno“.⁵⁶

Zmíněný rozpor, až ironie, kterou můžeme vidět v teoretickém uchopení sekuritizace Kodaňskou školou v souvislosti s rolí publika, je také základem jednoho z klíčových kritických argumentů Balzacqa, pro kterého jsou relevantní publikum a jeho psychické a kulturní dispozice důležitými faktory, jež musí být při analýze sekuritizace brány v úvahu. Kromě toho, publikum poskytuje sekuritizačnímu aktérovi potřebnou formální i morální podporu.⁵⁷ Otázkou je, zda lze o potřebě téže morální či formální podpory hovořit například ve státech s nedemokratickým režimem. Balzacq tedy preferuje definici sekuritizace v intencích intersubjektivního procesu, kde zaujímá publikum ve vztahu k sekuritizačnímu aktérovi významnou pozici.

1.4.7. Role vizuální komunikace

Další autoři, jako je Williams, Heck či Hansenová, propagují názor, že definice sekuritizačního pohybu jakožto řečového aktu je nedostačující a zdůrazňují narůstající

⁵⁵ Balzacq, T. 2009, str. 19.

⁵⁶ Stritzel, H. 2007, str. 363

⁵⁷ Balzacq T. 2005, str. 184

význam jiných komunikačních prostředků, např. vizuálního materiálu. Williams svůj argument dokládá zvyšujícím se vlivem elektronických médií a především televizní komunikace v současném prostředí bezpečnostních vztahů.⁵⁸ Tento vizuální obrat v rámci teorie sekuritizace je doprovázen empirickými studii založenými na analýze obrazového materiálu (např. genderového či náboženského původu)⁵⁹, který může například prezentovat určitý referenční objekt jako ohrožený a zdůrazňovat potřebu jeho okamžité obrany.⁶⁰ Kromě toho se sekuritizace pomocí obrazů liší od sekuritizace pomocí slov minimálně ve třech aspektech: své bezprostřednosti, schopnosti šířit se a nejednoznačnosti. Publikum je jednodušeji a intenzivněji ovlivnitelné obrazem, nežli textem.⁶¹ Obrazy působí mnohem emotivněji a reakce publika jsou proto mnohem bezprostřednější.⁶² I v případě vizuální sekuritizace je však třeba brát v úvahu kulturní pozadí aktérů, diskurzivní kontext a konstitutivní vztahy mezi samotnými obrazy, těmi, kdo obrazy vytvářejí a publikují (sekuritizační aktéři), a těmi, kteří je pozorují a vyhodnocují (publikum).⁶³

1.4.8. Lingvistická kritika

Základem lingvistické kritiky teorie sekuritizace je reflexe diskurzivní metodologie a hledání alternativního výzkumného rámce, který by poskytl lepší a systematičtější základ pro empirickou analýzu, než jaký poskytla Kodaňská škola. Takovou konceptuální rekonstrukci představuje několik autorů. Sekuritizaci v lingvistických intencích kritizují zejména autoři jako Stritzel, Balzacq, Bigo, Mc Donald či Vuori.

Kritika Waeverova chápání aktu sekuritizace jako řečového aktu je založena na primární kontradikci, kdy při zdůraznění role publika v rámci sekuritizačního pohybu je preferována perlokuční část řečového aktu, a naopak při zdůraznění performativní role samotného řečového aktu je dávána přednost ilokuční části řečového aktu. Zároveň se můžeme setkat s definicí sekuritizace jako totálního řečového aktu, přičemž zmíněné tři definice jsou tedy v přímém rozporu. Stritzel se dále zaměřuje na perlokuční efekty

⁵⁸ Williams M. 2003, str. 512

⁵⁹ Hansen, L. 2011; Heck, A. a Schlag, G. 2012

⁶⁰ Hansen, L. 2011, str. 51

⁶¹ Heck, A. a Schlag, G. 2012, str. 895

⁶² Hansen, L. 2011, str. 55

⁶³ Heck, A. a Schlag, G. 2012, str. 897

řečového aktu, které nelze pojímat jako univerzální, ale které se dynamicky proměňují vlivem různých okolností, např. časového období či geografické lokace.⁶⁴ Nekoherentní také Stritzel označuje Waevrovu inspiraci některými poststrukturalistickými autory, např. Derridou, Butlerovou, Bourdierem či právě Austinem.⁶⁵

Samotné pojetí sekuritizace jako řečového aktu ostře kritizuje i Balzacq, a to dvěma argumenty. Za prvé, sekuritizace jako řečový akt inklinuje k jejímu uchopení jakožto konvenčního institucionálního procesu, který je vytrhnut z dynamiky externí světové politiky. Druhým argumentem je fakt, že „vyřčením bezpečnosti je řečový akt omezen pouze na jeho část - ilokuční akt – který reprezentuje celek – totální řečový akt – jenž v sobě zahrnuje lokuční, ilokuční i perlokuční část“.⁶⁶ Podobně jako jiní autoři tak Balzacq odmítá definici sekuritizace jako statického řečového aktu a přiklání se k její definici jakožto dynamického pragmatického/strategického procesu. Čistě lingvistická charakteristika daného fenoménu je tedy dle tohoto názoru naprosto nedostačující.

Úzké zaměření Kodaňské školy na lingvistickou analýzu kritizuje také McDonald. Dle jeho názoru dochází k vyloučení ostatních forem komunikace, nejen tedy vizuálních, zmíněných v předchozí kapitole, ale také byrokratických postupů a fyzického jednání, které jsou součástí procesu konstrukce bezpečnostních témat.⁶⁷

V přímém rozporu s výše uvedenými externalistickými argumenty se však nachází pozice post-strukturalistická, neboli internalistická, navazující na Foucaultovu genealogii či Derridovu dekonstrukci, jádrem jejíhož výzkumu je právě lingvistika a řečové akty, prostřednictvím kterých naopak aktéři formují diskurzivní kontext.⁶⁸

1.4.9. Kritika západocentrismu a zaměření na demokratické státní uspořádání

Někteří autoři vyčítají teorii sekuritizace přílišnou orientaci na západní politické uspořádání (demokratické režimy), vestfálský systém, a z toho pramenící sklony k univerzalizmu a neschopnost teorie reflektovat situace mimo tuto oblast. Zaznívají

⁶⁴ Stritzel, H. 2014, str. 22

⁶⁵ Stritzel, H. 2014, str. 24-29

⁶⁶ Balzacq, T. 2005, str. 176

⁶⁷ McDonald, M. 2008, str. 569

⁶⁸ Hansen, L. 2011, str. 357-360

názory, že je nezbytné vzít v úvahu právě místní sociopolitický kontext a koncepty identity a kultury, a nespolehat se pouze na západo-centrický úhel pohledu. Kodaňská škola sice s konceptem identity pracuje, ovšem inklinuje k tendenci zabývat se pouze národní identitou, jak je obvykle chápána v evropském prostředí. Wilkinsonová upozorňuje, že existují i jiné druhy identit, např. etnické či náboženské skupiny, klany apod.⁶⁹ Kritika západocentrismu se zde prolíná i s normativní kritikou, jelikož na rozdíl od Západu, kde jsou relativně dodržovány principy demokracie a svobody projevu, v nezápádním světě dochází k marginalizaci významných částí populace a tedy k umlčení ‚hlasů‘, které by volaly po sekuritizaci některých témat.⁷⁰ Wilkinsonová dokládá svá tvrzení, a zejména fakt, že zaměření Kodaňské školy na řečový akt není dostačující, empirickým výzkumem sekuritizace tzv. tulipánové revoluce ze strany tehdejšího prezidenta v Kyrgyzstánu.⁷¹

Další kritiku v tomto směru přidává Vuori, který navíc představuje i analytický rámec pro výzkum sekuritizace ve státech s nedemokratickým režimem, a to prostřednictvím rozšíření konceptů řečového aktu, publika a mimořádné politiky, přičemž teorie sekuritizace by měla být aplikovatelná na všechny typy politického uspořádání. I zde je kladen důraz nejen na samotnou lingvistickou analýzu, ale taktéž na sociální kontext. Vuori se zabývá otázkou legitimizace, která je většinou chápána jako atribut úspěšné sekuritizace v demokratickém systému, a její relevance v systému nedemokratickém je často zpochybňována, nicméně právě Vuori zastává názor, že „legitimizace je pravděpodobně nejvýznamnějším elementem k přežití jakékoliv sociální instituce“ a „dokonce i autoritářské režimy musí legitimizovat použití mimořádných opatření, a bezpečnost je silný legitimizátor také v nedemokratických politických systémech“.⁷² Co se týká referenčního objektu, rozdíly mezi demokratickým a nedemokratickým systémem nemusí být nutně markantní, například základní hodnoty (*core values*) daného systému mohou být sekuritizované v obou případech obdobně.⁷³ Naopak relevantní publikum je kategorie, kterou je třeba určit v každém analyzovaném

⁶⁹ Wilkinson, C. 2007, str. 5-10

⁷⁰ Wilkinson, C. 2007, str. 12

⁷¹ Wilkinson, C. 2007, str. 14-21

⁷² Vuori, J. 2008, str. 68

⁷³ Vuori, J. 2008, str. 69

případě zvláště a u nedemokratických režimů ji pochopitelně nepředstavuje veřejnost, ale například vládnoucí elita, což opět závisí na socio-historickém kontextu.⁷⁴

1.4.10. Normativní kritika

Zásadní argument normativní kritiky teorie sekuritizace vychází z předpokladu, že subjektivní sekuritizace určitých témat neodpovídá objektivním skutečnostem a může přispívat k marginalizaci jiných témat, na která je naopak potřeba upozornit, a která je potřeba sekuritizovat.⁷⁵ Samotná Kodaňská škola se omezuje na univerzální hodnocení sekuritizace jakožto negativního konceptu, kdy je tato chápána jako prostředek selhání tzv. normální politiky a nutnost přijetí mimořádných opatření k vypořádání se s existenční hrozbou,⁷⁶ a desekuritizace naopak jakožto konceptu pozitivního, což je většinou normativních kritiků odsuzováno, přičemž sekuritizaci objektivních hrozeb považují za morálně správnou a nezbytnou.⁷⁷ Další argumenty reflektují otázku fungování demokratického systému a jeho narušování mimořádnými opatřeními v důsledku sekuritizace nebo otázku samotného výsledku sekuritizace, přičemž politizace má vést k efektivnějším výsledkům než sekuritizace.⁷⁸

Proces argumentace a ospravedlnění (*justification*) řečového aktu sekuritizace propaguje například Risse, který taktéž zdůrazňuje dialog a jeho transformativní vlastnosti.⁷⁹ Normativní kritiku rozvíjí i Williams tvrzením, že „stejně jako řečové akty, i sekuritizace musí být v zásadě diskurzivně legitimována...Sekuritizující řečový akt musí být akceptován publikem⁸⁰.“

Vlivnou kritičkou teorie sekuritizace z hlediska normativity je také Rita Floydová, která se při definici spravedlivé sekuritizace inspiroje teorií spravedlivé války a uvádí tři kritéria, jež jsou nezbytným minimem pro eticky korektní sekuritizaci. Za prvé je vyžadována existence objektivní hrozby (analogicky k spravedlivé příčině, tzv. *just cause*); za druhé morální legitimita referenčního objektu, tzn., že hrozba musí být humánního původu. Třetím kritériem je přiměřenost reakce na hrozbu, reakce tedy musí

⁷⁴ Vuori, J. 2008, str. 72

⁷⁵ McDonald, M. 2008, str. 574-575

⁷⁶ Buzan, B. a kol. 1998, str. 29

⁷⁷ Floyd, R. 2011, str. 436

⁷⁸ Roe, P. 2012, str. 250-251

⁷⁹ Risse, T. 2000

⁸⁰ Williams, M. 2003, str. 523

odpovídat rozsahu hrozby a také musí doopravdy reagovat na danou hrozbu. Sekuritizace je ospravedlnitelná jen za předpokladu, že splňuje všechna tato kritéria zároveň.⁸¹ Přirozeně se okamžitě nabízí otázka, jak tato kritéria hodnotit, přičemž normativní hodnocení jakékoliv skutečnosti je velmi problematické. Pokud jde o první kritérium, významný normativní problém můžeme spatřit v souvislosti s objektivitou hrozby, a tedy i intencemi sekuritizačního aktéra. Na jednu stranu nemusí být sekuritizované téma vždy nutně skutečnou bezpečnostní hrozbou, na straně druhé jsou naopak mnohé objektivní bezpečnostní hrozby ignorovány, záleží právě na intencích sekuritizačního aktéra. Kritérium morálně legitimního referenčního objektu koliduje s post-strukturalistickým tvrzením, že neexistují žádné univerzální hodnoty, nicméně Floydová argumentuje tím, že biologické potřeby a autonomie či možnost volby individua jsou univerzální principy společné pro veškeré lidstvo.⁸²

Další z kritiků teorie sekuritizace z normativní perspektivy je Claudia Aradau, která naopak předpokládá, že sekuritizace a samotný termín bezpečnost jsou ve své podstatě negativní koncepty, a to jak z hlediska procesu (urychlené rozhodování v rozporu s demokratickými principy), tak z hlediska výsledku (produkuje nepřátelské kategorie), přičemž zároveň prosazuje právě desekuritizaci, jakožto normativně správný koncept. Podle Aradauové sekuritizace prohlubuje propast mezi těmi, kdo patří do politické komunity, a tedy sekuritizační témata vytvářejí a ovlivňují, a ty, kteří nikoliv. Autorka dokonce navrhuje opustit bezpečnost a konceptualizovat politiku na základě jiné logiky. Tato nová logika by měla být založena na emancipaci, úzce spjatou s demokratickým systémem.⁸³

S normativitou a legitimní sekuritizací souvisí také představení konceptu tzv. humanitárního sektoru, kde hlavní referenční objekt představuje jedinec, přičemž právě tento humanitarismus, a nikoliv sekuritizace v původním slova smyslu, má legitimizovat mimořádná opatření (např. humanitární intervence na základě doktríny Responsibility to Protect). Bezpečnost jedince neboli lidská bezpečnost je založena na zcela jiné logice než bezpečnost ostatních referenčních objektů, především na konceptech lidského života a důstojnosti a je ohrožována odlišnými hrozbami.⁸⁴

⁸¹ Floyd, R. 2011, str. 428

⁸² Floyd, R. 2011 str. 430-435

⁸³ Aradau, C. 2004, str. 401

⁸⁴ Watson, S. 2011, str. 4-7.

1.4.11. Realistická kritika

Teorie sekuritizace je v posledních letech kritizována především z konstruktivistického pohledu. V této části bude nastíněna odlišná vlny kritiky, a to z méně tradiční, ale naopak více tradicionalistické pozice, pokud se jedná o koncept bezpečnosti. Například Knudsen svérázným způsobem poukazuje na problém, jenž vyvstal spolu z rozšiřováním bezpečnosti a snahou marginalizovat tradiční chápání vojenské bezpečnosti se zaměřením na stát, z čehož obviňuje právě Kodaňskou školu slovy, že „se snaží vyhnout vojenskému sektoru takovým způsobem, že se téměř nezabývají hlavním tématem našeho oboru, tedy závažnými konflikty“⁸⁵. Dále dokonce tvrdí, že sekuritizace by byla mnohem vhodnějším přístupem pro zkoumání politiky studené války, než období po jejím ukončení, protože v post-bipolárním období je údajně ovlivnění bezpečnostní agendy mnohem jednodušší. Autor nabádá opětovně zaměřit výzkum bezpečnosti na rozsáhlé konflikty mezi velkými organizovanými skupinami (tedy nejen státy), zachovat objektivní koncept hrozby a zaměřit se na stát, jako kolektivního aktéra, který hrozby produkuje.⁸⁶

Zajímavý argument v rámci této kritiky se týká otázky subjektivního versus objektivního vnímání konceptu hrozby. Kodaňská škola prosazuje subjektivní vnímání hrozby, kdy je tato utvářena samotnými aktéry a jejich obavami, a přehlíží jakékoliv objektivní faktory. Knudsen však předpokládá, že hrozba existuje nezávisle na subjektivním vnímání. Doslova uvádí, že „hrozba se vztahuje k reálnému fenoménu“⁸⁷. V neposlední řadě přidává kritiku paranoi, která vznikla v současné době v souvislosti s výzkumem státu, jakožto relevantního aktéra mezinárodních vztahů, a která zapříčinila fakt, že státo-centrismus se stal velmi pejorativním označením. Jedním dechem ovšem autor poukazuje na existenci značného paradoxu v rámci samotné Kodaňské školy, která na jednu stranu státo-centrismus radikálně odmítá, a zároveň však pokračuje v konvenčním výzkumu zaměřeném na stát v podobě teorie bezpečnostních regionálních komplexů.⁸⁸

⁸⁵ Knudsen, O. F. 2001, str. 357

⁸⁶ Knudsen, O. F. 2001, str. 356-359

⁸⁷ Knudsen, O. F. 2001, str. 360

⁸⁸ Knudsen, O. F. 2001, str. 363

Původní teorie sekuritizace vyvolala rozsáhlé reakce, ať už z teoretického, či empirického hlediska. Praktické využití teorie sekuritizace, ač původní či modifikované, při empirických analýzách různých témat dokazují nesčetné publikace, zaměřené například na migraci, změny klimatu, témata jako je chudoba, práva menšin, dostupnost vody, náboženství či konkrétně islám, HIV/AIDS apod.⁸⁹

1.4.12. Sekuritizace jako translace

Na závěr části pojednávající o kritické reflexi teorie sekuritizace bude zmíněn relativně nový přístup, a to Stritzelův koncept translace, využívaný již dříve v různých vědních disciplínách, např. v antropologii, sociologii či kulturní globalizaci, který autor transponuje do oboru bezpečnostních studií jakožto alternativu ke konceptu sekuritizace.

Translace dle jeho slov nabízí, na rozdíl od sekuritizace, možnosti zkoumat „přesun, lokalizaci, postupný vývoj nebo transformaci významu bezpečnosti,“⁹⁰ jedná se tedy o dynamický přístup, o výzkum procesu, spíše než statického stavu významu bezpečnosti v určitém časovém bodě, jak jej pojímá teorie sekuritizace. Stritzel se ztotožňuje s fenoménem genealogie, která mapuje historický vývoj významů slov a pracuje s dynamickými změnami významu bezpečnosti z hlediska času a prostoru. Tzv. sekuritizační pohyby jsou „situovány do časových a prostorových sekvencí“. Význam bezpečnosti tedy, dle Stritzela, vychází z „opakujících se translací, které jsou prováděny v určitých diskurzivních ‚lokalitách‘“.⁹¹

Konceptem translace se Stritzel snaží vyřešit otázku ‚relevantního publika‘ a jeho akceptace sekuritizačního pohybu, jež představuje kritérium úspěšné sekuritizace, přičemž translace, jakožto dynamický a reflektivistický proces význam ‚relevantního publika‘ bagatelizuje, stejně tak jako bagatelizuje statický pohled zaměřený na určitý moment ‚úspěchu‘.⁹²

Jádrem konceptu translace je diskurzivní proces, sestávající z kombinace pěti hlavních aspektů. Prvním je *přesun (passage)*, tzn. přesun něčeho z jednoho místa na druhé. Druhým aspektem je proces konstrukce (*production*), přičemž nejen že je objekt

⁸⁹ Např. Hansen, L. 2011; Sjostedt, R. 2008; Togral, B. 2012; Shirley, S. V. 2012; Sheikh, M. K. 2014 atd.

⁹⁰ Stritzel H. 2011, str. 343

⁹¹ *Ibid.*

⁹² Stritzel, H. 2011, str. 344

přesunut, ale také je pozměněn, jeho význam je re-artikulován. Za třetí, transformační síla translace je *omezená (bounded)*, je tedy stále vázána na původní význam slova. Za čtvrté, translace zahrnuje určitou formu *střetnutí (encounter)* s novým kontextem, to znamená, že původní texty zvenčí jsou včleněny do nové ‚lokality‘, což dle Stritzela představuje relativně autonomní způsob identifikace. Za páté, translace je v zásadě nekonečný (*indefinite*) proces, spojený s neustálým vývojem diskurzu. Koncept translace nepovažuje význam bezpečnosti za neměnný. Pro výzkum bezpečnosti je však potřeba zaměřit se na určitý časový úsek, kdy se význam stává dočasně stabilním. K pochopení současného významu výroku je třeba jej zkoumat ve vztahu k jiným výroky. Z metodologického hlediska se tedy jedná o empirickou rekonstrukci významu výroku.⁹³

Tento inovativní koncept translace je klíčovým tématem i Stritzelovi nedávno vydané publikace *New security challenges*, kde jej aplikuje na praktický případ translace organizovaného zločinu a tzv. darebáckých států z původní lokace v USA do nové diskurzivní lokality - Německa.⁹⁴

1.4.13. Ideální typ sekuritizace

Na závěr této podkapitoly, věnované kritické reflexi teorie sekuritizace, bude uvedena Balzacqova nedávná studie založená na analýze odborných publikací a zaměřená na nalezení tzv. ideálního typu sekuritizace, který nabízí jakýsi kompromis mezi nesčetnými kritickými argumenty. Ideální typ sekuritizace definuje Balzacq, mimo jiné, následujícími výroky: hrozby, jakožto sociální fakty závisí na intersubjektivním vztahu mezi publikem a sekuritizačním aktérem, sekuritizační pohyb a kontext jsou na sobě vzájemně závislé, základem sekuritizačního pohybu je vědomí existenciální hrozby pro referenční objekt apod.

V předkládané práci se autorka snaží zmíněné kritické argumenty reflektovat, blíže o tomto pojednává kapitola věnovaná metodologii.

1.5. Energetická bezpečnost

V této kapitole teoretické části bude představeno i velmi kontroverzní téma, a to je konceptualizace energetické bezpečnosti. Pro účely této práce je třeba tento termín,

⁹³ Stritzel, H. 2011, str. 345-346

⁹⁴ Stritzel, H. 2014

který tvoří páteř empirické analýzy, patřičně objasnit. Logika samotného termínu bezpečnost byla již detailně diskutována v předchozích kapitolách, větší problém však nastane, přidáme-li k termínu bezpečnost adjektivum energetická. Existuje vcelku rozsáhlá akademická debata zabývající se energetikou jako objektem bezpečnostní agendy. Například Ciuta dělí současnou debatu o energetické bezpečnosti do třech okruhů, které toto téma nazírají z následujících perspektiv:

1. logika války
2. logika existence
3. „totální“ bezpečnostní logika

V případě logiky války je energie vnímána jako komplexní kategorie, bez které nic jiného nemůže existovat, je tedy bezpečnosti nadřazená, ovlivňuje ji. Energie je jak příčinou (nedostatek zdrojů), tak nástrojem ozbrojeného konfliktu (energetická zbraň - *energy weapon*). Tato logika přejímá realistické principy, přičemž těmi hlavními jsou materialismus, přežití, konfliktní prostředí a státocentrický přístup. Logika války tedy odpovídá logice geopolitiky.⁹⁵

Druhá logika chápe energii jako nezbytný předpoklad pro fungování mezinárodního společenství jako celku, ale i jednotlivých států, společností, nakonec i jednotlivců, jelikož „každý potřebuje energii“⁹⁶. Tato logika disponuje dle Ciuty dvěma hlavními charakteristikami – za prvé segregací (*segregation*) na linii třech klíčových aspektů (druh energie – fosilní paliva, nukleární energie apod.; typ aktivity – těžba, transport, distribuce; typ aktéra - producent, dodavatel, odběratel, spotřebitel apod.). A druhou charakteristikou je velké množství angažovaných aktérů (*multiplication*), kteří zastávají funkce sekuritizačních aktérů, referenčních objektů apod. Význam energetické bezpečnosti v rámci této logiky je tedy vzhledem k množství aktérů, druhů energie a druhů aktivit velmi relativní a její multidimenzionální charakter je jakousi obdobou sektorového pojetí samotného termínu bezpečnost, jak jej uvádí Kodaňská škola.⁹⁷

Třetí dimenze je spojena s určitou banalizací konceptu energetické bezpečnosti, která je *de facto* všudypřítomná, a způsobuje tedy prázdnotu tohoto termínu. Obsahuje nespočet ohrožených entit, druhů aktivit a lokací, je to bezpečnost *všeho*. Multiplikace

⁹⁵ Ciuta, F. 2010, str. 129-131

⁹⁶ Ciuta, F. 2010, str. 132

⁹⁷ Ciuta, F. 2010, str. 131-134

aktérů je v tomto případě maximální, každý z nich navíc může zastávat jakoukoliv roli, je současně sekuritizačním aktérem i referenčním objektem.⁹⁸

Pokud převedeme výše definované logiky na evropský kontext, první logika jasně vykresluje situaci vztahu EU s Ruskou federací, vyznačující se geopolitickým soupeřením o energetické zdroje a principem přežití. Koresponduje tedy s externí dimenzí energetické bezpečnosti. V rámci druhé logiky upřednostňuje EU bezpochyby pohled ze strany odběratele – tedy energetickou bezpečnost chápe jako bezpečnost dodávek strategických surovin. Předkládaná práce na energetickou bezpečnost nahlíží prizmatem těchto dvou dimenzí, a bere tedy v úvahu její kontextuální ukotvení a relativitu významu vzhledem k tomu, který aktér energetickou bezpečnost definuje. Lze tedy tvrdit, že energetická bezpečnost, stejně jako jakékoliv jiné bezpečnostní téma, je utvářena skrze sekuritizaci. Existují i názory, že energetika jako taková představuje samostatný referenční objekt, prostupující všemi pěti bezpečnostními sektory Kodaňské školy, ačkoliv autonomní energetický sektor netvoří.⁹⁹

Je tedy zcela zřejmé, že neexistuje jedna obecně akceptovaná definice energetické bezpečnosti a různí autoři, či různé organizace, včetně Evropské unie, pojmají energetickou bezpečnost odlišně. Přesto je nutné představit alespoň některé definice.

Za vlivného autora v této oblasti je považován Daniel Yergin, proto jeho definici využiji jako výchozí. Dosažení energetické bezpečnosti odpovídá, dle Yergina, splnění čtyř základních principů. Za první diverzifikace zdrojů dodávek, za druhé cenová stabilita dodávek v mimořádných případech, neboli tzv. bezpečnostní marže. Za třetí integrace do energetického trhu a za čtvrté informovanost exportujících i importujících států (jež je podporována celosvětovou organizací IEA¹⁰⁰).¹⁰¹

Institute World Economic Forum a CERA (Cambridge Energy Research Associates) předkládají širší definici a upozorňují na rozšiřování významu termínu energetická bezpečnost, který v sobě zahrnuje následující oblasti (tzv. *umbrella term*):

⁹⁸ Ciuta, F. 2010, str. 134-138

⁹⁹ Christou, O., Adamides C. 2013, str. 510

¹⁰⁰ Oficiální webové stránky International Energy Agency. [online]. Dostupné z: <http://www.iea.org/topics/energysecurity/>

¹⁰¹ Yergin, D. 2006, str. 75-76

bezpečnost dodávek, diverzifikace dodávek, bezpečnost infrastruktury, režimy investování, bezpečnostní marže, ceny, riziko terorismu a války, bezpečnost příjmů, přístup k novým zdrojům/rezervám a energetika jako zbraň.¹⁰²

IEA (International Energy Agency) definuje energetickou bezpečnost velmi jednoduše jako „nepřerušenu dosažitelnost energetických zdrojů za dostupné ceny“.¹⁰³ Dále lze také rozdělit tři konkrétní sféry pro analýzu energetické bezpečnosti: energetické zdroje (uhlí, ropa, zemní plyn, obnovitelné zdroje energie), zprostředkování (elektřina, rafinérie) a transportní režimy (rozvodné sítě, produktovody, přístavy, lodě). Je tedy patrné, že energetická bezpečnost je vnímána rozdílně v závislosti na postavení daného aktéra v energetickém řetězci. Importérské země pod tímto termínem rozumí zejména diverzifikaci energetických zdrojů a exportérské diverzifikaci odběratelů, včetně snižování závislosti národní ekonomiky na energetických příjmech.¹⁰⁴ Organizace OPEC ve své definici energetické bezpečnosti toto rozdílné pojetí taktéž zohledňuje a zdůrazňuje jejich reciproční vztah a tedy vzájemnou závislost (*two-way street*).¹⁰⁵

Naopak obecným ohrožením energetické bezpečnosti (*Energy insecurity*) se rozumí „výsledek kontradikce mezi obecným trendem zvyšování energetické poptávky a snižování energetických rezerv“¹⁰⁶. Ciuta dále podotýká, že pojítkem jednotlivých definicí rozmanitého charakteru jsou tři základní termíny: růst, udržitelnost a životní prostředí¹⁰⁷, které ovšem zdaleka nejsou vyčerpávající.

Výše zmíněný výčet různých definicí a percepčí energetické bezpečnosti jasně dokazuje, že se jedná o sociálně konstruovaný termín, jenž nabývá různých podob například v souvislosti s tím, kým je energetická bezpečnost definována. Zde se tedy nabízí možnost propojení konstruktivismu s jinými sociálně-vědními směry, například s liberalismem či realismem, a v jeho rámci také s geopolitikou, jak bylo zmíněno v úvodu. Cennou inspirací v tomto směru je například Kratochvílova konceptualizace Evropské politiky sousedství na základě dichotomie racionalismus/konstruktivismus, kde

¹⁰² Oficiální webové stránky World Economic Forum. [online]. Dostupné z: <http://www.weforum.org/pdf/Energy.pdf>

¹⁰³ Oficiální webové stránky International Energy Agency. [online]. Dostupné z: <http://www.iea.org/topics/energysecurity/>

¹⁰⁴ Pascual, C. a Zambetakis, E. 2008, str. 11

¹⁰⁵ Oficiální webové stránky OPEC. [online]. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/en/862.htm

¹⁰⁶ Ciuta, 2010, str. 127

¹⁰⁷ *Ibid.*

jsou vztahy Evropské unie s jednotlivými státy EPS hodnoceny na základě vzájemných percepce a pozic.¹⁰⁸ V metodologické části bude tento přístup objasněn detailněji.

1.5.2. Energetický bezpečnostní komplex EU – Ázerbájdžán - Gruzie

V předchozí kapitole byl v souvislosti s teorií Kodaňské školy nastíněn i koncept energetického bezpečnostního komplexu, jehož základem jsou tedy energetické interakce mezi jednotlivými aktéry. Požadavek geografické blízkosti, jak je definován v klasické teorii regionálních bezpečnostních komplexů, není v tomto případě relevantní z důvodu odlišného charakteru interakcí aktérů v případě energetiky, jež jsou fyzicky propojeny dálkovými produktovody. Jako existenciální hrozbu v tomto případě uvádí Palonkorpi energetickou závislost, ta může být buď vzájemná (tzv. pozitivní) nebo jednostranná (tzv. negativní).¹⁰⁹ Energetický bezpečnostní komplex je však jen zčásti tvořen materiální podstatou, tedy fyzickou propojeností energetickými sítěmi, důležitým faktorem také zůstává, jakým způsobem je takový komplex vnímán z pohledu jeho zainteresovaných aktérů. Materiální podstata vztahů Evropské unie a dvou jihokavkazských zemí je vysvětlena v další sekci, věnující se produktovodům. Analýza nemateriálních faktorů daného komplexu je obsažena v empirické části.

1.5.3. Produktovody a význam plynu

Produktovody a zejména plynovody představují z hlediska energetických interakcí mezi Evropskou unií a jižním Kavkazem významný faktor. Nejdůležitějším infrastrukturním projektem, zastřešujícím všechny následující, je projekt TRACECA¹¹⁰ z roku 1993, iniciovaný Evropskou unií a stvrzený podpisem smlouvy MLA¹¹¹ na summitu v Baku v září 1998, přičemž kromě Ázerbájdžánu a Gruzie se signatáři staly i Arménie, Bulharsko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Moldávie, Rumunsko, Tádžikistán, Turecko, Uzbekistán a Ukrajina. Projekt TRACECA je založen na principu obnovy tzv. Velké hedvábné stezky.¹¹² Dílčími, a neméně důležitými projekty potom byly tzv. Early Oil Pipeline projekt, jenž umožnil Ázerbájdžánu poprvé transportovat své strategické

¹⁰⁸ Kratochvíl, P., Tulmets E. 2010.

¹⁰⁹ Palonkorpi, M. (*Draft - Working Paper*), str. 3-5

¹¹⁰ Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia

¹¹¹ Basic Multilateral Agreement on International Transport for Development Corridor Europe-Caucasus-Asia

¹¹² Oficiální webové stránky iniciativy TRACECA. [online]. Dostupné z: <http://www.traceca-org.org/en/home/baku-initiative/>

suroviny skrz gruzínské území, konkrétně přes přístav Supsa a vyhnout se tak zcela ruskému transportnímu systému, a tzv. Major Oil Pipeline neboli ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan, který přivádí ropu až k tureckému pobřeží Středozemního moře a jeho dokončení je považováno za „strategický milník post-sovětské Eurasie“ - paralelně s ním byl zprovozněn i plynovod Baku-Tbilisi-Erzurum (viz příloha č. 1 – Kavkazské produktovody).¹¹³ Západem podporovaný ropovod BTC zpočátku (tj. v polovině devadesátých let) konkuroval dvěma alternativním projektům – severní trase přes ruské území a jižní trase před Írán, které nakonec realizovány nebyly.¹¹⁴ Zprovoznění ropovodu BTC a plynovodu BTE bylo klíčovým úspěchem nejen pro Ázerbájdžán a Gruzii, ale pro celý západní svět. Dalším transportním projektem, ačkoliv ne z čistě energetického hlediska, je i železnice Baku-Tbilisi-Kars.¹¹⁵ Mapa kavkazských produktovodů tvoří přílohu č. 1.

Jak bylo zmíněno v úvodu předchozího odstavce, význam plynu je pro účely předkládané práce zásadní a mnohokrát převyšuje význam například ropy, a to následkem rozdílných způsobů přepravy. Ropa je komodita flexibilně obchodovaná na světovém trhu v kapalném stavu a může být mimo klasických ropovodů přepravována na velké vzdálenosti i pomocí námořní dopravy, zatímco pokud jde o plyn, zde stále výrazně převládá transport v plynné podobě, což je možné pouze jedním způsobem – prostřednictvím plynovodu. Flexibilita obchodovatelnosti na světovém trhu je tímto velmi omezena. Ačkoliv se v současné době rozvíjí přepravní systémy (nutné jsou zejména terminály) pro kapalnou formu plynu (LNG), jedná se o nesrovnatelně menší objemy především z důvodu vysokých investičních nákladů. Například v roce 2013 byly hodnoty objemů dodaného zemního plynu v plynné vs. kapalně podobě v poměru 511,39 : 45,75 bcm¹¹⁶.¹¹⁷ Zemní plyn ve své klasické přepravní podobě tedy může být z těchto důvodů teoreticky využit jako politická zbraň, na rozdíl od ropy.¹¹⁸

Materiální podstata *plynového* energetického bezpečnostního komplexu EU, Gruzie a Ázerbájdžánu však dosud není naplněna, neboť jak naznačují předchozí

¹¹³ Tsereteli, M. 2013, str. 19-20

¹¹⁴ Cornell, S.E., Tsereteli, M., Socor, V. 2005, str. 18

¹¹⁵ Tsereteli, M. 2013, str. 28

¹¹⁶ bcm (billion cubic metres) = jednotka, používaná při měření objemu zemního plynu (miliarda kubických metrů)

¹¹⁷ Eurogas. Statistical Report 2014. [online]. Dostupné z: http://www.eurogas.org/uploads/media/Eurogas_Statistical_Report_2014.pdf, str. 8-9.

¹¹⁸ Casier, T. 2011, str. 496

odstavce, je fyzická propojenost jižního Kavkazu a Evropské unie *de facto* přerušena územím Turecka. Energetickou spojnici mezi jižním Kavkazem, potažmo Kaspickým mořem a Evropskou unií, respektive státy jihovýchodní Evropy by měl tvořit tzv. jižní koridor, vedoucí právě přes Turecko, představující kromě plynovodů Yamal-Europe (viz příloha č. 2), Nord Stream (viz příloha č. 3) a případně South Stream (viz příloha č. 4) (nedokončený) jednu z pěti hlavních tras, dopravujících energetické suroviny do Evropské unie. Vážnější rozhovory o takovém produktovodu, známém jako projekt Nabucco (viz příloha č. 5), se objevují již počátkem nového milénia, zhruba v roce 2002. Jednání o projektu Nabucco však chronicky selhávala z různých důvodů (vysoké náklady na výstavbu, otázka dodávek a odběratelů), až nakonec v roce 2013 došlo k jeho ukončení.¹¹⁹ Nicméně jak bude uvedeno níže, snahy o realizaci jižního koridoru v nějaké podobě pokračují i nadále.

Energetický bezpečnostní komplex Evropské unie a dvou kavkazských zemí můžeme tedy v současné době označit za sociální konstrukt, který se Evropská unie snaží vytvořit právě vlivem diskurzu energetické bezpečnosti a tzv. ho zmaterializovat.

¹¹⁹ Dempsey, J. 2013. [online]. Dostupné z: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=52246>

2. Metodologie

Pro účely předkládané práce je třeba v metodologické části představit alternativní teorii sekuritizace a způsob její aplikace na danou empirickou analýzu. Obecně je tedy základním metodologickým principem kontextuální a diskurzivní analýza, které jsou spolu úzce propojené.

Problémy s aplikací teorie sekuritizace v praxi a jejím promítnutím do empirické analýzy jsou taktéž reflektovány řadou autorů,¹²⁰ přičemž je zde vytykáno zejména zaměření se na gramatickou strukturu klíčových řečových aktů, což je například případ post-strukturalismu, při přehlížení sociálního, politického či historického kontextu.¹²¹ Předkládaná práce se spíše než internalistickým přístupem zaměřeným na jazyk inspiruje právě zmíněným externalistickým přístupem, který bere v úvahu vnější kontextuální souvislosti.

Na základě rozsáhlé kritiky teorie sekuritizace byl vytvořen alternativní přístup, který nastíním v této části. Centrálním bodem teorie sekuritizace je fenomén diskurzu, který má dvě dimenze – sociolingvistickou a sociopolitickou, tzn. je tzv. dvojitě strukturován. První dimenze je definována vzájemnou propojeností jednotlivých lingvistických aktů/artikulací (tzv. lingvistická strukturace) a druhou dimenzi představuje ukotvením sociálního jednání v sociálním kontextu a struktuře, což umožňuje aktérovi ovlivnit proces konstrukce významu (tzv. sociální strukturace). Navrhovanou metodou výzkumu je tedy právě diskurzivní analýza jednotlivých řečových aktů, které musí být zasazeny do širšího kontextu, nejen sociálního, diskurzivního, ale i historického. Základem tohoto strukturalistického přístupu je tvrzení, že aktéři, struktury i výroky jsou vzájemně propojené, tzn. navzájem konstruované a je třeba je zkoumat jako celek. Výzkumný rámec, který navrhuje Stritzel, je poté rozdělen do tří tzv. vrstev (*layers*), jež spolu dohromady vytváří sekuritizační pohyb. Tyto tři vrstvy tvoří **text, diskurz/kontext a sekuritizační aktér**.¹²²

V úvodu empirické části bude proto nejprve představen širší kontext analyzovaného tématu a poté vysvětlena relevance vybraných sekuritizačních aktérů. Kontext je následně rozdělen do dvou částí – interní, vytvořený Evropskou unií, a externí

¹²⁰ Stritzel, H. 2014, Vuori, J. 2008

¹²¹ Stritzel, H. 2014, str. 34-36

¹²² *Ibid.*

– nezávislý na vůli Evropské unie. Základem interního kontextu je Evropská politika sousedství, respektive iniciativa Východní partnerství. Externí kontext tvoří vztahy Evropské unie a Ruska.

Další část tvoří představení relevantních sekuritizačních aktérů, kterými jsou v tomto případě Evropská komise a Evropská rada.

Textuální analýza, odvozená od Stritzelovy konceptualizace sekuritizace, se následně zaměří na vybrané relevantní dokumenty a při analýze jednotlivých sekuritizačních pohybů se bude řídit následujícím vzorcem:

1. Tvrzení (*Claim*) – kontextualizovaný popis nebezpečí či hrozby
2. Varování (*Warning*) - kontextualizovaný popis následků nečinnosti
3. Požadavek (*Demand*)- kontextualizovaný popis plánované činnosti
4. Výrokový obsah (*Propositional content*)- kontextualizovaná prezentace důkazů a/nebo důvodů¹²³

Relevantními dokumenty jsou myšleny oficiální dokumenty vydané níže specifikovanými sekuritizačními aktéry. Výběr sekuritizačních aktérů nebyl vzhledem k analyzovanému tématu složitý, jelikož diskurz Evropské unie je na nejvyšší úrovni utvářen především orgány a institucemi Evropské unie. Pro vyváženost konečného výstupu analýzy byly vybrány dva orgány EU – Evropská komise a Evropská rada, které představují jak nadnárodní tak mezivládní percepci energetické bezpečnosti, a jimi vydané dokumenty v souvislosti s vnější energetickou politikou a právě Evropskou politikou sousedství, či později Východním partnerstvím. V některých dokumentech samozřejmě nemusí být sekuritizační pohyb kompletní, tedy nemusí obsahovat všechny čtyři zmíněné části, nebo nemusí být přítomný vůbec, ovšem za účelem dosažení určité kontinuity analýzy budou zhodnoceny všechny relevantní dokumenty.

Konečným výstupem by měla být identifikace nejčastěji se objevujících diskurzivních témat, argumentů a určení podstaty vztahů EU se dvěma kavkazskými zeměmi a Ruskou federací v intencích dichotomie konstruktivismus/racionalismus v souvislosti s externí energetickou bezpečností Evropské unie, které se v průběhu

¹²³ Stritzel, H. 2014, str. 48-49

zkoumané desetileté periody mohou měnit. Identifikaci daných diskurzivních témat bude tedy doprovázet i patřičné časové rozdělení analyzované periody.

Metodologický rámec pro určení konstruktivistické/racionalistické podstaty bilaterálních vztahů EU s Ázerbájdžánem, Gruzii a Ruskem se opírá o Kratochvílovu konceptualizaci čtyř typů interakcí Evropské unie s externí entitou, a to na základě pozic daných dvou aktérů. Kratochvíl rozlišuje mezi silným konstruktivismem, slabým konstruktivismem, silným racionalismem a slabým racionalismem.¹²⁴

V prvním případě je chování obou normativních aktérů přímo spojené s jejich identitou, bez náznaků instrumentality. „Zahraniční politika je motivována vlastními normami a hodnotami,“¹²⁵ nikoliv tedy materiálně. Ve druhém případě – slabý konstruktivismus – Evropská unie pro racionální protistranu představuje normativní strukturu, se kterou ovšem není potřeba se identifikovat, Kratochvíl takové aktéry nazývá „normativně neomezenými egoisty“.¹²⁶ Slabý racionalismus je opačnou situací, kdy Evropská unie, jakožto racionální aktér, ovlivňuje externí aktéry, kteří s EU interagují z normativních důvodů (např. perspektiva členství). V rámci silného racionalismu se normativní struktury jeví jako nepodstatné a oba aktéři prosazují své materiální zájmy.¹²⁷ Otázkou přirozeně zůstává způsob, jakým pozice daných aktérů určit, přičemž ne vždy je možné identifikovat opravdové intence, z toho důvodu je nutné předem upozornit, že tato analýza bude vycházet z explicitního diskurzu Evropské unie, založeného na zmíněných oficiálních dokumentech.

¹²⁴ Kratochvíl, P. a Tulmets, E. 2010, str. 30-47

¹²⁵ Kratochvíl, P. a Tulmets, E. 2010, str. 32.

¹²⁶ Kratochvíl, P. a Tulmets, E. 2010, str. 35.

¹²⁷ Kratochvíl, P. a Tulmets, E. 2010, str. 39-47

3. Empirická část

3.1. Analýza interního kontextu

Jak bylo uvedeno v teoretické části, jedním z nejdůležitějších faktorů, které je nutno zohlednit při aplikaci modifikované teorie sekuritizace je kontext. V případě sekuritizace energetické bezpečnosti ze strany Evropské unie ve vztahu ke dvěma zemím jižního Kavkazu – Ázerbájdžánu a Gruzii je relevantním kontextem, který tvoří rámec nad jejich vazbami, Evropská politika sousedství (European Neighbourhood Policy) a konkrétněji poté novější iniciativa Východní partnerství (European Partnership). V regionu jižní Kavkaz se pochopitelně střetávají zájmy mnoha externích i interních aktérů (např. Turecko, Írán, ale i USA a nově Čína a Indie), tato práce se však zaměří primárně na Evropskou unii a na vliv Ruska, které hraje v daném kontextu klíčovou externí roli. Hlubší historický kontext by mohl být přirozeně hodnocen v rámci různě dlouhých časových úseků, nicméně v daném případě je období zhruba posledních deseti let dle názoru autorky dostačující, a to vzhledem k relativně omezenému zájmu Evropské unie o region jižní Kavkaz před samotným rozšířením EU v roce 2004, jak je uvedeno níže.

3.1.2. Evropská politika sousedství

Koncept Evropské politiky sousedství se poprvé objevuje v roce 2002 jako strategický multilaterální přístup Evropské unie v souvislosti s tzv. východní vlnou rozšiřování v roce 2004, kdy se hranice EU významně posunuly směrem na východ a okruh jejích sousedních států se radikálně změnil a rozšířil.¹²⁸

V této době byla také přijata první bezpečnostní strategie EU, která situaci reflektovala apelem na budování bezpečnosti v sousedních státech EU, jakožto jedním ze základních úkolů, vzhledem k tomu, že většina těchto nových sousedů byly nestabilní postkomunistické země a obecně pro EU představovaly významné riziko.¹²⁹ Dle Evropské bezpečnostní strategie jsou „dokonce i v době globalizace zeměpisné aspekty velmi důležité“, a téma budování bezpečnosti v našem sousedství prostupuje celou

¹²⁸ Whitman, R. G., Wolff, S. 2010, str. 3

¹²⁹ *Ibid.*

strategií.¹³⁰ „EPS, která byla vypracována ve stejné době jako EBS, může být považována za operacionalizaci těchto cílů.“¹³¹

Evropská politika sousedství měla být založena na principu „skrze pomoci ostatním pomůžeme sami sobě“¹³², jak napovídá samotný název projevu tehdejší Evropské komisařky pro oblast EPS Ferrero-Waldnerové, přičemž tato pomoc znamená pro EU zajištění bezpečnosti s důrazem, mimo jiné, na bezpečnost hranic a kontrolu migrace. Téma energetická spolupráce a transportu surovin se samozřejmě objevuje i zde.

EPS původně zahrnovala tři tzv. nově nezávislé státy – Moldavsko, Ukrajinu a Bělorusko, jižní a východní Středozeří (severní Afrika a Střední východ) a Rusko. Státy s potenciální možností budoucího členství v EU nebyly do EPS počítány (tj. Turecko, Rumunsko, Bulharsko a západní Balkán).¹³³ Klíčovou otázkou zajisté bylo, jakým způsobem přimět dotčené země spolupracovat a umožnit tak politiku EPS uvést do praxe. Evropská unie nabídla těmto zemím různé benefity, aby je motivovala k implementaci politických a ekonomických reforem, jako například finanční asistenci či výhody spojené s vízovou politikou. V dlouhodobější perspektivě byl státům především přislíben budoucí přístup k vnitřnímu trhu EU, tzn. využívání principu tzv. čtyř svobod, jenž měl být alternativou k plnému členství v EU. Vývoj ekonomických a politických vztahů měl nakonec vyústit v období Evropského hospodářského prostoru¹³⁴.

Za účelem praktické aplikace politiky sousedství byl pro každou angažovanou zemi připraven tzv. Akční plán, každý rok od zahájení iniciativy EPS jsou také Evropskou komisí vydávány shrnující strategické dokumenty.¹³⁵ Hlavními prioritami EPS bylo sdílení společných hodnot – právního státu, dobrého vládnutí, lidských práv; efektivnější politický dialog zaměřený na cíle SZBP a EBOP; ekonomický a sociální rozvoj; vnitřní trh; spravedlnost a vnitřní věci; či propojení se sousedními státy z hlediska dopravní a energetické infrastruktury.¹³⁶

¹³⁰ Evropská bezpečnostní strategie, 2003.

¹³¹ Biscop, S. 2010, str. 73

¹³² Projev Evropské komisařky Ferrero-Waldnerové, 31. 10. 2005.

¹³³ Whitman, R. G., Wolff, S. 2010, str. 5

¹³⁴ Whitman, R. G., Wolff, S. 2010, str. 8-9

¹³⁵ Strategické dokumenty Evropské komise. Dostupné z:
http://www.eeas.europa.eu/enp/documents/strategy-papers/index_en.htm

¹³⁶ Whitman, R. G., Wolff, S. 2010, str. 7

Ačkoliv nebyly země jižního Kavkazu v EPS primárně zahrnuty, potřebu angažovat se v regionu však již dříve zdůraznila Evropská bezpečnostní strategie, a to primárně v souvislosti s energetickou bezpečností.¹³⁷ V květnu 2004 pak navrhla Evropská komise rozšířit EPS o země jižního Kavkazu – Arménii, Ázerbájdžán a Gruzii. Dané sdělení EK zahrnuje seznam priorit, které by měly být zohledněny v bilaterálních akčních plánech, a ani zde nechybí zmínka o nutnosti spolupráce v oblasti energetiky a transportu. EK také navrhuje diferencovat přístup geograficky – tzn. přistupovat odlišně k východním oblastem EPS a ke středomořské oblasti.¹³⁸ Právě na tomto principu byla později založena iniciativa tzv. Východní partnerství, které bude představeno v následující kapitole.

3.1.3. Východní partnerství

Východní partnerství je aktuálně nejkomplexnějším nástrojem, kterým Evropská unie definuje svou vnější politiku ve vztahu k východním sousedům, a který je formálně založen na principech mezinárodního práva a základních hodnot, jako je demokracie, právní stát a lidská práva.¹³⁹

Návrh iniciativy Východní partnerství byl poprvé prezentován v květnu 2008 v rámci Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy. V červnu 2008 posvětila tuto iniciativu Evropská komise a na summitu v Praze dne 7.5.2009 byl návrh v rámci českého předsednictví EU přijat. Země, které měly být zahrnuty do rámce Východního partnerství, byly: Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Moldavsko a Ukrajina.¹⁴⁰ Spolupráce s těmito zeměmi se uskutečňuje na dvou platformách – bilaterální a multilaterální. Mezi bilaterální aspekty patří mimo jiné spolupráce v energetické sféře. Je třeba taktéž podotknout, že klíčovými prioritami českého předsednictví v první polovině roku 2009 byly tzv. 3 E: Ekonomika, Energetika a Evropa ve světě.¹⁴¹

¹³⁷ Evropská bezpečnostní strategie, 2003, str. 14

¹³⁸ Evropská komise. Komuniké č. COM(2004) 373, 2004

¹³⁹ Evropská unie. Východní partnerství. [online]. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm

¹⁴⁰ Společná deklarace pražského summitu o Východním partnerství, 7.5.2009.

¹⁴¹ Oficiální webové stránky českého předsednictví 2009. [online]. Dostupné z: <http://www.eu2009.cz/en/czech-presidency/programme-and-priorities/programme-and-priorities-479/index.html>

Východní partnerství je tedy úžeji specifikovanou součástí Evropské politiky sousedství a v současné době představuje klíčový rámec spolupráce Evropské unie s Ázerbájdžánem a Gruzii.

3.1.4. Ázerbájdžán a Gruzie

Jak již bylo zmíněno výše, tyto dvě jihokavkazské země původně nebyly do EPS zahrnuty. Jejich začlenění předcházelo východní rozšíření EU o Bulharsko a Rumunsko, čímž se posunula hranice Evropské unie směrem k Černému moři, což jihokavkazskou oblast *de facto* postavilo do role oblasti sousední. Důvodem pro začlenění ovšem nebyl jen tento fakt, ale také strategicky a energeticky velmi významná pozice jižního Kavkazu. Vývoj vztahů EU a dvou jihokavkazských zemí lze rozdělit na dvě fáze. Ačkoliv s oběma státy existovaly partnerské dohody (Partnership and Cooperation Agreement), uzavřené v roce 1996 a platné od roku 1999, zaměřené na vzájemné obchodní vztahy, první fázi spíše definuje nedostatek politické vůle EU angažovat se hlouběji v nestabilním a konfliktním regionu a teprve ve druhé fázi, tedy zhruba od počátku tisíciletí, je patrný obnovený zájem, nejprve oficiálně zaměřený na prevenci konfliktů a post-konfliktní rekonstrukci. Impulzem pro větší angažovanost EU v regionu byla bezesporu tzv. revoluce růží, která umožnila rozvinout bližší politickou spolupráci s Gruzii, a potažmo i Ázerbájdžánem. Pro celou oblast jižního Kavkazu byla v roce 2003 zřízena pozice Zvláštního vyslance EU pro jižní Kavkaz.¹⁴²

Nabízí se otázka, co bylo příčinou tohoto posunu. Oficiální důvody mohou být různé, ale mnozí autoři se shodují na převážně geopolitickém vysvětlení obnoveného zájmu EU o region jižní Kavkaz. Například Ghazaryanová tvrdí, že tento zájem plyne především ze skutečnosti, že Evropská unie je závislá na dodávkách energetických surovin z Ruska a ze severoafrických zemí, a jižní Kavkaz, tedy konkrétně Ázerbájdžán jako producent a Gruzie jako tranzitní země, představuje alternativní řešení a umožňuje diverzifikaci dodávek, tedy klíčovou charakteristiku energetické bezpečnosti.¹⁴³ Obecně se téma energetické bezpečnosti EU v geopolitických intencích považuje za jeden z klíčových důvodů obnoveného zájmu.¹⁴⁴

¹⁴² Ghazaryan, N. 2010, str. 223-227

¹⁴³ Ghazaryan, N. 2010, str. 227

¹⁴⁴ např. Ghazaryan, N. 2010, str. 231; nebo Nuriyev, E. 2008, str. 156, 161-163; nebo Paul, A. 2015, str. 3

Jak již bylo řečeno, primárním nástrojem Evropské politiky sousedství jsou tzv. akční plány, které byly podepsány s oběma zeměmi v listopadu 2006, bez perspektivy členství v EU.¹⁴⁵ Pokud jde o Ázerbájdžán, zde dominuje spolupráce v ekonomické a energetické oblasti. V roce 2006 podepsaly EU a Ázerbájdžán Memorandum o porozumění, ustanovující strategické energetické partnerství, kde EU vyjádřila zájem o další rozvoj energetické infrastruktury.¹⁴⁶

Radikální posun po událostech tzv. revoluce růží v případě Gruzie dokazuje například nasazení mise EUJUST Themis v rámci EBOP v roce 2004 (červenec 2004 – červenec 2005), s mandátem na podporu právního řádu a porevolučních demokratických procesů.¹⁴⁷ Při vykreslení kontextu, v rámci kterého se vyvíjí vztah Evropské unie a Gruzie, nelze opomenout rusko-gruzínský ozbrojený konflikt ze srpna 2008. Cílem této práce není hodnotit normativní stránku věci, ale pouze představit roli Evropské unie, kterou sehrála v rámci tohoto konfliktu. Reakce členských států nebyla jednotná, post-komunistické země volaly po tvrdém zásahu proti Rusku, tradiční členské státy po umírněnějším a opatrnějším postupu, zajisté také kvůli energetickým aspektům. Výsledkem bylo, že Evropská unie plnila pouze spíše pasivní roli prostředníka, nicméně za pozitivní přínos lze považovat nasazení druhé mise na území Gruzie – mise EUMM – ihned v září 2008.¹⁴⁸ Srpnová válka znamenala bezesporu impuls k rychlejšímu přijetí iniciativy Východní partnerství a dalšímu rozvoji a prohloubení vzájemných vztahů EU a Gruzie. Nejvýraznějším posunem bylo nahrazení Akčního plánu z roku 2006 Asociační dohodou, podepsanou 27. června 2014¹⁴⁹, což bylo vyústěním dlouholetého proevropského zahraničně-politického kurzu Gruzie. Asociační dohoda především ustavuje komplexní zónu volného obchodu s perspektivou začlenění Gruzie do jednotného trhu EU, i do rámce zahraniční a bezpečnostní spolupráce.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Akční plán Gruzie. [online]. Dostupné z:

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/georgia_enp_ap_final_en.pdf; Akční plán

Ázerbájdžánu [online]. Dostupné z:

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf

¹⁴⁶ Ghazaryan, N. 2010, str. 223-227

¹⁴⁷ Oficiální webové stránky mise EUJUST Themis. [online]. Dostupné z:

<http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eujust-themis-georgia/>

¹⁴⁸ Oficiální webové stránky mise EUMM Georgia. [online]. Dostupné z: <http://www.eumm.eu/>

¹⁴⁹ Asociační dohoda Gruzie. [online]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/georgia/pdf/eu-ge-aa-dcfta_en.pdf

¹⁵⁰ Evropský parlament. Asociační dohoda EU-Gruzie. [online]. Dostupné z

<http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-AaG-542175-EU-Georgia-Association-Agreement-FINAL.pdf>

Obě země těsnější spolupráci s EU vnímají pozitivně, protože jim umožňují oprostit se od vlivu Ruské federace a závislosti na ní. Nicméně, na rozdíl od Gruzie, Ázerbájdžán ve vztahu k Rusku udržuje vyrovnaný diplomatický postoj a oba státy se navzájem považují za strategické partnery.¹⁵¹ Rusko považuje jižní Kavkaz za tradiční sféru svého vlivu a v materiálním slova smyslu je stále hegemonelem. Snahy EU prosadit se v oblasti jižního Kavkazu jako *soft-power* a stát se normativní velmocí skrze politiku EPS/VP nenechává proto Kreml bez povšimnutí. Původní plán EU začlenit i Ruskou federaci do rámce EPS a zahájit proces normativní konvergence, tzn. prosadit zde normy a hodnoty EU, byl Ruskem odmítnut, místo toho spolupracují obě entity na bázi bilaterálních vztahů, tzv. strategického partnerství.¹⁵²

3.2. Analýza externího kontextu: Rusko

Rusko je bezesporu nejvýznamnějším vnějším faktorem, který ovlivňuje percepci energetické bezpečnosti z pohledu Evropské unie. V této podkapitole se autorka pokusí nastínit alespoň nejdůležitější aspekty tohoto vlivu a zejména vysvětlit jeho důvody.

Ruská federace představuje pro Evropskou unii bezpochyby nejdůležitějšího partnera na poli energetiky, respektive dodavatele strategických surovin - ropy a zemního plynu, zatímco Evropská unie je pro Rusko hlavním odběratelem. Objektívních důvodů významu Ruska v této souvislosti existuje hned několik, například geografická vzdálenost (a již výše zmíněná fyzika přepravy zemního plynu produktovody), či samotný fakt, že Rusko vlastní obrovské zásoby surovin, které právě Evropská unie potřebuje a naopak pro ruskou ekonomiku je stěžejní tyto zásoby prodat.

Téma energetiky prostupuje *de facto* všemi sférami vzájemných vztahů a je základem množství odborných publikací a diskuzí s realistickým i liberálním podtextem. Realistickému přístupu vévodí koncepty moci, závislosti, geopolitického soupeření či hry s nulovým součtem. Podle těchto názorů se energetika v poslední době stala politickou proměnnou, která ovlivňuje jak vojenské, tak politické vztahy obou entit.¹⁵³ „Čečensko, lidská práva v Rusku, Kaliningrad a menšiny v Pobaltí jsou považovány za mnohem

¹⁵¹ Nuriyev, E. 2008, str. 156-158

¹⁵² Haukkala, H. 2010, str. 161 - 173

¹⁵³ Paillard, Ch.-A. 2010, str. 65

menší výzvy Rusku, v porovnání s energetikou.¹⁵⁴ Vysokou politizaci tématu dokazují i mnohdy velmi neekonomická rozhodnutí o výstavbě produktovodů, jako je Nord Stream, názorný příklad (úspěšné) ruské strategie politicky rozdělit Evropu.¹⁵⁵ V současné době „ruská síla a vliv již není měřena přesností balistických raket či produkcí bomb, ale kilometry postavených produktovodů“.¹⁵⁶ Na druhou stranu liberální přístup propaguje větší komplexnost vztahů a upřednostňuje vzájemnou závislost (*interdependence*) a ekonomickou spolupráci. Vzájemná závislost je definována dvěma dimenzemi – citlivostí (*sensitivity*) a zranitelností (*vulnerability*), jejichž stupeň se u každé země Evropské unie ve vztahu k Rusku výrazně liší.¹⁵⁷

Jak je patrné, většina autorů nahlíží na tyto vztahy z materialistického pohledu a nebere v úvahu nemateriální aspekty jako je diskurz, identita, ideologické hodnoty apod.¹⁵⁸ Zůstává však materiálním faktem, že EU z Ruska momentálně importuje 136,37 bcm, což představuje 41% celkového importovaného zemního plynu a 30% celkové primární spotřeby (hodnoty za rok 2013).¹⁵⁹ Navíc je tento trend vysokých objemů dodávek dlouhodobý.¹⁶⁰ Obavy také umocňuje fakt, že mezi evropskými společnostmi a Ruskem (společností Gazprom) existují dlouhodobé smlouvy, zavazující EU k odběru vysokého objemu ruského plynu ročně, a to v horizontu dalších zhruba deseti až třiceti let. Existují proto nesčetné názory šířící myšlenku jednostranné energetické závislosti EU na Ruské federaci.¹⁶¹

Stávající význam energetické bezpečnosti ve vzájemných vztazích Evropské unie a Ruska je ovšem relativně novým fenoménem. Po rozpadu sovětského bloku, zhruba v průběhu poslední dekády dvacátého století, téma energetické bezpečnosti nezaujímalo v rámci politického diskurzu zdaleka své současné postavení. „Vztahy mezi EU a Ruskem byly chápány především v intencích bezpečnosti, politického vlivu, hrozeb a geopolitických zisků a ztrát.“¹⁶² Nicméně energetika byla v devadesátých letech

¹⁵⁴ Paillard, Ch.-A. 2010, str. 73

¹⁵⁵ Paillard, Ch.-A. 2010, str. 79; Baran, Z. 2011, str. 135

¹⁵⁶ Baran, Z. 2007, str. 131

¹⁵⁷ Casier, T. 2011, str. 494

¹⁵⁸ Tichý, L., Kratochvíl, P. 2014, str. 5-6.

¹⁵⁹ Eurogas. Statistical Report 2014. [online]. Dostupné z: http://www.eurogas.org/uploads/media/Eurogas_Statistical_Report_2014.pdf, str. 4-5; 8.

¹⁶⁰ Oxford Institute for Energy Studies. [online]. 2014, str. 3.

¹⁶¹ Oxford Institute for Energy Studies. [online]. 2014, str. 1.

¹⁶² Casier, T. 2011, str. 493

dvacátého století považována spíše za ekonomickou kategorii. Přelom dvacátého a jednadvacátého století však přinesl nenadálou politizaci a nakonec až sekuritizaci tohoto tématu.¹⁶³ Jako nejvlivnější důvody této změny lze uvést vnitropolitické a ekonomické změny uvnitř Ruské federace (nástup prezidenta Vladimira Putina do funkce v roce 1999 – asertivnější zahraniční politika Ruska, významné zvýšení těžby a ceny ropy a zemního plynu – posílení ekonomické pozice Ruska); na straně Evropské unie zvýšená poptávka po energetických surovinách zejména následkem tzv. východního rozšíření v roce 2004, přičemž většina nových členských států byla a je z velké části závislá na ruských dodávkách; ale také návrat geopolitiky do agendy vzájemných vztahů především v souvislosti s výstavbou ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan a plynovodu Baku-Tbilisi-Erzurum, jejichž realizace by nebyla možná bez podpory USA, což znovu implikuje známou bipolární konfrontaci mezi Západem a Východem a z toho pramenící střet dvou paradigmat, či ideologií: neoliberalismu Evropské unie a státního intervencionismu Ruské federace.¹⁶⁴

V průběhu zkoumané časové periody došlo ve vzájemných vztazích Evropské unie a Ruska k několika významným událostem, které stručně představím dále. V letech 2006 a 2009 došlo k tzv. plynovým krizím, způsobeným ekonomickým konfliktem Ruska s Ukrajinou, jakožto klíčovou tranzitní zemí, přes kterou právě v oné době proudily do Evropy významné objemy ruského plynu. Krize v roce 2006 byla způsobena sporem ohledně cen plynu, které byly do té doby pro Ukrajinu relativně nízké, přičemž Rusko je od roku 2006 chtělo pozvednout na „evropskou úroveň“. Ukrajina přirozeně odmítla a Rusko přestalo dodávat potřebné množství surovin k pokrytí ukrajinské poptávky. Nicméně, přesto, že Gazprom tvrdil, že zemní plyn určený pro Evropskou unii přes Ukrajinu posílá dál a Ukrajina tvrdila, že žádný plyn v daném období neodebírá, země Evropské unie potřebné objemy neobdržely. Přerušení dodávek v lednu roku 2006 trvalo čtyři dny a konečně spotřebitele nijak nezasáhlo.¹⁶⁵ Plynová krize v roce 2009, kterou vyvolaly obdobné důvody jako krizi první, byla mnohem vážnějšího charakteru a trvala téměř dvacet dní, přičemž k totálnímu přerušení dodávek do Evropské unie došlo v období mezi 7. až 20. lednem 2009. Důsledky pocítilo množství členských států EU,

¹⁶³ Casier, T. 2011, str. 495

¹⁶⁴ Casier, T. 2011, str. 502-504

¹⁶⁵ Stern, J. 2006. [online]. Dostupné z: <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2011/01/Jan2006-RussiaUkraineGasCrisis-JonathanStern.pdf>

nejvíce státy východní Evropy – Slovensko, Maďarsko, Bulharsko a Rumunsko.¹⁶⁶ Ačkoliv problém tranzitu ruského plynu přes Ukrajinu zčásti vyřešilo zprovoznění plynovodu Nord Stream v roce 2011, respektive 2012, jeho jediným dodavatelem stále zůstává Rusko.¹⁶⁷ Naopak realizace tolik potřebného jižního energetického koridoru, jenž by znamenal diverzifikaci jak zdrojů, tak přepravních tras, zatím nebyla úspěšná.

Kromě zmíněných plynových krizí postihlo vzájemné rusko-evropské vztahy v daném období i několik velmi vážných politických krizí, nejmarkantněji rusko-gruzínská válka v srpnu roku 2008, s patřičnými politickými i energetickými konsekvencemi.

Navíc, události posledního roku a současná velmi vyostřená mezinárodně-politická situace kolem konfliktu na Ukrajině zažehává další obavy a rozpoutává další debaty ohledně evropské závislosti na ruských surovinách a přirozeně obnovuje naléhavost potřeby diverzifikovat dodavatele a snížit objemy importu z Ruska.¹⁶⁸

Celou situaci nelze hodnotit pomocí jasné dichotomie liberalismus vs. realismus. Jednostranná závislost, či vzájemná závislost Evropské unie a Ruské federace z energetického hlediska, je velmi relativní záležitostí, její vnímání je mnohdy sociálně konstruované a nemusí být nutně podloženo reálnými hodnotami. Jednotlivé členské státy Evropské unie mají pochopitelně rozdílné vztahy s Ruskem, a to důsledkem právě odlišně vnímané zranitelnosti, různé historické zkušenosti, geografické pozice či vyjednávací pozice.¹⁶⁹ V následujících kapitolách bude analyzována pouze zmíněná percepce těchto vztahů s Ruskem ze strany EU jako celku, nikoliv jednotlivých členských států, a její proměny v závislosti na externím kontextu, jehož relevance v podobě energetických vztahů s Ruskem je pro danou práci evidentní. Nejprve je však nezbytné definovat sekuritizačního aktéra, tedy entitu, která zmíněnou percepci reflektuje na celoevropské úrovni.

¹⁶⁶ Pirani, S. a Stern, J. a Yafimava, K. 2009. [online]. Dostupné z: <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/NG27-TheRussoUkrainianGasDisputeofJanuary2009AComprehensiveAssessment-JonathanSternSimonPiraniKatjaYafimava-2009.pdf>

¹⁶⁷ Nord Stream. Dostupné z: <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/>.

¹⁶⁸ Oxford Institute for Energy Studies. 2014. [online]. 2014, str. 3.

¹⁶⁹ Schmidt-Felzmann, A. 2011, str. 574-577

3.3. Sekuritizační aktér

Orgány Evropské unie jsou vybrány jako sekuritizační aktéři záměrně, jelikož jejich dominantní sociální postavení v rámci utváření vnější energetické politiky EU je stěžejí zpochybnitelné. Konkrétní orgány EU zabývající se energetickou bezpečností jsou následující: v rámci Evropského parlamentu Výbor pro průmysl, výzkum a energetiku; dále Rada pro transport, telekomunikace a energetiku a Komise pro energetiku¹⁷⁰. Primárně se práce zaměří na oficiální dokumenty vydané Evropskou komisí v souvislosti s Evropskou politikou sousedství, potažmo iniciativou Východní partnerství, a v souvislosti s energetickou tematikou, která je nadnárodním orgánem relativně nezávislým na členských státech. Za účelem dosažení určité rovnováhy mezi nadnárodním a mezivládním principem budou následně analyzovány i závěry ze summitů Evropské Rady v daném období, která naopak představuje orgán, složený ze zástupců jednotlivých členských států, a která určuje obecné strategie a směřování Evropské unie jako celku.

3.4. Diskurzivní analýza

Vzhledem k tomu, že právě Evropská sousedská politika, respektive Východní partnerství, tvoří kontextuální rámec vztahů Evropské unie ke Gruzii a Ázerbájdžánu, bude základ diskurzivní analýzy tvořen vybranými oficiálními dokumenty (Strategické dokumenty EK, Akční plány apod.), vydanými Evropskou unií v souvislosti s Evropskou politikou sousedství a Východním partnerstvím v letech 2003-2014, se zaměřením na zmíněné dva státy a téma energetiky. Pro obecnější představu podrobím analýze i závěry summitů Evropské Rady v daném období. Práce se pokusí zhodnotit přístup EU k těmto dvěma státům, její zájmy v regionu a zaměří se na vývoj oficiálního diskurzu energetické bezpečnosti v souvislosti s jižním Kavkazem. Nejprve však budou analyzovány obecnější bezpečnostní dokumenty za účelem komplexnějšího představení celkové situace – Evropská bezpečnostní strategie, aktuální Evropská strategie energetické bezpečnosti a další energetické strategické dokumenty.

3.4.1. Evropská bezpečnostní strategie

Evropská bezpečnostní strategie je prvním oficiálním dokumentem EU, který bude pro účely této diplomové práce podroben analýze z hlediska energetické

¹⁷⁰ Instituce a orgány EU - přehled. Dostupné z http://europa.eu/pol/ener/index_en.htm.

bezpečnosti. EBS je *de facto* prvním obecnou bezpečnostní strategií, přijatou na půdě Evropské unie. Původní verze byla přijata Evropskou radou již v roce 2003, přičemž v roce 2009 došlo k její revizi.

Evropská bezpečnostní strategie zmiňuje zranitelnost v souvislosti s energetickou bezpečností jako důsledek globalizace hned v úvodu. Konkrétně se jedná o rizikovost dodávek energií, zde je tedy zřejmý pohled ze strany odběratele. Na rozdíl od bezpečnostní strategie z roku 2003, která obsahovala pouze několik okrajových poznámek o energetice,¹⁷¹ zaujímá toto téma v aktualizované strategii dokonce samostatné místo mezi současnými pěti největšími hrozbami pro EU, což představuje značný posun. Jak je patrné z následujícího úryvku, za největší hrozbu pro EU je považována energetická závislost:

„V posledních pěti letech se zvýšily obavy ohledně energetické nezávislosti. Snižující se produkce v rámci Evropy znamená, že do roku 2030 bude muset být až 75 % ropy a plynu dováženo.“¹⁷²

První výrok lze považovat za část řečového aktu, který se nazývá tvrzení (*claim*) a hned po něm následuje varování (*warning*). Třetí část, tedy specifikace požadované akce (*demand*) se zde skládá hned z několika výroků:

„V rámci Evropy potřebujeme jednotnější trh s energií s větším vzájemným propojením a zvláštní pozorností věnovanou nejvíce izolovaným zemím a krizové mechanismy pro řešení dočasného přerušení dodávek. Zásadně důležitá je *větší diverzifikace paliv, zdrojů zásobování a tranzitních cest* a také řádná správa věcí veřejných, dodržování zásad právního státu a investice ve zdrojových zemích.“¹⁷³

A nakonec lze identifikovat i výrok, který dokazuje, že daný přístup má již reálný politický základ, a sekuritizace tohoto tématu již přinesla určité úspěchy.

¹⁷¹ Evropská bezpečnostní strategie, 2003.

¹⁷² Evropská bezpečnostní strategie, 2009, str. 14

¹⁷³ *Ibid.*

„Politika EU tyto cíle podporuje prostřednictvím závazků vůči střední Asii, Kavkazu a Africe a také prostřednictvím Východního partnerství a unie pro Středomoří.“¹⁷⁴

Pro účely této práce a dokázání relevance významu Ázerbájdžánu a Gruzie lze vyzdvihnout explicitní zdůraznění role Kavkazu a politiky Východního partnerství v procesu zabezpečení energetické nezávislosti, a také část výroku, který označuje *větší diverzifikaci paliv, zdrojů zásobování a tranzitních cest za zásadně důležitou*.

Externí dimenzi sekuritizace a nevyhnutelný kontext dokresluje následující strohé, ale jednoznačné konstatování: „Energetika je hlavním faktorem vztahů EU-Rusko.“¹⁷⁵

Kontextuálním ukotvením sekuritizace je i tato zmínka o Východním partnerství:

„Východní partnerství by mělo přinést významnou změnu ve vztazích s našimi východními sousedy, přičemž by měly být významně rozšířeny politické, hospodářské a obchodní vztahy. Cílem je posílit prosperitu a stabilitu těchto zemí, a tím i bezpečnost EU. Návrhy zahrnují širokou škálu oblastí dvoustranné i mnohostranné spolupráce včetně energetické bezpečnosti a mobility osob.“¹⁷⁶

Energetická bezpečnost je znovu zmíněna v části s názvem Globální výzvy, a opět je kladen důraz na zranitelnost a energetickou závislost EU – odběratele. Znovu, a o to naléhavěji (viz slovní spojení „*obzvláště palčivě*“), se tedy opakuje základní výrok z počátku dokumentu (tvrzení):

„Obzvláště palčivě pociťuje Evropa problém energetické závislosti. Evropa je největším dovozcem ropy a plynu na světě. Naše současná spotřeba energie je z přibližně 50 % pokryta z dovozu. V roce 2030 se tento podíl zvýší na 70 %. Většina energetických surovin je dovážena z oblasti Perského zálivu, Ruska a severní Afriky.“¹⁷⁷

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ *Ibid.*

¹⁷⁶ Evropská bezpečnostní strategie, 2009, str. 23

¹⁷⁷ Evropská bezpečnostní strategie, 2009, str. 30

Opakuje se i apel na větší angažovanost v regionu jižního Kavkazu v rámci sekce Budování bezpečnosti v našem sousedství:

„Intenzivnější a aktivnější zájem bychom nyní měli projevit i o problémy *jižního Kavkazu*, který je naším sousedním regionem.“¹⁷⁸

3.4.2. Evropská strategie energetické bezpečnosti:

Aktuální a jediná verze Evropské strategie energetické bezpečnosti byla přijata Evropskou komisí dne 28. 5. 2014. V úvodu dokumentu je kladen důraz na jeden z nejvýraznějších problémů EU v rámci energetického sektoru, který představuje závislost EU na importu surovin z Ruska. Doslova je zde uvedeno: „Nejtěživějším problémem z hlediska bezpečnosti energetických dodávek je výrazná závislost na jediném vnějším dodavateli. Nejvíce to platí pro dodávky zemního plynu,“ což je dále specifikováno argumentem, že „šest členských států dováží veškerý zemní plyn z Ruska, které je tak pro ně jediným vnějším dodavatelem této suroviny,“ přičemž na tato dvě tvrzení (*claims*) navazuje prezentace důkazu (*propositional content*), že „v roce 2013 tvořily dodávky energie z Ruska 39 % celkového objemu zemního plynu dováženého do EU“.¹⁷⁹ Obdobná je situace i v souvislosti s ropou: „EU dováží ropu a ropné produkty za více než 300 miliard EUR, přičemž z jedné třetiny se jedná o dovoz z Ruska“.¹⁸⁰ První tvrzení je díky spojení *nejtěživějším problémem* zvláště naléhavé. Zbylé kapitoly dané strategie poté obsahují především výroky, které můžeme označit jako požadavky (*demands*), tedy popis činností, plánovaných za účelem zajištění energetické bezpečnosti.

V souvislosti s jižním Kavkazem je v rámci této strategie nejčastěji zmiňována potřeba diverzifikace zdrojů, konkrétně zemního plynu a realizace jižního koridoru za účelem jeho transportu, což dokazuje několik výroků, například: „Cílem politiky EU by kromě posilování našich vztahů se stávajícími dodavateli mělo být také hledání cest k novým zdrojům. Velmi důležité jsou v tomto ohledu výstavba jižního koridoru a vybrané projekty společného zájmu, neboť vytvářejí podmínky pro dodávky z Kaspického regionu a vzdálenějších oblastí...Očekává se, že v první fázi by do roku 2020 mělo být na

¹⁷⁸ Evropská bezpečnostní strategie, 2009, str. 35

¹⁷⁹ Evropská strategie energetické bezpečnosti, 2014, str. 2

¹⁸⁰ Evropská strategie energetické bezpečnosti, 2014, str. 2-3

evropský trh každoročně přepraveno jižním koridorem pro přepravu zemního plynu 10 miliard m³ zemního plynu z Ázerbájdžánu“.¹⁸¹ Roli Gruzie dokument explicitně neuvádí.

V části shrnující priority dalšího postupu jsou v rámci střednědobého a dlouhodobého výhledu zmíněny, mimo jiné, následující body: „unie musí omezit svou závislost na některých vnějších dodavatelích a diverzifikovat za tímto účelem zdroje, dodavatele a trasy svých dodávek energie“, s čímž opět souvisí apel na „urychlení výstavby jižního koridoru pro přepravu zemního plynu“.¹⁸²

Celou strategií prostupuje hned několik výroků s varovným podtextem ohledně externí závislosti EU na dodávkách surovin z Ruska, a to nejen ropy a zemního plynu, ale také elektřiny a jaderného paliva. Zapojení sousedních zemí je v rámci úsilí diverzifikovat zdroje a zajistit energetickou bezpečnost klíčové, přičemž je zmiňována i bližší integrace a spolupráce v rámci Energetického společenství.

3.4.3. Další energetické strategie EU

V posledním desetiletí vydala Evropská komise množství různých strategických dokumentů, či tzv. zelených dokumentů, které reflektují energetická témata, nicméně ne všechny se zabývají vnějším rozměrem energetické politiky EU. V chronologickém sledu zmíním alespoň nejdůležitější z nich a zdůrazním právě externí rozměr.

Prvním tzv. zeleným dokumentem v rámci analyzovaného období je strategie „A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy“ ze dne 8. 3. 2006, která zejména vyzývá ke koherentní externí energetické politice, k zintenzivnění dialogu s hlavními producenty, dodavateli energetických surovin a tranzitními zeměmi, a především k vytvoření nového partnerství s Ruskem, jakožto „nejdůležitějším energetickým dodavatelem pro Evropskou unii“.¹⁸³ Mimo jiné také zaznívá apel na diverzifikaci zdrojů a tras, kde není sice výslovně uvedena konkrétní země, ale kaspický region jako celek ano: „Kaspický region a středozevní státy jsou významnými dodavateli zemního plynu“.¹⁸⁴

¹⁸¹ Evropská strategie energetické bezpečnosti, 2014, str. 17.

¹⁸² Evropská strategie energetické bezpečnosti, 2014, str. 22.

¹⁸³ Evropská komise. Zelený dokument č. SEC(2006) 317. 8.3.2006, str. 15

¹⁸⁴ Evropská komise. Zelený dokument č. SEC(2006) 317. 8.3.2006, str. 16

Strategie Evropské komise s názvem „Energy 2020: A strategy for competitive, sustainable and secure energy“, přijatá dne 10. 11. 2010 tvoří páteř energetické politiky EU v perspektivě deseti, respektive nyní již pouze pěti let. Význam energetiky pro EU obecně dokazuje hned první věta této strategie: „Energie je krví naší společnosti“.¹⁸⁵ Tato strategie se především zaměřuje na interní dimenzi evropské energetické bezpečnosti a s ní spojené nedostatky, jako je fragmentace vnitřního trhu, legislativní rozdíly na národní úrovni, nedostatečná diverzifikace interních zdrojů energie, nedostatečná konkurenceschopnost apod. Externí dimenzi energetické politiky EU vhodně definuje úvodní varování, že „navzdory vážným krizím s dodávkami plynu, které ... ukázaly zranitelnost Evropy, stále neexistuje jednotný přístup směrem k partnerům, dodavatelům či tranzitním zemím,“¹⁸⁶ následované apelem, že „jakožto největší energetický importér na světě, EU bude pravděpodobně stále zranitelnější, pokud jde o rizika spojená s dodávkami“.¹⁸⁷ Diverzifikace dodávek ropy a zemního plynu je alfou a omegou externí dimenze energetické bezpečnosti, což dokazují i další výroky, například „Pokud jde o ropu a zemní plyn, narůstající požadavky na import ... vyžadují silnější mechanismy k zajištění nových, diverzifikovaných a bezpečných přepravních tras“.¹⁸⁸

Strategie 2020 specifikuje pět hlavních priorit, z nichž především poslední priorita, nazvaná Pevné mezinárodní partnerství - především se sousedy, odráží vnější rozměr energetické politiky EU. Naléhavě artikulovaným nedostatkem je v této souvislosti zejména nejednotný přístup členských států EU ve vztahu ke třetím zemím.

Dokument obsahuje i obecnější začlenění energetiky do celkové bezpečnostní politiky EU: „ Energetická bezpečnost je úzce spjatá se zahraniční politikou a bezpečnostními prioritami EU. Diverzifikace paliv, zdrojů surovin a tranzitních cest je pro bezpečnost EU zásadní“.¹⁸⁹ Následuje výčet navrhovaných řešení a kroků, jak energetickou bezpečnost posílit, mimo jiné „rozvoj strategických tras od nových dodavatelů, zejména podél jižního koridoru,“ či „posílení strategického partnerství mezi EU a klíčovými dodavatelskými a tranzitními zeměmi“.¹⁹⁰ Nicméně jihokavkazské země

¹⁸⁵ Evropská komise. Komuniké č. COM(2010) 639. 10.11.2010, str. 2

¹⁸⁶ Evropská komise. Komuniké č. COM(2010) 639. 10.11.2010, str. 3.

¹⁸⁷ Evropská komise. Komuniké č. COM(2010) 639. 10.11.2010, str. 4.

¹⁸⁸ Evropská komise. Komuniké č. COM(2010) 639. 10.11.2010, str. 5.

¹⁸⁹ Evropská komise. Komuniké č. COM(2010) 639. 10.11.2010, str. 18.

¹⁹⁰ Evropská komise. Komuniké č. COM(2010) 639. 10.11.2010, str. 19.

dokument výslovně neuvádí. Jižní koridor je však zmiňován i na jiném místě, přičemž na jeho realizaci má být kladen „speciální důraz“.¹⁹¹

Další strategie Evropské komise ze dne 27. 3. 2013 nese název „A 2030 Framework for Climate and Energy Policies“, kde je bezpečnost dodávek chápána především v intencích interní energetické politiky, přičemž hlavní cíle jsou definovány následovně: kompletní implementace legislativy týkající se vnitřního trhu; rozvoj těžby na území EU; diverzifikace energetických přepravních tras; redukce emisí skleníkových plynů atd.¹⁹² Externí dimenzi představuje pouze třetí zmíněný cíl, nicméně v celém dokumentu není blíže specifikován. Konkrétní sekuritizační pohyb zde v souvislosti s analyzovaným tématem nenalezneme.

Ihned poté následuje komuniké Evropské komise s názvem „A Policy Framework for Climate and Energy in the period from 2020 to 2030“, přijaté dne 22. 1. 2014. Cíle, stanovené v tomto komuniké, reflektují předchozí strategie s důrazem na snížení emisí skleníkových plynů, zvýšení využívání obnovitelných zdrojů energie či zvýšení energetické účinnosti. Co se týká externího rozměru, obecně je zde zmíněna potřeba zajistit bezpečnost dodávek a diverzifikovat zdroje a trasy energetických surovin, čehož má být dosaženo kolektivním úsilím všech členských států, konkrétněji však tato tematika zmiňována není.¹⁹³

3.4.4. Strategické dokumenty Evropské komise (Evropská politika sousedství)

V další části budou analyzovány strategické dokumenty, vydané Evropskou komisí v souvislosti s Evropskou politikou sousedství, a to každoročně v průběhu let 2003-2014, z hlediska energetické bezpečnosti a geografického zaměření na jižní Kavkaz.¹⁹⁴ V případech, kde se v dokumentech objeví zřejmý sekuritizační pohyb, bude analyzován zmíněnou metodou jako v předchozí části.

¹⁹¹ Evropská komise. Komuniké č. COM(2010) 639. 10.11.2010, str. 10

¹⁹² Evropská komise. Zelený dokument č. COM(2013) 169. 27. 3. 2013, str. 11-12.

¹⁹³ Evropská komise. Komuniké č. COM(2014) 15. 22.1.2014.

¹⁹⁴ Oficiální webové stránky Evropské unie - European External Action Service – přehled dokumentů. [online] Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/documents/strategy-papers/index_en.htm

2003

První oficiální komuniké Evropské komise s názvem „Neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours“, vydané dne 11. 3. 2003 explicitně nezmiňuje ani Gruzii, ani Ázerbájdžán. V poznámce pod čarou je pouze uvedeno, že „vzhledem ke své poloze momentálně nespadá jižní Kavkaz do geografického záběru této iniciativy“.¹⁹⁵ Energetická bezpečnost (tedy bezpečnost dodávek energetických surovin) je v komuniké z geografického pohledu zmíněna pouze v souvislosti s Ruskem a Středomořím (a především Alžírskem). Význam energetické infrastruktury a propojení EU se sousedními zeměmi v tomto smyslu je v dokumentu uveden po boku dalších infrastrukturních projektů, jako jsou například telekomunikační sítě, přičemž souhrnný název pro tyto iniciativy je Trans-European Networks (TENs). Zmínku o strategických surovinách jako je ropa a zemní plyn v komuniké nenalezneme.

2004

Jen několik dní po tzv. východním rozšíření Evropské unie (1. 5. 2004) byl dne 12. 5. 2004 Evropskou komisí vydán strategický dokument, nazvaný jednoduše „European Neighbourhood Policy“. V tomto komuniké je jasně patrný geografický posun oproti předchozímu dokumentu, přičemž komise navrhuje začlenění všech tří kavkazských zemí do dané iniciativy a také implementaci jednotlivých akčních plánů.¹⁹⁶ Jako primární oblast spolupráce s Gruzii a Ázerbájdžánem je zde uvedeno řešení ozbrojených konfliktů v regionu a podpora právního státu. Energetická dimenze vzájemných vztahů je reprezentována větou: „Spolupráce by měla být také rozvíjena v oblasti energetiky, neboť jižní Kavkaz je významným regionem jak z pohledu produkce (kaspická pánev), tak z pohledu tranzitu energetických surovin“¹⁹⁷. Jižní Kavkaz je zmíněn i v části, týkající se energetické bezpečnosti EU konkrétně, tedy zabezpečení dodávek importovaných surovin, přičemž Evropská komise zde připouští, že sousední státy hrají v tomto ohledu klíčovou roli a zmiňuje mimo jiné právě energetické bohatství kaspické oblasti a střední Asie, jejichž spojnicí s EU jižní Kavkaz představuje. Nástrojem, skrze něž se toto propojení má realizovat, jsou zmíněné akční plány, zaměřené také na

¹⁹⁵ Evropská komise. Komuniké č. COM(2003) 104, 2003, str. 4

¹⁹⁶ Evropská komise. Komuniké č. COM(2004) 373, 2004, str. 7

¹⁹⁷ Evropská komise. Komuniké č. COM(2004) 373, 2004, str. 11

konvergenci zemí v oblasti právní a regulatorní, které mají navázat na již existující iniciativu INOGATE.^{198 199}

2005

Strategickým dokumentem z roku 2005 je komuniké s názvem „Implementing and promoting the European Neighbourhood Policy“, které pouze obecně uvádí potřebu spolupracovat se sousedními zeměmi v sektorech transportu a energetiky. Ázerbájdžán a Gruzie konkrétně uvádí dokument jen v souvislosti s implementací jejich akčních plánů, ve výčtu partnerských zemí s jejich hodnocením se nevyskytují. Tradiční témata, diskutovaná v rámci energetické bezpečnosti EU, zejména závislost na importu surovin z Ruska, diverzifikace dodavatelů, rozvoj infrastrukturních projektů, tento dokument taktéž neobsahuje.²⁰⁰

2006

Komuniké Evropské Komise „Strengthening the European Neighbourhood Policy“ ze dne 4. 12. 2006 naráží na fenomén energetiky v části věnované tematickým aspektům Evropské politiky sousedství prostřednictvím tzv. akčních bodů, kde propaguje posílit a doplnit stávající rámec spolupráce o další multilaterální dohody. Dále je energetika zmíněna v kapitole Posílení politické spolupráce, jelikož hrozí „přerušování energetických dodávek nebo obchodních a dopravních tepen“.²⁰¹ Pokud jde o regionální spolupráci, ta by měla být intenzivnější, a to například pomocí iniciativy Black Sea Synergy, či Baku Initiative, které právě zastřešují oblast energetiky a transportu energetických surovin.²⁰² Jižní Kavkaz, a posílení spolupráce s ním, je zmíněn především ve spojení s tzv. „zmraženými konflikty“, celkovou (ne)stabilitou zemí a nutností prevence vypuknutí těchto konfliktů, nikoliv ovšem v souvislosti s energetickou bezpečností.

¹⁹⁸ Evropská komise. Komuniké č. COM(2004) 373, 2004, str. 17-18

¹⁹⁹ INOGATE je program zahájený v roce 1996 a financovaný Evropskou unií, zaměřený na regionální energetickou spolupráci 11 partnerských zemí. Členy programu INOGATE jsou Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Moldavsko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán, Ukrajina a Uzbekistán. Více na webových stránkách INOGATE: <http://www.inogate.org/pages/1?lang=en>.

²⁰⁰ Evropská komise. Komuniké č. SEC(2005) 1521, 2005

²⁰¹ Evropská komise. Komuniké č. COM(2006)726, 2006, str. 9.

²⁰² Evropská komise. Komuniké č. COM(2006)726, 2006, str. 12.

2007

V roce 2007 Evropská komise žádný strategický dokument týkající se Evropské politiky sousedství nevydala.²⁰³

2008

Dokumentem ze dne 3. 4. 2008, reflektujícím EPS v roce 2007 je komuniké s názvem „Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007“. Pro účely diskurzivní analýzy energetické bezpečnosti se nejedná o příliš vhodný dokument, není zde zachycen žádný konkrétní sekuritizační pohyb v tomto smyslu. Pokud jde o Gruzii, ta je zmiňována pouze ve světle politické a právní spolupráce a jediná zmínka o Ázerbájdžánu související s energetikou se pohybuje ve velmi obecné rovině.²⁰⁴

2009

Naopak následující komuniké „Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2008“, vydané dne 23. 4. 2009, reflektuje období, kdy došlo k několika vážným událostem s patřičnými konsekvencemi pro EPS. V úvodu jsou zdůrazněny čtyři nejdůležitější, přičemž minimálně dvě z nich přímo souvisí s tématem práce, a to rusko-gruzínský ozbrojený konflikt ze srpna 2008 a citelné přerušení dodávek plynu do EU v lednu 2009, jehož příčinou byl obchodní konflikt mezi Ruskem a Ukrajinou. Právě v tomto období byla také navržena iniciativa Východní partnerství. Pokud jde o kavkazské země, jejich vývoj je hodnocen na základě zmíněných akčních plánů. Hodnocení Ázerbájdžánu není ve většině oblastí příliš pozitivní, výjimkou je však energetika, kde bylo dosaženo doslova „pozoruhodného pokroku v kontextu Memoranda o porozumění z roku 2006 o strategickém partnerství v oblasti energetiky a posílení role energetického producenta.“²⁰⁵ Naopak, i přes velmi vážnou situaci, ve které se ocitla Gruzie, byly její pokroky patrné v několika oblastech, včetně rozvoje ekonomických vztahů s EU, energetika však explicitně zmíněna není.²⁰⁶ Daný dokument neobsahuje

²⁰³ Oficiální webové stránky Evropské unie - European External Action Service – přehled dokumentů. [online] Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/documents/strategy-papers/index_en.htm

²⁰⁴ Evropská komise. Komuniké č. COM(2008) 164, 2008, str. 9.

²⁰⁵ Evropská komise. Komuniké č. COM(2009) 188/3, 2009, str. 3

²⁰⁶ Evropská komise. Komuniké č. COM(2009) 188/3, 2009, str. 1-4

kompletní sekuritizační pohyb, pokud jde o energetickou bezpečnost, stěžejním tématem je tehdejší ekonomická a finanční krize.

2010

Komuniké s názvem „Taking stock of the European Neighbourhood Policy“ shrnuje dosavadní vývoj Evropské sousedské politiky a hodnotí výsledky dosažené jednotlivými partnerskými státy v rámci jejich akčních plánů v letech 2004-2009. Energetická bezpečnost je součástí kapitoly nazvané *Udržitelná energetika pro obyvatele a průmysl*, je tedy úzce spojená s otázkami klimatických změn. Tvrzení, že „plynová krize mezi Ukrajinou a Ruskem v zimě 2008/2009 zdůraznila potřebu zabývat se urgentně energetickou bezpečností,“²⁰⁷ dokládá nesporný význam této plynové krize, pokud jde o sekuritizaci energetické bezpečnosti, na což navazuje prezentace důkazů, že se touto problematikou EU již zabývá, konkrétně tedy: „EU a její partneři spolupracují na rozvoji energetických sítí,“ „v březnu 2009 se již jednalo o modernizaci plynového tranzitního systému na Ukrajině,“ a „EU se svými partnery také spolupracuje na realizaci jižního plynového koridoru, včetně projektu Nabucco a trans-kaspického transportního projektu,“²⁰⁸ přičemž poslední z těchto výroků úzce souvisí právě s Gruzíí a Ázerbájdžánem.

2011

Následující strategický dokument ze dne 25. 5. 2011 nese název „A New Response to a Changing Neighbourhood“ a hned v úvodu opakuje a zdůrazňuje nutnost spolupracovat se zeměmi, spadajícími do Evropské politiky sousedství na bázi dvou oddělených iniciativ – Východního partnerství a Jižního Středomoří, uvnitř kterých je nezbytné nadále rozvíjet regionální integraci v oblastech jako je například energetika či transport. Energetická bezpečnost EU má být zajištěna větší integrací energetického trhu, konvergencí regulatorních nařízení, či rozšířením Energetického společenství o další členy.²⁰⁹ Jedním z navrhovaných kroků, spojených s energetikou v rámci Východního partnerství, je „intenzivnější dialog a následné utvoření tzv. Eastern Europe Energy

²⁰⁷ Evropská komise. Komuniké č. COM(2010) 207, 2010, str. 10

²⁰⁸ *Ibid.*

²⁰⁹ Doposud není členem Energetického společenství ani Gruzie, ani Ázerbájdžán. Gruzie je však v pozici kandidátské země. Více: Oficiální webové stránky. Energy Community: https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/MEMBERS

Efficiency and Environment Partnership (E5P)²¹⁰. Kompletní sekuritizační pohyb dle stanovené metodologie v tomto dokumentu nenalezneme, ale je zde několik návrhů, jak při zajištění energetické bezpečnosti postupovat. Předmět analýzy – jižní Kavkaz – je však zmíněn jen v souvislosti s regionálními konflikty a politickou nestabilitou, nikoliv jako nástroj k posílení energetické bezpečnosti EU.

2012

Komuniké Evropské komise z roku 2012 je rozděleno do více částí, jedná se o úvodní tiskovou zprávu s názvem „Delivering on a new European Neighbourhood Policy“ a tři konkrétní dokumenty, reflektující spolupráci v rámci Východního partnerství. Tisková zpráva oblast energetiky nezahrnuje vůbec.²¹¹ Tři zbývající dokumenty budou analyzovány v následující části, věnované přímo Východnímu partnerství.

2013

Strategický dokument, přijatý 20. 3. 2012, nazvaný „European Neighbourhood Policy: Working towards a Stronger Partnership“ se v rámci sektorové spolupráce dotýká i energetické bezpečnosti, ovšem jedná se většinou pouze o strohá konstatování typu „další kroky byly učiněny směrem k otevření strategického jižního koridoru“.²¹² V dalších odstavcích jsou Gruzie a Ázerbájdžán připomínány pouze v souvislosti s regionálními konflikty.

2014

Nejaktuálnější strategickým dokumentem Evropské komise, který reflektuje Evropskou politiku sousedství je komuniké „Neighbourhood at the Crossroads - Taking Stock of a Year of Challenges“ ze dne 27. 3. 2014. Co se týká spolupráce v oblasti energetiky a transportu, tento dokument zdůrazňuje Energetické společenství jakožto hlavní rámec pro spolupráci s východními partnery. Ázerbájdžán sice členem společenství není, ale Gruzie zažádala o plné členství. Úspěchem je bezesporu i přijetí

²¹⁰ Evropská komise. Komuniké č. COM(2011) 303, 2011, str. 15

²¹¹ Evropská komise. Tisková zpráva ze dne 15.5.2012

²¹² Evropská komise. Komuniké č. JOIN(2013) 4, 2013, str. 12

konečného investičního rozhodnutí konsorciem Shah Deniz II, což představuje „obrovský krok k realizaci jižního koridoru“.²¹³

3.4.5. Strategické dokumenty Evropské komise (Východní partnerství)

V této podkapitole budou analýze podrobeny klíčové strategické dokumenty, týkající se přímo programu Východní partnerství.

2009

Prvním, a zároveň ustavujícím dokumentem, je Společná deklarace z pražského summitu o Východním partnerství ze dne 7. 5. 2009, přijatá Radou Evropské unie. Jedním z hlavních deklarovaných cílů iniciativy Východní partnerství je i posílení energetické bezpečnosti, mimo jiné „prostřednictvím spolupráce, pokud jde o dlouhodobé stabilní a bezpečné dodávky a přepravu energie,“²¹⁴ nicméně dodavatel ani tranzitní země nejsou nijak specifikovány.

Po prvotní deklaraci následují tři zprávy každoročně zpětně hodnotící implementaci Východního partnerství, a to jak z hlediska vývoje v jednotlivých sektorech spolupráce obecně, tak z hlediska partnerských zemích. V intencích diskurzivní analýzy sekuritizačních pohybů se tedy spíše jedná o prezentaci důkazů (*propositional content*). Co se týká prvního implementačního reportu ze dne 8. 12. 2009, tématem části dokumentu věnované energetické bezpečnosti je víceméně pouze Ukrajina, modernizace její plynové distribuční sítě a reakce na smluvní požadavky Ruské federace. Výrazným úspěchem dosaženým v rámci spolupráce EU s Ázerbájdžánem je „podpis ... mezivládní dohody o projektu Nabucco z července (2009 – pozn. autora), která umožní dodávky významného objemu plynu z Ázerbájdžánu a okolí do EU“.²¹⁵ Hlavním tématem v souvislosti s Gruzíí je zde spíše ekonomická, nežli energetická spolupráce s EU.²¹⁶

²¹³ Evropská komise. Komuniké č. JOIN(2014) 12, 2014, str. 12-13

²¹⁴ Rada Evropské unie. Společná deklarace z pražského summitu o Východním Partnerství č 8435/09, 7.5.2009, str. 8

²¹⁵ Rada Evropské unie. EASTERN EUROPE and CENTRAL ASIA Meeting doc. 319/09, 8.12.2009, str. 4

²¹⁶ *Ibid.*

2010

Druhá implementační zpráva, vydaná dne 13. 12. 2010. předkládá výčet úspěchů, dosažených jednotlivými partnerskými zeměmi v sektoru energetiky. Evropská unie například spolupředala konferenci Georgia Energy Investment Conference, aby do oblasti gruzínské energetiky přilákala investice. Stále přetrvává obecný ekonomický náboj vzájemných interakcí a jednoznačně nevyvážený vztah EU a Gruzie, která zůstává recipientem nejen finanční, ale i politické podpory ze strany EU. Pokud jde o Ázerbájdžán, intenzita spolupráce s EU narůstá, dokladem čehož jsou následující výroky: „Energetická spolupráce s Ázerbájdžánem byla posílena v rámci probíhajícího úsilí realizovat jižní energetický koridor. Za účelem zajištění energetické bezpečnosti, EU znovu zdůraznila svou politickou podporu pro projekt infrastruktury pro přepravu zemního plynu v rámci jižního koridoru, včetně skutečného spuštění projektu Nabucco;“²¹⁷ nebo „Energetická spolupráce zůstává na vrcholu agendy vzájemných vztahů EU s Ázerbájdžánem, stejně tak jako téma trans-kaspického propojení“.²¹⁸

Ve třetím implementačním reportu, reflektujícím rok 2010, jenž byl přijat dne 25. 5. 2011, zaujímá téma energetiky opět významnou pozici. Obdobně jako v předchozí zprávě je zde zdůrazněna potřeba diverzifikace dodávek a role Ázerbájdžánu: „Energetická spolupráce s Ázerbájdžánem a Turkmenistánem byla dále zintenzivněna, zejména v rámci úsilí podpořit realizaci jižního energetického koridoru...politická podpora plynové infrastruktury podél jižního koridoru byla znovu zdůrazněna, včetně spuštění projektu plynovodu Nabucco a zahájení předběžných jednání ohledně trans-kaspického propojení“.²¹⁹ Platforma energetické bezpečnosti je dělena do čtyř základních okruhů: bezpečnost dodávek; propojení plynové, ropné a elektrické infrastruktury; obnovitelná energie a energetická účinnost. Bezpečnost dodávek se týká všech partnerských zemí, jihokavkazské státy nejsou explicitně vyjmenovány.²²⁰

²¹⁷ Rada Evropské unie. EASTERN EUROPE and CENTRAL ASIA Meeting doc. 335/10, 3.12.2010, str. 3

²¹⁸ Rada Evropské unie. EASTERN EUROPE and CENTRAL ASIA Meeting doc. 335/10, 3.12.2010, str. 4

²¹⁹ Evropská komise. Komuniké č. SEC(2011) 641, 25.5.2011, str. 4

²²⁰ Evropská komise. Komuniké č. SEC(2011) 641, 25.5.2011, str. 8-9

2011

Společná deklarace Rady, přijatá na varšavském summitu, konaném ve dnech 29. – 30. 9. 2011, označuje energetické partnerství účastníků summitu termínem vzájemná energetická závislost. Účastníci summitu deklarují svůj souhlas s posílením dlouhodobé energetické bezpečnosti, mimo jiné i „prostřednictvím spolupráce, zahrnující stabilní a bezpečné dodávky energetických surovin a jejich transport“.²²¹ Deklarace znovu klade důraz na diverzifikaci energetických tras, doslovně je zde uvedeno: „Za účelem rozvoje strategicky důležité infrastruktury k zajištění diverzifikace tras pro přepravu energetických surovin na evropský trh z Kaspického moře, EU a zúčastnění partneři přijímají konkrétní kroky učiněné směrem k realizaci jižního koridoru“.²²² Zúčastněnými partnery se zde logicky rozumí i obě jihokavkazské země.

2012

Společné komuniké Evropské komise ze dne 15. 5. 2012 „Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit“ je, jak již název napovídá, výhledem či návodem do budoucna. Bilaterální vztahy mezi EU a jednotlivými státy VP má i nadále doplňovat multilaterální dimenze, je ovšem třeba tyto interakce zintenzivnit. Mezi tři hlavní úkoly, které dané komuniké stanovuje, patří i posílení sektorové spolupráce, kam spadá i posílení energetické bezpečnosti. Doslova je zde uvedeno: „Sektorové reformy zaměřené na posílení **energetické bezpečnosti** (zvýrazněno v originále) probíhají. Realizují se prvotní kroky za účelem integrace zemí Východního partnerství a energetického trhu EU, posílení vzájemného propojení mezi EU a zeměmi Východního partnerství, diverzifikace zdrojů surovin a tras dodávek, zvýšení energetické účinnosti a využívání obnovitelných zdrojů“.²²³

Pokud jde o očekávané výsledky, mělo by v blízké budoucnosti dojít k **posílení energetického partnerství** (zvýrazněno v originále). „Energetické sítě (zemní plyn, ropa, elektřina) by se měly nadále rozvíjet co do jejich plánování a vlastní výstavby, včetně konkrétních kroků směrem k realizaci jižního plynového koridoru, strategicky

²²¹ Rada Evropské unie. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Warsaw, 29. – 30. 9. 2011, str. 5

²²² *Ibid.*

²²³ Evropská komise. Komuniké č. JOIN(2012) 13, 15.5.2012, str. 8.

důležité infrastruktury, která zajistí diverzifikaci energetických tras z Kaspického moře na evropský trh.²²⁴ Poslední výrok zdůrazňuje naléhavost realizace jižního koridoru, a to především slovním spojením *strategicky důležitý*. Energetická bezpečnost je také součástí sekce, propagující ekonomickou integraci a konvergenci, kde je zdůrazněna role regionální spolupráce a programu INOGATE.²²⁵

Zamýšlenou trajektorii multilaterálních vztahů Východního partnerství vykresluje dílčí dokument s názvem „Eastern Partnership: Roadmap 2012-13 Multilateral dimension“, přijatý dne 15. 5. 2012, kde energetická bezpečnost zaujímá významné postavení mezi dalšími šesti klíčovými oblastmi spolupráce. Konkrétních cílů energetické bezpečnosti je pět a každý se skládá z artikulace samotného cíle, definice podpory ze strany EU a výsledku. S tématem analýzy předkládané práce souvisí zejména úkol C. 2. Diverzifikace infrastruktury dodávající elektřinu, zemní plyn a ropu, podporovaný opět iniciativou INOGATE.²²⁶ Bilaterální dimenzi VP obsahuje druhé dílčí komuniké: „Eastern Partnership Roadmap 2012-13: Bilateral dimension“ z téhož dne. Jako prioritní téma spolupráce EU a Ázerbájdžánu v energetické oblasti je zde znovu uvedena realizace jižního koridoru pro přepravu zemního plynu na základě Společné deklarace vydané dne 13. 1. 2011 prezidentem Ázerbájdžánu a předsedou Evropské komise²²⁷ a jeho financování Evropskou investiční bankou. V souvislosti s Gruzíí se dokument spíše zaměřuje na regionální propojení elektrických přenosových sítí, než na infrastrukturu, potřebnou pro dodávky ropy a zemního plynu.²²⁸

2013

Společná deklarace Rady, přijatá na vilniuském summitu, konaném ve dnech 28. – 29. 11. 2013, s názvem „Eastern Partnership: the way ahead“ je zatím posledním strategickým dokumentem tohoto typu, týkajícím se Východního partnerství. Energetická bezpečnost Evropské unie hraje i zde klíčovou roli. Účastníci summitu „vítají společné úsilí za účelem posílení vzájemné energetické bezpečnosti, ... oceňují vývoj směrem k otevření jižního koridoru, včetně plánované modernizace jihokavkazského plynovodu

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ Evropská komise. Komuniké č. JOIN(2012) 13, 15.5.2012, str. 14

²²⁶ Evropská komise. Komuniké č. SWD(2012) 108, 15.5.2012, str. 17-18

²²⁷ Joint Declaration on the Southern Gas Corridor, 13.1. 2011

²²⁸ Evropská komise. Komuniké č. SWD(2012) 109, 15.5.2012, str. 32-33

BTE (neboli SCP - South Caucasus Pipeline), trans-adriatického plynovodu a rozvoje další plynové transportní infrastruktury přímo spojující kaspický region s Evropskou unií²²⁹ a navíc „potvrzují strategickou roli Ázerbájdžánu v souvislosti s diverzifikací evropských energetických dodávek“.²³⁰ Dále je připomínána vzájemná energetická závislost účastnických zemí a společný zájem posílit energetickou bezpečnost skrze Evropské partnerství, a to jak na bilaterální, tak multilaterální platformě.²³¹

3.4.6. Dokumenty - Ázerbájdžán a Gruzie

Ázerbajdžán

Dva nejdůležitější dokumenty, vydané v rámci bilaterálních vztahů EU s Ázerbájdžánem, jsou Smlouva o partnerství a spolupráci z roku 1999 a Akční plán, přijatý v listopadu 2006. Vzhledem k časovému záběru předkládané práce bude analýze podroben jen Akční plán. Tento Akční plán určuje několik prioritních oblastí vzájemné spolupráce EU a Ázerbájdžánu v rámci Evropské sousedské politiky. Energetickou dimenzí těchto vztahů se zabývá prioritní oblast č. 8 nazvána zkráceně Posílení energetické bilaterální spolupráce EU-Ázerbájdžán a energetické a transportní spolupráce na úrovni regionu,²³² kde se nachází výčet jednotlivých konkrétních kroků, jak spolupráci v energetice posílit. Podobný výčet nalezneme i v další sekci nazvané jednoduše Energetika.²³³ Z akčního plánu lze tedy vyvodit zřejmý zájem EU o spolupráci v oblasti energetiky, z hlediska diskurzivní analýzy a konkrétně analýzy sekuritizačních pohybů se dle názoru autorky ovšem nejedná o příliš relevantní dokument.

Na druhou stranu v témže roce (7. listopadu 2006) přijaté Memorandum o porozumění s názvem Strategické partnerství Evropské unie a Ázerbájdžánu v oblasti energetiky jasným způsobem potvrzuje důležitost Ázerbájdžánu při zajištění energetické bezpečnosti Evropy. Rámcem spolupráce zůstává Evropská politika sousedství a Memorandum proto navazuje na výše zmíněný Akční plán, nicméně téma energetiky

²²⁹ Rada Evropské unie. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28. – 29. 11. 2013, str. 11

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ Rada Evropské unie. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28. – 29. 11. 2013, str. 17

²³² Akční plán Ázerbájdžánu [online], 2006. Dostupné z:

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf, str. 8

²³³ Akční plán Ázerbájdžánu [online], 2006. Dostupné z:

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf, str. 24-35

v něm dostává mnohem větší prostor, což dokazuje samotný název *strategické partnerství v energetické oblasti*, přičemž je celou dobu zdůrazňována jeho vzájemná výhodnost. Společnou prioritou je dokonce postupná konvergence Ázerbájdžánského energetického sektoru s vnitřním energetickým trhem EU, „s konečným cílem jejich integrace“.²³⁴ Společnými výzvami jsou, mimo jiné, diverzifikace a bezpečnost energetických dodávek, či rozvoj a modernizace energetické infrastruktury.²³⁵ V dokumentu je možné vysledovat množství sekuritizačních pohybů, či jejich částí, například prezentace důvodů: „Ázerbájdžán se rychle stává klíčovým producentem, stejně tak jako potenciální důležitou tranzitní zemí pro dodávky surovin z kaspické pánve a střední Asie,“ či konkrétní navrhované kroky legislativní i technické povahy, které jsou dopodrobna rozvedeny v dokumentu. Popis hrozby či rizik, v případě, že by obsah memoranda nebyl naplněn, nebo explicitní důvody k jeho uzavření jsou však předmětem odkazů na jiné relevantní dokumenty, zejména příslušné komuniké Evropské komise č. COM(2010) 639 a závěry Evropské rady č. 7775/06 a 10633/06, analyzované separátně v části 3.4.1.3. Další energetické strategie EU, respektive 3.4.5. Analýza dokumentů – závěry Evropské rady.

Specifičtěji zaměřená je Společná deklarace předsedy Evropské komise Barrosa a prezidenta Ázerbájdžánu Aliyeva o realizaci jižního koridoru ze 13. ledna 2011, která jen potvrzuje jeho klíčový charakter a nutnost diverzifikovat trasy dodávek zemního plynu. Obě strany deklarují, že společným cílem je jižní koridor realizovat co nejdříve a zajistit, aby Ázerbájdžán podstatně přispěl k této realizaci a umožnil jeho fungování. Výstavba jižního koridoru je doslova „sdíleným strategickým zájmem Evropské unie a Ázerbájdžánu“ a „odrazovým můstkem k zajištění energetické bezpečnosti Evropské unie“.²³⁶

²³⁴ Memorandum of Understanding on a Strategic Partnership between the European Union and the Republic of Azerbaijan in the field of Energy, 2006, str. 4

²³⁵ *Ibid.*

²³⁶ Joint Declaration on the Southern Gas Corridor, 13. 1. 2011, str. 1

Gruzie

Obdobně jako v případě Ázerbájdžánu byl dne 14. 11. 2006 přijat Akční plán Gruzie s prioritní oblastí č. 8 nazvanou Transport a energetika. Deklarovaným cílem je „posílit spolupráci v oblasti energetiky, transportu a životního prostředí, a přispět tím k potřebám Evropské unie v oblasti energetické bezpečnosti a diverzifikace dodávek“.²³⁷ Tranzitní potenciál Gruzie včetně nutnosti jeho rozvoje je v tomto ohledu zdůrazňován hned několikrát, přičemž je potřeba vzít v úvahu „rolí Gruzie jakožto energetické tranzitní země, podpořit rozvoj diverzifikace infrastruktury spolu s rozvojem kaspických energetických zdrojů a usnadnit tento tranzit“.²³⁸

Asociační dohoda, podepsaná v červnu 2014, která nahradila původní Akční plán, tvoří v současné době nejdůležitější rámcový dokument interakcí EU a Gruzie a je uspořádána dle jednotlivých tematických okruhů. Energetickou dimenzí vzájemných vztahů se zabývá kapitola 11, která v souvislosti s energetickou bezpečností EU zdůrazňuje tranzitní charakter Gruzie a zejména její povinnost předejít přerušení dodávek energetických surovin či jejich neoprávněnému odcizení.²³⁹ Podobně jako u Akčního plánu Ázerbájdžánu zde však konkrétní sekuritizační pohyb nenalezneme.

3.4.7. Závěry Evropské rady

V této kapitole bude představena diskurzivní analýza závěrů summitů Evropské rady z let 2004 – 2015 v chronologickém sledu. Detailnější pozornost bude věnována opět externí dimenzi energetické politiky EU a jejímu ruskému a kavkazskému rozměru. Přirozeně ne všechny dokumenty tuto tematiku pokrývají, některé dokonce nezmiňují ani oblast energetiky, nicméně takovou absenci je třeba rovněž zmínit.

²³⁷ Akční plán Gruzie [online], 2006. Dostupné z:

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/georgia_enp_ap_final_en.pdf, str. 3

²³⁸ Akční plán Gruzie [online], 2006. Dostupné z:

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/georgia_enp_ap_final_en.pdf, str. 11

²³⁹ Asociační dohoda – Gruzie, 2014. [online]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/georgia/pdf/eu-ge_aa-dcfta_en.pdf

2004

Evropská rada se v roce 2004 analyzovaným tématem nezabývala.²⁴⁰ Červnové závěry obsahují pouze téma rozvoje interní energetické infrastruktury, a pokud jde o Ázerbájdžán a Gruzii, Evropská rada vítá jejich začlenění do Evropské politiky sousedství.²⁴¹ V prosincových závěrech je v souvislosti s Gruzii pouze zmínka o implementaci mise EUJUST Themis.²⁴²

2005

Obdobně ani závěry z roku 2005 žádným způsobem nereflektují téma externí energetické bezpečnosti, či význam Ázerbájdžánu a Gruzie.²⁴³

2006

Naopak hned z počátku roku 2006 (první závěry byly přijaté dne 24. 3. 2006) lze zaznamenat obrovský posun, pokud jde o téma energetiky. Poprvé se objevuje apel na potřebu „zajistit energetickou bezpečnost,“²⁴⁴ což je jasný důsledek lednové plynové krize. Dokument obsahuje kapitolu s názvem Energetická politika pro Evropu, s výčtem výzev, kterým Evropská unie čelí, přičemž hned v úvodním odstavci zdůrazňuje, mimo jiné „zvyšující se závislost na importu a dosud omezenou diverzifikaci, vysoké a nestabilní ceny energií, zvyšující se celosvětovou energetickou poptávku, bezpečnostní rizika ohrožující producenty a tranzitní země, stejně tak jako přepravní trasy“.²⁴⁵ Na úrovni energetické politiky jsou zde stanoveny tři hlavní priority, přičemž bezpečnost dodávek tvoří prioritu číslo 1, volající po „zintenzivnění diverzifikace externích zdrojů, dodavatelů a přepravních tras, podpořené investicemi do nezbytné infrastruktury, včetně LNG terminálů,“²⁴⁶ na kterou navazuje seznam konkrétních kroků, jež mají být učiněny za účelem zamezení další krize spojené s dodávkami plynu na evropský trh, mimo jiné přijetí Nařízení o bezpečnosti dodávek plynu, rozvoj nové plynové infrastruktury

²⁴⁰ Evropská rada. Závěry č. 9048/04. Datum: 19. 5. 2004; Evropská rada. Závěry č. 14292/04. Datum: 5. 11. 2004

²⁴¹ Evropská rada. Závěry č.10679/04. Datum: 18. 6. 2004

²⁴² Evropská rada. Závěry č. 16238/04. Datum: 17. 12. 2004

²⁴³ Evropská rada. Závěry č. 7619/05. Datum: 23. 3. 2005; Evropská rada. Závěry č. 10255/05. Datum: 18. 6. 2005; Evropská rada. Závěry č. 15914/05. Datum: 17. 12. 2005.

²⁴⁴ Evropská rada. Závěry č. 7775/06. Datum: 24. 3. 2006, str. 2

²⁴⁵ Evropská rada. Závěry č. 7775/06. Datum: 24. 3. 2006, str. 13

²⁴⁶ *Ibid.*

„zejména z kaspického regionu a severní Afriky,“²⁴⁷ či zintenzivnění energetického dialogu s Ruskem.²⁴⁸

V průběhu roku 2006 se v dokumentech Evropské rady stále častěji objevují slovní spojení energetická bezpečnost nebo bezpečnost energetických dodávek, která jsou v mnohých případech svévolně zaměňována. Spolehlivých, dostupných a udržitelných dodávek energií má Evropská unie dosáhnout pomocí principu solidarity. Jednota a koherence je zdůrazňována v rámci externí energetické politiky při vytváření „strategických partnerství s hlavními producenty, tranzitními a odběratelskými zeměmi“.²⁴⁹ Vnitřní energetický trh má být rozšířen i za hranice EU, přičemž je třeba efektivněji využít mechanismů Evropské politiky sousedství za účelem dosažení energetických cílů EU, včetně „otevření nových dodavatelských tras pro diverzifikaci importu energií, ze které by měly prospěch všechny členské státy“.²⁵⁰ Konkrétní producenti a tranzitní země, jako je Ázerbájdžán a Gruzie, zde zmíněny nejsou.

Hlavními tématy posledního (prosincového) summitu Evropské rady v roce 2006 jsou udržitelný rozvoj a klima, nicméně energetická bezpečnost v intencích bezpečnosti importu je zde taktéž zahrnuta, ačkoliv pouze velmi obecně. Není zmíněna ani jedna jihokavkazská země v souvislosti s energetikou, ani závislost na Rusku, ani potřeba diverzifikace. Ve skutečnosti se pouze opakuje obecný apel na „zlepšení spolupráce s největšími producenty, tranzitními a odběratelskými zeměmi“²⁵¹ ze závěrů předchozího summitu. Praktickým přínosem je podpora zavedení sítě energetických korespondentů v prvních měsících následujícího roku 2007, za účelem zefektivnění výměny informací a jako varovný mechanismus, reagující na případné ohrožení bezpečnosti dodávek.²⁵²

2007

Na počátku roku 2007 byla představena Energetická politika pro Evropu (EPE), definující tři prioritní cíle: „zvýšit bezpečnost dodávek; zajistit konkurenceschopnost

²⁴⁷ Evropská rada. Závěry č. 7775/06. Datum: 24. 3. 2006, str. 29.

²⁴⁸ Evropská rada. Závěry č. 7775/06. Datum: 24. 3. 2006, str. 31.

²⁴⁹ Evropská rada. Závěry č. 10633/06. Datum: 16. 6. 2006, str. 10

²⁵⁰ Evropská rada. Závěry č. 10633/06. Datum: 16. 6. 2006, str. 11.

²⁵¹ Evropská rada. Závěry č. 16879/06. Datum: 15. 12. 2006, str. 15.

²⁵² Evropská rada. Závěry č. 16879/06. Datum: 15. 12. 2006, str. 15.

evropských ekonomik a cenově dostupnou energií; prosazovat udržitelnost životního prostředí a bojovat s klimatickými změnami“.²⁵³ Součástí těchto březnových závěrů Evropské rady je Akční plán Evropské rady pro roky 2007-2009 s názvem Energetická politika pro Evropu (EPE), který v různých intencích a na interní i externí úrovni reflektuje rozličná energetická témata – např. týkající se vnitřního trhu EU s plynem a elektřinou, celkové energetické účinnosti a využívání obnovitelných zdrojů, či vývoj nových technologií. Jedním z cílů je i bezpečnost dodávek, opět založená na principu solidarity mezi členskými státy, a to skrze efektivní diverzifikaci energetických zdrojů a přepravních tras, proti-krizové mechanismy, jako jsou energetičtí bezpečnostní korespondenti, či Energetická observatoř.²⁵⁴ V další sekci jsou stanoveny priority v rámci mezinárodní energetické politiky, kde je zejména zdůrazněna nutnost společného postupu EU, mimo jiné, za účelem „zintenzivnění vztahů EU se střední Así, kaspickým regionem a černomořskou oblastí, pokud jde o diverzifikaci zdrojů a tras,“²⁵⁵ a „plného využití nástrojů Evropské sousedské politiky“²⁵⁶, což potvrzuje přímou spojnici mezi energetickou bezpečností a EPS a ačkoliv nejsou explicitně zmíněny dvě kavkazské země, logicky jsou zahrnuty buď v kaspickém regionu (Ázerbájdžán), či v černomořské oblasti (Gruzie).

Následující summit je připomínkou březnových závěrů, zejména významu Akčního plánu Evropské rady pro roky 2007-2009 - Energetická politika pro Evropu (EPE). V rámci externích vztahů zaujímá první místo sekce s názvem „Evropská politika sousedství“, která energetiku žádným způsobem nereflektuje, dále následuje podkapitola „střední Asie“, kde je spolupráce v oblasti energetiky zmíněna, avšak pouze ve velmi obecném smyslu.²⁵⁷

Prosincové závěry 2007 stále zdůrazňují nutnost implementovat výše zmíněný Akční plán pro roky 2007 – 2009, jehož páteř tvoří tři cíle Energetické politiky pro Evropu: bezpečnost dodávek, konkurenceschopnost a změna klimatu.²⁵⁸ Naléhavost analyzovaného tématu postupně vykazuje klesající tendenci.

²⁵³ Evropská rada. Závěry č. 7224/07. Datum: 9. 3. 2007, str. 11.

²⁵⁴ Evropská rada. Závěry č. 7224/07. Datum: 9. 3. 2007, str. 18

²⁵⁵ Evropská rada. Závěry č. 7224/07. Datum: 9. 3. 2007, str. 19

²⁵⁶ *Ibid.*

²⁵⁷ Evropská rada. Závěry č. 11177/07. Datum: 23. 6. 2007, str. 12.

²⁵⁸ Evropská rada. Závěry č. 16616/07. Datum: 14. 12. 2007, str. 15.

2008

První summit Evropské rady, konaný dne 14. 3. 2008, vyzývá v rámci externí dimenze Lisabonské smlouvy k „zabezpečení spolehlivého přístupu k energiím a strategickým surovinám“.²⁵⁹ Energetice, se kterou jsou spjata i témata jako je změna klimatu, ochrana životního prostředí a udržitelný rozvoj, je dále věnována celá třetí sekce, kde mimo jiné nacházíme výroky jako: „pro energetickou politiku Společenství a členských států je nezbytné zvýšit energetickou účinnost a bezpečnost dodávek, jakožto klíčových elementů k dosažení integrované energetické politiky EU a udržitelného ekonomického rozvoje,“²⁶⁰ a opět je kladen důraz na společný postup zemí EU ve vztahu ke třetím zemím. Diverzifikace zdrojů, význam jižního Kavkazu či kaspického regionu tento dokument výslovně neuvádí a oproti předchozím závěrům je patrný určitý posun, co se týká tématu energetiky, přičemž klíčový zájem EU se zde posouvá do rovin spojených s klimatem a životním prostředím.

Závěry následujícího červnového summitu pokračují v tendenci vyzdvihovat klimatická témata a energetiky jako takové se dotýkají pouze zběžně, důkazem je obecný výrok, že: „další úsilí za účelem zvýšení energetické účinnosti a úspor a diverzifikace dodávek energie do EU, je nezbytné“.²⁶¹ Pokud jde o samotné energetické suroviny, největší obavy v té době přináší výrazné zvýšení cen ropy a zemního plynu a jeho sociální a ekonomické následky.²⁶²

Jediným tématem mimořádného summitu Evropské Rady ze dne 1. 9. 2008 byl rusko-gruzínský srpnový konflikt, který ovlivnil, mimo jiné, i percepce celkové energetické situace EU, a to právě v souvislosti se závislostí na dodávkách energetických surovin z Ruska, což dokládá následující výrok: „Nedávné události jsou názorným příkladem, že EU musí nutně zintenzivnit své úsilí, pokud jde o bezpečnost energetických dodávek, Evropská rada vyzývá Radu, aby ve spolupráci s Komisí navrhla opatření, která by měla být za tímto účelem přijata, zejména co se týká diverzifikace zdrojů energetických surovin a přepravních tras“.²⁶³

²⁵⁹ Evropská rada. Závěry č. 7652/08. Datum: 14. 3. 2008, str. 8.

²⁶⁰ Evropská rada. Závěry č. 7652/08. Datum: 14. 3. 2008, str. 13.

²⁶¹ Evropská rada. Závěry č. 11018/08. Datum: 20. 6. 2008, str. 10.

²⁶² Evropská rada. Závěry č. 11018/08. Datum: 20. 6. 2008, str. 9.

²⁶³ Evropská rada. Závěry č. 12594/08. Datum: 1. 9. 2008, str. 4.

Naléhavý tón prostupuje i závěry říjnového summitu, kde v sekci, nazvané přímo Energetická bezpečnost, obsahuje hned první věta zřetelné poselství: „bezpečnost energetických dodávek je prioritou Evropské unie“²⁶⁴, význam energetické bezpečnosti je tedy opět zúžen na bezpečnost dodávek. Evropská rada navrhuje několik kroků k jejímu dosažení, např. vytvoření krizových mechanismů v případě dočasného přerušení dodávek, či zlepšení trans-evropského propojení energetických sítí. Posledním bodem je „rozvoj vztahů EU s producentskými a tranzitními zeměmi za účelem zajištění stabilních dodávek a diverzifikace energetických zdrojů a přepravních tras. V souvislosti s tímto vítá Evropská rada iniciativy některých členských států, zejména ve smyslu jednání s kaspickými zeměmi a tranzitními zeměmi, která mají být organizována českým předsednictvím na jaře 2009.“²⁶⁵

Prosincový summit se zabýval pouze interní dimenzí energetické bezpečnosti, zejména v souvislosti s vnitřním trhem a se změnami klimatu.²⁶⁶

2009

V úvodní předmluvě k závěrům březnového summitu 2009 je zdůrazněn „návrát k tématu energetické bezpečnosti“²⁶⁷ a speciálně zaměření se na „zavedení krizových mechanismů v případě přerušení dodávek“.²⁶⁸ Energetické bezpečnosti je zde věnován opravdu velký prostor, což naznačuje množství výroků popisujících hrozbu, počínaje prohlášením, že „energetická bezpečnost je klíčovou prioritou, která musí být zajištěna prostřednictvím zvýšení energetické účinnosti, diverzifikací dodavatelů surovin, zdrojů a přepravních tras, a prosazováním energetických zájmů EU ve vztahu ke třetím zemím“²⁶⁹ pokračujíc apelem, že „energetická infrastruktura a vzájemné propojení musí být rozvíjeny“²⁷⁰ a konče výrokem, který lze označit za kompletní sekuritizační pohyb, definovaný v metodologické části:

²⁶⁴ Evropská rada. Závěry č. 14368/08. Datum: 16. 10. 2008, str. 7.

²⁶⁵ Evropská rada. Závěry č. 14368/08. Datum: 16. 10. 2008, str. 8.

²⁶⁶ Evropská rada. Závěry č. 17271/08. Datum: 12. 12. 2008

²⁶⁷ Evropská rada. Závěry č. 7880/09. Datum: 20. 3. 2009, str. 1.

²⁶⁸ *Ibid.*

²⁶⁹ Evropská rada. Závěry č. 7880/09. Datum: 20. 3. 2009, str. 8.

²⁷⁰ Evropská rada. Závěry č. 7880/09. Datum: 20. 3. 2009, str. 9 .

„Nedávná plynová krize demonstrovala urgentní potřebu ustavení adekvátních krizových mechanismů v EU stejně jako nutnost pracovat na získání jasných garancí od dodavatelů a tranzitních zemí, že dodávky nebudou přerušeny.“²⁷¹ V jedné větě zde nalezneme jak popis hrozby (tvrzení) – tedy *přerušeni dodávek*, tak požadavek – *urgentní potřebu krizových mechanismů*, tak důkaz a varování před nečinností společně – *nedávná plynová krize demonstrovala...*

Následuje celá řada dalších požadavků jak hrozbu *přerušeni dodávek* zmírnit, např. „připravit návrhy na revizi legislativy o bezpečnosti dodávek plynu“, což by mělo zahrnovat „adekvátní krizové mechanismy zajišťující připravenost všech aktérů, včetně energetického průmyslu, transparentnost a předchozí informace prostřednictvím rozvoje EU a regionálních plánů pro bezpečnost dodávek; solidaritu mezi členskými státy“ atd.²⁷²

Urgenci tématu dodává ještě několik následných tvrzení: „zdůrazněním významu diverzifikace zdrojů, paliv a tras energetických dodávek podtrhuje Evropská rada zvyšující se význam role energetiky ve vnějších vztazích EU“.²⁷³ Dále Evropská rada vyzývá Komisi k předložení konkrétních kroků v otázce rozvoje jižního koridoru, včetně mechanismů jak usnadnit přístup ke kaspickému plynu, a členské státy ke společnému postupu směrem k dodavatelským a tranzitním zemím.²⁷⁴

Propojení energetiky s kontextem Evropské politiky sousedství, a implicitně tedy s oběma jihokavkazskými zeměmi, nejlépe dokládá následující tvrzení: „Východní partnerství má za cíl posílit energetickou bezpečnost a spolupráci všech zúčastněných stran pokud jde o dlouhodobé dodávky a tranzit energií“.²⁷⁵

V průběhu roku 2009 trend ve smyslu apelování na bezpečnost energetických dodávek neustává, přičemž především rizikové dodávky ruského plynu přes území Ukrajiny a nutná součinnost všech zúčastněných stran jsou výslovně zdůrazňovány. Konkrétně se jedná o výroky z červnového summitu: „bezpečnost energetických dodávek zůstává pro Evropskou unii prioritou;“ „Evropská unie s obavami sleduje potenciální problémy týkající se dodávek plynu z Ruska přes Ukrajinu;“ „Evropská unie je

²⁷¹ *Ibid.*

²⁷² *Ibid.*

²⁷³ Evropská rada. Závěry č. 7880/09. Datum: 20. 3. 2009, str. 10.

²⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁵ Evropská rada. Závěry č. 7880/09. Datum: 20. 3. 2009, str. 20.

přesvědčená, že všechny strany splní své závazky, aby se vyhnuly opakovanému přerušení dodávek plynu do EU a jejích členských států“.²⁷⁶

Výše uvedená tvrzení, popis hrozby, spolu s varováním doplňuje i požadovaná praktická aplikace v podobě přijetí příčné legislativy: „Evropská rada očekává promptní představení návrhu Nařízení o bezpečnosti dodávek plynu Komisí“.²⁷⁷

Závěry říjnového summitu obsahují opakovanou výzvu Evropské rady směrem ke zúčastněným aktérům, aby co nejdříve přijali Nařízení o bezpečnosti dodávek plynu,²⁷⁸ nicméně prosincový summit se již k tématu detailněji nevrací.²⁷⁹

2010

Z několika následujících summitů Evropské rady je patrné výrazné utlumení naléhavosti tématu vnějšího rozměru energetické bezpečnosti v roce 2010. Setkáme se zde pouze s artikulací cílů interní energetické politiky (cíle 20-20-20)²⁸⁰.²⁸¹

2011

Na rozdíl od několika předchozích summitů Evropské rady, jež se konaly v roce 2010, závěry z prvního (únorového) summitu roku 2011 poskytují tématu energetiky nesrovnatelně větší prostor, přičemž nejen že je energetika jednou z pěti klíčových oblastí projednávané agendy, ale také v dokumentu zaujímá první místo. Mottem je „bezpečná, udržitelná a dostupná energie, přispívající ke konkurenceschopnosti Evropy“.²⁸² Poprvé se zde objevuje apel na realizaci vnitřního energetického trhu.²⁸³ Dále jsou stanoveny jasné požadavky, jak bezpečnost dodávek energií zajistit, například „modernizovat a rozšířit evropskou energetickou infrastrukturu a propojit energetické sítě přes hranice,“²⁸⁴

²⁷⁶ Evropská rada. Závěry č. 11225/09. Datum: 19. 6. 2009, str. 13.

²⁷⁷ *Ibid.*

²⁷⁸ Evropská rada. Závěry č. 15265/09. Datum: 30. 10. 2009, str. 10.

²⁷⁹ Evropská rada. Závěry č. EUCO 6/09. Datum: 11. 12. 2009

²⁸⁰ Tzv. cíle "20-20-20" představují tři klíčové priority interní energetické politiky EU, jež by měly být dosaženy do roku 2020: (1) 20% redukce emisí skleníkových plynů v porovnání s rokem 1990; (2) zvýšení podílu energie z obnovitelných zdrojů o 20% a (3) 20% zvýšení energetické účinnosti.

²⁸¹ Evropská rada. Závěry č. EUCO 7/10. Datum: 26. 3. 2010; Evropská rada. Závěry č. EUCO 13/10.

Datum: 17. 6. 2010; Evropská rada. Závěry č. EUCO 21/10. Datum: 16. 9. 2010; Evropská rada. Závěry č. EUCO 25/10. Datum: 29. 10. 2010; Evropská rada. Závěry č. EUCO 30/10. Datum: 17. 12. 2010.

²⁸² Evropská rada. Závěry č. EUCO 2/11. Datum: 4. 2. 2011, str. 1

²⁸³ Evropská rada. Závěry č. EUCO 2/11. Datum: 4. 2. 2011, str. 1

²⁸⁴ Evropská rada. Závěry č. EUCO 2/11. Datum: 4. 2. 2011, str. 2

či využívat obnovitelné zdroje energie a rozvíjet nové technologie apod. Evropská unie musí postupovat společně také, pokud jde o externí vztahy s klíčovými producenty a tranzitními zeměmi. „Energetickou bezpečnost by také měla reflektovat Evropská politika sousedství,²⁸⁵ a „měla by být rozvíjena vzájemně výhodná energetická partnerství s klíčovými hráči podél strategických koridorů“.²⁸⁶ Poslední výrok, který zde uvedu, nepřímou indikuje význam jižního Kavkazu: „Evropa potřebuje diverzifikovat své trasy a zdroje dodávek. Komise je proto vyzvána, aby pokračovala ve svých snahách usnadnit rozvoj strategických koridorů pro přepravu velkých objemů plynu jako je jižní koridor“.²⁸⁷

Mimořádná Evropská rada, konaná v březnu 2011 se zabývala situací v Libyi, bez jakýchkoliv energetických implikací použitelných pro tuto práci.²⁸⁸ V případě že energetickou tematiku agenda následujících summitů v průběhu roku 2011 obsahovala, soustředila pouze na její interní rozměr.²⁸⁹

2012

Podobný vývoj zaznamenal i rok 2012, kdy první březnový summit Evropské rady reflektoval pouze legislativní návrhy, týkající se interní dimenze energetické politiky.²⁹⁰ Červnové závěry definovaly cíle vytvoření jednotného energetického trhu v rámci Evropské unie do roku 2014 a zabránění izolaci členských států, a to prostřednictvím urychleného přijetí návrhu na trans-evropskou energetickou infrastrukturu.²⁹¹ Dva následující summity roku 2012 se již nijak výrazně tématem nezabývaly.²⁹²

2013

Energetika byla jednou z priorit tematických diskuzí, řešených v prvních měsících roku 2013, ovšem znovu pouze z interní perspektivy, konkrétně tedy dokončení

²⁸⁵ Evropská rada. Závěry č. EUCO 2/11. Datum: 4. 2. 2011, str. 4

²⁸⁶ Evropská rada. Závěry č. EUCO 2/11. Datum: 4. 2. 2011, str. 5

²⁸⁷ Ibid.

²⁸⁸ Evropská rada. Závěry č. EUCO 7/11. Datum: 11. 3. 2011

²⁸⁹ Evropská rada. Závěry č. EUCO 10/11. Datum: 25. 3. 2011; Evropská rada. Závěry č. EUCO 23/11.

Datum: 24. 6. 2011; Evropská rada. Závěry č. EUCO 52/11. Datum: 23. 10. 2011; Evropská rada. Závěry č. EUCO 139/11. Datum: 9. 12. 2011

²⁹⁰ Evropská rada. Závěry č. EUCO 4/12. Datum: 2. 3. 2012

²⁹¹ Evropská rada. Závěry č. EUCO 76/12. Datum: 29. 6. 2012, str. 10

²⁹² Evropská rada. Závěry č. EUCO 156/12. Datum: 19. 10. 2012; Evropská rada. Závěry č. EUCO 205/12. Datum: 14. 12. 2012

vnitřního energetického trhu a vzájemného propojení energetické infrastruktury členských států.²⁹³

Závěry květnového summitu obsahují hned v úvodu tvrzení, že „dodávky dostupné a udržitelné energie pro naše ekonomiky jsou klíčové ... urgentní dokončení plně fungujícího a propojeného vnitřního energetického trhu, usnadnění nezbytných investic do energetiky, diverzifikace dodávek a zvýšení energetické účinnosti“.²⁹⁴ V tomto období se však navrácí i externí rozměr energetiky, která dostává v daném dokumentu relativně velký prostor. Důkazem je artikulace požadavku „implementace legislativy, jako je Nařízení o bezpečnosti dodávek plynu,²⁹⁵ či tvrzení, zahrnující v sobě popis požadované činnosti v intencích „další diverzifikace evropských energetických dodávek a rozvoj tuzemských energetických zdrojů“, „snížení závislosti EU na externích zdrojích,“ a „prohloubení spolupráce členských států v rámci externí dimenze energetické politiky EU“.²⁹⁶

Následující dva summity nejsou pro analýzu příliš relevantní.²⁹⁷ Jedině prosincovým dokumentem Evropská rada obecně nabádá členské státy k „dalšímu posilování spolupráce za účelem vypořádání se s výzvami energetické bezpečnosti,²⁹⁸ přičemž se odvolává na instrukce, stanovené v souvislosti s vnitřním energetickým trhem a externími energetickými vztahy na summitu Evropské rady v květnu 2013.

2014

Na rozdíl od předchozího období lze rok 2014 ve smyslu sekuritizace energetické bezpečnosti považovat za velmi plodný, důkazem čehož je hned první (březnový) summit Evropské rady. Tematika energetiky je zde řešena společně s otázkami klimatu a životního prostředí. Jedním z hlavních principů je „zajistit bezpečnost dodávek energií pro domácnosti a podniky za dostupné a konkurenceschopné ceny“²⁹⁹ a dále jsou definována i opatření, nutná k dosažení této bezpečnosti: „snahy snížit vysokou závislost

²⁹³ Evropská rada. Závěry č. EUCO 37/13. Datum: 8. 2. 2013; Evropská rada. Závěry č. EUCO 23/13. Datum: 14. 3. 2013, str. 8

²⁹⁴ Evropská rada. Závěry č. EUCO 75/13. Datum: 22. 5. 2013, str. 1

²⁹⁵ Evropská rada. Závěry č. EUCO 75/13. Datum: 22. 5. 2013, str. 2

²⁹⁶ Evropská rada. Závěry č. EUCO 75/13. Datum: 22. 5. 2013, str. 4

²⁹⁷ Evropská rada. Závěry č. EUCO 104/13. Datum: 28. 6. 2013; Evropská rada. Závěry č. EUCO 169/13. Datum: 25. 10. 2013

²⁹⁸ Evropská rada. Závěry č. EUCO 217/13. Datum: 20. 12. 2013, str. 4

²⁹⁹ Evropská rada. Závěry č. EUCO 7/1/14. Datum: 21. 3. 2014, str. 8

Evropy na dodávkách plynu by měly být intenzivnější, zejména ze strany nejvíce závislých členských států...Evropská rada vyzývá Komisi, aby vypracovala komplexní plán zaměřený na redukci energetické závislosti EU. Plán by měl reflektovat fakt, že EU potřebuje urychlit další diverzifikaci svých energetických dodávek, ... a koordinovat rozvoj infrastruktury, která by tuto diverzifikaci podpořila...Pokud je to relevantní, mělo by se vzájemné propojení týkat i třetích zemí Navíc by měly být učiněny další kroky k podpoření realizace jižního koridoru, včetně dalších tras skrze východní Evropu“.³⁰⁰ Evropská unie by navíc měla poskytnout i část financování takovýchto projektů.³⁰¹ Propojení s kavkazským regionem je implicitně zahrnuté právě v apelu na realizaci jižního koridoru. Reflexe krize na Ukrajině a ilegálního referenda na Krymu se promítá celým dokumentem, kdy EU postup Ruska kategoricky odsuzuje a vyzývá k urychlení procesu podpisu Asociačních dohod s Gruzii a Moldávií, za účelem jejich politické spolupráce a ekonomické integrace.³⁰²

Podobný trend pokračuje i v červnové agendě summitu, kde Evropská rada uvítala první Evropskou energetickou bezpečnostní strategii, vypracovanou Komisí a nadále „Evropská rada vyzývá ke zvýšení úsilí redukovat vysokou energetickou závislost Evropské unie a podporuje okamžitou implementaci série urgentních opatření k posílení evropské odolnosti a zvýšení energetické bezpečnosti v krátké době, ještě před zimou 2014/2015“.³⁰³ Následně Evropská rada konkrétněji definuje své požadavky s patřičným zdůvodněním: „ve světle zhodnocení rizik krátkodobého přerušování dodávek plynu, existence krizových mechanismů a mechanismů solidarity, včetně plynových zásobníků, krizové infrastruktury a zpětného průtoku, budou mechanismy posíleny za účelem reagovat na taková rizika v nejzranitelnějších členských státech; pokud jde o posílení energetické bezpečnosti, měly by být prosazovány relevantní energetické infrastrukturní investice, včetně těch, které zahrnují třetí státy...“;³⁰⁴ „EU zapojí své mezinárodní partnery do úsilí zredukovat rizika přerušování energetických dodávek;“ „energetické společenství, zaměřené na rozšíření energetického *acquis* EU do sousedních zemí by mělo být posíleno...“.³⁰⁵

³⁰⁰ Evropská rada. Závěry č. EUCO 7/1/14. Datum: 21. 3. 2014, str. 10

³⁰¹ Evropská rada. Závěry č. EUCO 7/1/14. Datum: 21. 3. 2014, str. 10

³⁰² Evropská rada. Závěry č. EUCO 7/1/14. Datum: 21. 3. 2014, str. 14

³⁰³ Evropská rada. Závěry č. EUCO 79/14. Datum: 27. 6. 2014, str. 9

³⁰⁴ *Ibid.*

³⁰⁵ Evropská rada. Závěry č. EUCO 79/14. Datum: 27. 6. 2014, str. 10

V tomto dokumentu nalezneme také první zmínku o Energetické unii, která je založená na principu tří prioritních oblastí, mimo dostupnou energii a tzv. zelenou energii má zajistit i bezpečnou energii, právě ve smyslu „diverzifikace energetických dodávek a tras, ... za účelem snížení energetické závislosti, především na jednom zdroji či dodavateli; rozvoje nezbytné energetické infrastruktury a jejího vzájemného propojení...“.³⁰⁶

Mimořádné setkání Evropské rady v červenci 2014 reflektuje pouze vnější vztahy Evropské unie s Ukrajinou a Izraelem, bez energetických implikací.³⁰⁷ Nicméně probíhající události na Ukrajině přirozeně ovlivnily energetickou situaci Evropské unie a zejména její vnímání hrozby přerušení dodávek plynu, což potvrzuje výňatek z následujících závěrů srpnového summitu roku 2014: „Evropská rada vítá trilaterální jednání zahájené mezi Evropskou unií, Ukrajinou a Ruskou federací, ... jejichž předmětem je implementace Asociační dohody/Smlouvy DCFTA a energetika...Evropská rada vyzývá všechny strany, aby podpořily a usnadnily stabilní a bezpečný transport energetických surovin, zejména plynu“.³⁰⁸

Říjnový summit byl z podstatné části věnován energetice a klimatickým cílům, tedy v první řadě vnitřní dimenzi EU. Vnější dimenzi reflektuje podkapitola s názvem Energetická bezpečnost, zaměřená na redukci energetické závislosti EU a zvýšení energetické bezpečnosti, co se týká elektřiny i plynu. Evropská rada se shodla, mimo jiné, na těchto požadavcích: „realizovat klíčové projekty společného zájmu v sektoru plyn, jako je koridor Sever-Jih, jižní plynový koridor ...za účelem zajištění diverzifikace energetických dodávek a tras ...“,³⁰⁹ či posílení Energetického společenství.

V prosincových závěrech poté Evropská rada vyzývá Komisi k vypracování kompletního návrhu Energetické unie do březnového summitu.³¹⁰

³⁰⁶ Evropská rada. Závěry č. EUCO 79/14. Datum: 27. 6. 2014, str. 18

³⁰⁷ Evropská rada. Závěry č. EUCO 147/14. Datum: 16. 7. 2014

³⁰⁸ Evropská rada. Závěry č. EUCO 163/14. Datum: 30. 8. 2014, str. 4

³⁰⁹ Evropská rada. Závěry č. EUCO 169/14. Datum: 24. 10. 2014, str. 8

³¹⁰ Evropská rada. Závěry č. EUCO 237/14. Datum: 18. 12. 2014, str. 2

2015

Zatím poslední summit Evropské rady, konaný dne 20. 3. 2015 specifikuje ve svých závěrech iniciativu Energetické unie, kterou definuje pět dimenzí: energetická bezpečnost, solidarita a důvěra; plně integrovaný evropský energetický trh; energetická účinnost – snížení poptávky; dekarbonizace ekonomiky a výzkum, inovace a konkurenceschopnost.³¹¹ Účelem Energetické unie je „využít všechny nástroje externí politiky k zavedení strategických energetických partnerství se stále důležitějšími producentními a tranzitními zeměmi, zejména s cílem zajistit energetickou bezpečnost“.³¹² Ázerbájdžán a Gruzie výslovně zmíněny nejsou.

3.4.8. Legislativa - Nařízení o bezpečnosti dodávek plynu

Dne 20. 10. 2010 bylo přijato Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 994/2010 o opatřeních na zajištění bezpečnosti dodávek zemního plynu a o zrušení směrnice Rady 2004/67/ES. Dokument je obecně právního charakteru, nicméně klíčový význam bezpečnosti dodávek plynu do Evropské unie nepochybně dokazuje, například následujícími ustanoveními: ustanovením č. 2: „Spotřeba plynu v Evropě v průběhu posledních desíti let rychle rostla. Se snížením domácí těžby vzrostl ještě rychleji dovoz plynu, čímž vznikla vyšší závislost na dovozu a potřeba zabývat se otázkami zajištění bezpečnosti jeho dodávek,³¹³ ustanovením č. 7: „K větší bezpečnosti dodávek na úrovni unie jako celku i v jednotlivých členských státech je nezbytná diverzifikace tras pro přepravu plynu a zdrojů dodávek pro unii,³¹⁴ či ustanovením č. 8: „Aby se snížil dopad případných krizí vyvolaných narušením dodávek plynu, měly by členské státy usnadnit diverzifikaci energetických zdrojů, dodavatelských tras a zdrojů dodávek plynu“.³¹⁵

³¹¹ Evropská rada. Závěry č. EUCO 11/15. Datum: 20. 3. 2015, str. 1

³¹² Evropská rada. Závěry č. EUCO 11/15. Datum: 20. 3. 2015, str. 2

³¹³ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 994/2010. Datum: 20. 10. 2010, str. 1

³¹⁴ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 994/2010. Datum: 20. 10. 2010, str. 2

³¹⁵ *Ibid.*

3.5. Závěr empirické analýzy

V této závěrečné kapitole budou představeny výsledky empirické části, provedené na základě tří dílčích analýz – analýzy interního a externího kontextu, analýzy relevance sekuritizačního aktéra, a samotné diskurzivní analýzy inspirované Stritzelovou konceptualizací sekuritizačního pohybu.

Na počátku analyzované periody se Ázerbájdžánu ani Gruzii v intencích energetické bezpečnosti nedostává příliš pozornosti, Evropská unie obecně neprojevovala velký zájem se v regionu angažovat. Vše se však radikálně změnilo s přijetím Evropské politiky sousedství v reakci na tzv. východní rozšíření Evropské unie, a to nejprve v klasických bezpečnostních souvislostech, tj. zdůrazňována byla především prevence vypuknutí regionálních konfliktů, a až později ve spojení s energetikou. Na rozdíl od agendy Evropské politiky sousedství je však v dokumentech Evropské rady zpočátku význam obou zemí marginalizován.

V roce 2006 se téma energetické bezpečnosti ve smyslu bezpečnosti dodávek surovin z externích zdrojů objevuje v rámci analyzovaného období v oficiálních dokumentech poprvé, přičemž jsou zde patrné odkazy na přerušení dodávek v důsledku lednové tzv. plynové krize mezi Ukrajinou a Ruskem, která bezprostředně vyvolala (nejen) v orgánech Evropské unie vlnu obav, jež byla okamžitě reflektována na nejvyšší úrovni. Hlavními diskurzivními tématy byla závislost na dodávkách zemního plynu z Ruska a navazující nutnost diverzifikace zdrojů a tras (jak z kavkazské oblasti, tak prostřednictvím vyhnutí se ukrajinskému území).

Význam Ázerbájdžánu a Gruzie z pohledu Evropské unie po lednových událostech roku 2006 výrazně vzrostl, což dokazuje nejen jejich přítomnost v textech oficiálních dokumentů, s poněkud zřetelnou převahou Ázerbájdžánu pokud jde o energetickou spolupráci, ale také byly v květnu roku 2006 v rámci Evropské sousedské politiky vydány akční plány pro obě země a s republikou Ázerbájdžán bylo dokonce podepsáno Memorandum o porozumění o strategickém partnerství mezi Evropskou unií a Ázerbájdžánem v oblasti energetiky. Kaspický region obecně je v tomto období prezentován jako významný zdroj zemního plynu.

Tento diskurz, inspirovaný první plynovou krizí, pokračoval ještě do první třetiny roku 2007, ale ve zbývajícím období roku 2007 je již patrné jakési uvolnění a zmírnění apelu na zajištění energetické bezpečnosti, do popředí se naopak dostávají environmentální otázky, přičemž tento trend postupného útlumu prakticky přetrvává až do srpna roku 2008.

V srpnu 2008 však dochází k ozbrojenému konfliktu mezi Ruskem a Gruzii, který neměl vyloženě energetický charakter, ale ve svém důsledku rozpoutal v oficiálním diskurzu Evropské unie množství debat o celé škále témat, včetně právě energetické bezpečnosti doprovázené velmi naléhavým tónem, nicméně pokud jde o Gruzii, převládá v tomto období spíše apelování na potřebu politické a právní spolupráce a podpory. Rusko-gruzínský konflikt byl však bezpochyby jedním z důvodů přijetí iniciativy Východní partnerství v následujícím roce.

Mnohem významnější reakce vyvolala tzv. druhá plynová krize, ke které došlo v lednu 2009, doprovázená mnohem vážnějšími dopady na státy Evropské unie a jejich energetickou bezpečnost, nežli krize první. V průběhu celého roku 2009 tato situace *de facto* neustává. Evropská rada urguje přijetí adekvátních krizových mechanismů, které by podobné krizi do budoucna zabránily a dokonce iniciovala výzvu k přijetí legislativního opatření k zajištění energetické bezpečnosti – Nařízení o bezpečnosti dodávek plynu, k němuž došlo 20. 10. 2010. Jedním z klíčových témat je taktéž připomínka nutnosti realizace tzv. jižního koridoru, respektive projektu Nabucco, a zapojení zejména Ázerbájdžánu, se kterým také byla v červenci 2009 podepsána mezivládní dohoda zajišťující dodávky zemního plynu do EU. Energetická spolupráce s Ázerbájdžánem a téma trans-kaspického propojení se v této periodě nachází na vrcholu agendy vzájemných vztahů s Evropskou unií.

Druhá plynová krize ještě urychlila přijetí iniciativy Východní partnerství, do které byly obě kavkazské země zapojeny, a jejímž explicitně definovaným cílem bylo posílení energetické bezpečnosti a zintenzivnění spolupráce všech zúčastněných stran pokud jde o dlouhodobé dodávky a transport energetických surovin, což je reflektováno dokumenty Evropské komise i Evropské rady. Dalším důkazem urgency, kladené v tomto období na téma energetické bezpečnosti, je i fakt, že právě v roce 2009 došlo k revizi a aktualizaci základního bezpečnostního dokumentu Evropské unie – Evropské

bezpečnostní strategie, která na rozdíl od původní strategie z roku 2003 obsahuje několik naléhavých energeticky inspirovaných sekuritizačních pohybů.

V průběhu roku 2010 ještě doznívají reakce na plynovou krizi z roku 2009, a to převážně v oficiálních dokumentech Evropské komise, reflektujících Východní partnerství. V následujících letech 2011 – 2013 se reflexe energetické bezpečnosti v dokumentech Evropské komise a Evropské rady poněkud liší. V rámci Evropské politiky sousedství a Východního partnerství hraje v daném období diverzifikace tras energetických surovin stále velmi důležitou diskurzivní roli, zejména pak realizace jižního plynového koridoru a strategicky důležité infrastruktury, která zajistí dodávky zemního plynu z Kaspického moře na evropský trh. Na začátku roku je mezi Evropskou unií a Ázerbájdžánem dokonce podepsána Společná deklarace o realizaci jižního koridoru. Nicméně obecná celoevropská orientace, kterou definuje Evropská rada, se tématem externí energetické bezpečnosti zabývá mnohem sporadičtěji než v předchozím období a vyzdvihuje spíše její interní dimenzi. Dokumenty Evropské rady z let 2012 a 2013 nejsou tedy z hlediska diskurzivní analýzy energetické bezpečnosti příliš relevantní. Zajímavým faktem je, že konflikt na začátku roku 2011 v Libyi zdaleka nerozpoutal takový apel na zajištění energetické bezpečnosti jako předešlé události související s Ruskem, ačkoliv byla Libye také dodavatelem zemního plynu.

Začátek roku 2014 byl ve znamení krize na Ukrajině, která zasáhla nejen politické, ale ve velké míře i energetické vztahy mezi Evropskou unií a Ruskem, přičemž tento stav trvá dodnes. Krize vyvolala obnovení zájmu o posílení energetické bezpečnosti ve smyslu zajištění spolehlivých dodávek zemního plynu a redukce rizik spojených s jejich přerušením. Následné přijetí první Evropské strategie energetické bezpečnosti dokládá diskurz inspirovaný liberalizací vnitřního energetického trhu. Evropská strategie energetické bezpečnosti navíc explicitně popisuje nejtěživější hrozbu ve smyslu výrazné závislosti na jediném vnějším dodavateli, tedy Ruské federaci, a to nejen z hlediska dodávek zemního plynu, ale i ostatních energetických surovin jako je ropa, elektřina či jaderné palivo. Přítomen je samozřejmě znovu i apel na nutnost zintenzivnit snahy diverzifikovat externí dodavatele a propojit energetickou infrastrukturu i se třetími zeměmi a opět dochází k aktualizaci tématu realizace jižního koridoru a zapojení kavkazského, potažmo celého kaspického regionu se speciálním důrazem kladeným na roli Ázerbájdžánu. V průběhu roku 2014 je zřejmé i úsilí implementovat sérii urgentních

opatření k posílení evropské energetické bezpečnosti ještě před zimou 2014/2015. Navíc byla krize na Ukrajině spouštěcím okamžikem přijetí rozhodnutí o urychlení procesu podpisu Asociační dohody s Gruzii.

Na zatím posledním summitu Evropské rady byla deklarována iniciativa Energetické unie, jejímž posláním je zavedení strategických energetických partnerství s klíčovými producentskými a tranzitními zeměmi, a to s cílem zajistit energetickou bezpečnost Evropské unie. Lze proto očekávat, že současný trend sekuritizace energetické bezpečnosti v intencích liberalizace vnitřního energetického trhu a diverzifikace zdrojů a dodavatelů energetických surovin bude pokračovat i nadále a bude reagovat zejména na externí kontext ovlivněný Ruskou federací.

Závěr

Cílem předkládané práce bylo konstruktivistickým způsobem zhodnotit percepci energetické bezpečnosti z pohledu Evropské unie se zvláštním důrazem na kavkazský region, a konkrétně dva státy – Ázerbájdžán a Gruzii, respektive určit klíčové kontextuální souvislosti a hlavní diskurzivní témata, která v určitých momentech analyzované periody v politickém diskurzu Evropské unie převládala.

Na základě redefinované teorie sekuritizace, s přihlédnutím k relevantní kritické reflexi, byla provedena analýza energetického diskurzu Evropské unie v období 2003/4 – 2014/15 – dle dostupnosti dat, a to prostřednictvím tří dílčích analýz – kontextuální analýzy, analýzy relevance sekuritizačního aktéra a diskurzivní analýzy.

Pro účely této práce se předpokládá, že sekuritizace energetické bezpečnosti EU je konstruována sekuritizačními aktéry, kteří reagují na kontext, jenž je v tomto případě rozdělen na interní a externí. Pro rámec interního kontextu byly určující iniciativy zavedené Evropskou unií ve vztahu ke dvěma zmíněným kavkazským zemím (Evropská politika sousedství, respektive Východní partnerství) a externí kontext byl tvořen politickým vlivem Ruské federace. Percepce energetické bezpečnosti se bezpochyby měnila v závislosti na vývoji obou kontextů.

Jako relevantní sekuritizační aktéři byly vybrány dvě instituce Evropské unie – Evropská rada a Evropská komise, které reprezentují jak mezivládní, tak nadnárodní dimenzi evropské politiky a vytvářejí tak potřebnou rovnováhu. Strategické dokumenty vydané Evropskou komisí v souvislosti s Evropskou politikou sousedství a Východním partnerstvím se tedy staly základem analýzy politického diskurzu. Pro vykreslení situace v obecnější rovině byly následně využity i závěry ze summitů Evropské rady, která stanovuje celkovou orientaci politického diskurzu a priority Evropské unie na nejvyšší úrovni.

Při samotné diskurzivní/textuální analýze se práce inspirovala Stritzelovou konceptualizací sekuritizace, a konkrétně relativně nově představenou definicí sekuritizačních pohybů, která byla aplikována na dané dokumenty.

Vzhledem k tomu, že klíčovým termínem předkládané práce je energetická bezpečnost Evropské unie, je třeba uvést i její závěrečnou definici, vyplývající právě

z konstruktivistické analýzy. Energetickou bezpečnost z pohledu Evropské unie můžeme obecně definovat jako minimalizaci rizik pro energetický systém, a to jak interních, tak externích. Eliminací externích rizik se mimo jiné rozumí prevence přerušení dodávek energetických surovin, a tedy diverzifikace externích zdrojů, s patřičným důrazem kladeným na zemní plyn. Zmíněná definice je v různých modifikacích obsažena v oficiálních dokumentech EU, její princip se však v průběhu analyzovaného období nijak zásadně nemění.

Mění se ovšem míra sekuritizace energetické bezpečnosti, která je zřetelně ovlivněna vnějším kontextem (a promítá se do vnitřního kontextu), a to především událostmi souvisejícími s Ruskem, což dokazuje několik časových period, kdy bylo téma externí energetické bezpečnosti a diverzifikace transportních tras s různou intenzitou prezentováno jako klíčová priorita či hrozba vnější energetické a mnohdy i zahraničně-bezpečnostní politiky Evropské unie. Pro větší přehlednost lze tyto periody rozdělit podle jednotlivých let, kdy se ony zásadní kontextuální události odehrály, a kdy se jejich důsledkem energetická bezpečnost zřetelně pohybovala na vrcholu bezpečnostní agendy Evropské unie.

Z analýzy oficiálních dokumentů jsou patrné čtyři takové hlavní periody, pro zjednodušení definované roky 2006 - 2007, 2008, 2009 a rokem 2014 minimálně do března 2015, přičemž délka jednotlivých period je zákonitě různá. Každá z těchto period byla ovlivněna jiným externím kontextem a jinými událostmi, které lze téměř bez problémů identifikovat, mnohdy jsou dokonce v daných dokumentech i explicitně definované, přičemž tyto události nemusejí vždy přímo souviset s energetikou, avšak určité implikace pro energetickou sféru představují. Pro roky 2006 – 2007 byla klíčovou událostí tzv. první plynová krize mezi Ruskem a Ukrajinou; od poloviny roku 2008 ovlivňuje energetický diskurz ozbrojený konflikt mezi Ruskem a Gruzii; během celého roku 2009 reflektuje Evropská unie tzv. druhou plynovou krizi a od počátku roku 2014 až do současnosti je oním externím kontextem krize na Ukrajině. Detailní rozbor jednotlivých period s popisem daného externího kontextu je uveden v kapitole Závěr empirické analýzy.

Nicméně pokud jde o energetický význam obou kavkazských zemí pro Evropskou unii, obecně nejsou zmínky přímo o Gruzii a Ázerbájdžánu příliš časté a mnohdy postrádají výslovnou spojitost s energetikou, zejména v případě Gruzie, kde je

oficiální diskurz zaměřen spíše politicky. Ačkoliv naopak relativně časté téma nutnosti realizace jižního koridoru zahrnuje obě země alespoň implicitně. V oficiálních dokumentech Evropské rady se tyto státy neobjevují s takovou frekvencí, naopak více prostoru je jim přirozeně věnováno v dokumentech Evropské politiky sousedství a Východního partnerství. Vnímání obou zemí Evropskou unií se relativně výrazně liší, což dokládá následující odstavec.

V analyzovaném období se v souvislosti se sekuritizací energetické bezpečnosti v oficiálních dokumentech nejčastěji objevují následující typy diskurzu, přičemž lze identifikovat na základě čtyř dimenzí:

- *Evropská dimenze*: diskurz diverzifikace zdrojů a tras, energetické soběstačnosti, integrace a výzvy k jednotnosti v rámci vnější energetické politiky Evropské unie, s často se objevujícím apelem na princip vzájemné solidarity.
- *Gruzínská dimenze*: diskurz liberalizace a integrace (do energetického trhu EU), přičemž Evropská unie zde hraje roli normativní velmoci, poskytující politickou a finanční podporu Gruzii.
- *Ázerbájdžánská dimenze*: diskurz strategického energetického partnerství, diverzifikace zdrojů a tras a oboustranné ekonomické výhodnosti,
- *Ruská dimenze*: diskurz jednostranné závislosti Evropské unie na Rusku a nutnost tuto situaci zmírnit, a to dvěma způsoby, buď rozvojem strategického partnerství EU s Ruskem, nebo právě diverzifikací externích energetických partnerů.

Pokud bychom vzájemné vztahy Evropské unie ke třem externím entitám – Ázerbájdžánu, Gruzii a Rusku, měli v daném období zhodnotit na základě konstruktivisticko-racionalistické kategorizace uvedené v metodologické části, vykazují tyto vztahy určité neměnné charakteristiky patrné z analyzovaných oficiálních dokumentů, ovšem není vždy zcela možné takovou kategorii jednoznačně určit, také vezmeme-li v úvahu problém skrytých intencí jednotlivých aktérů. V případě vztahu Evropské unie a Ázerbájdžánu jej nejvíce vystihuje silný racionalismus, kdy ani jeden z aktérů nehraje roli normativní entity a vzájemné vztahy charakterizuje spíše racionální chování založené na materiálních principech. Naopak co se týká interakcí Evropské unie

a Gruzie, normativita je zde často oficiálně prezentována jako základní princip spolupráce, za níž však mohou být ve skutečnosti skryty jak racionální intence Evropské unie, tak racionalismus Gruzie. Jednoznačně silný racionalismus však nepochybně převládá ve vztahu EU a Ruska, což potvrzuje fakt, že konstruktivistický přístup nevyklučuje možnost relevance geopolitického diskurzu, přičemž zejména v případě Ruska je energetická bezpečnost Evropskou unií v současné době stále alespoň částečně vnímána v geopolitických souvislostech.

Obecně lze tedy shrnout, že hlavními analytickými kategoriemi sekuritizace, které lze dokonce označit za makrosekuritizační, tedy vztahující se na entity většího rozsahu než u klasické sekuritizace³¹⁶, jsou kategorie následující: referenční objekt v podobě energetické bezpečnosti Evropské unie či konkrétněji energetického systému EU; hrozba v podobě nedostatečného zásobení EU energetickými surovinami a přesněji závislost na jednom dodavateli (ne vždy specifikovaném, ale z kontextu jasně vyplývajícím) a přerušení dodávek zemního plynu z Ruska; navrhované řešení v podobě diverzifikace dodávek, mimo jiné, z kaspické oblasti přes jižní Kavkaz, což je vše patrně obsáhnuto makrosekuritizačním diskurzem dědictví bipolární konfrontace mezi Západem a Sovětským svazem a střetu hodnot dvou protichůdných systémů – demokratického a autoritativního.

Otázkou zůstává, zda byl proces sekuritizace energetické bezpečnosti Evropské unie v posledních deseti letech úspěšný. Téma bezpochyby postupně získalo na důležitosti, bylo reflektováno jak strategickými, tak legislativními dokumenty. Za částečný úspěch je možné považovat i realizaci plynovodu Nord Stream, který vyřešil alespoň pro některé země EU problém tranzitní Ukrajiny, nevyřešil však závislost na Rusku. Nicméně naopak chronické selhávání, a nakonec ukončení, projektu Nabucco je zřetelně největším neúspěchem, a mimo jiné také důsledkem nekoherentního přístupu zemí EU k energetické problematice.

Na závěr je nezbytné kriticky a objektivně zhodnotit celkový výsledek předkládané práce. Téma sekuritizace energetické bezpečnosti v Evropské unii je velmi rozsáhlé a aktuální a zajisté existuje nepřehledné množství dokumentů, materiálů či vizuálních prezentací, ze kterých je možné při analýze čerpat. Zde byla analýza daného

³¹⁶ Hansen, L. 2011, str. 364

tématu zaměřena úžeji, na percepci Ázerbájdžánu a Gruzie, kterým však adekvátní prostor v oficiálních dokumentech věnován nebyl, tyto země byly pouze výjimečně zmíněny v jednotlivých sekuritizačních pohybech a jejich reflexe se pohybovala spíše v implicitní rovině. Samotné téma energetické bezpečnosti, ač její sekuritizace není v akademické sféře novým fenoménem³¹⁷, však skýtá nespočet možností pro další diskurzivní analýzu, například právě její vizuální rozměr. Předkládaná práce tedy neaspirovala na to předložit vyčerpávající analýzu kompletního energetického diskurzu z perspektivy Evropské unie, ale dostatečným způsobem představit jeho klíčová témata a hlavní trendy, převládající v současné době.

³¹⁷ viz Nyman, J. 2014

Summary

The master thesis called “The Relevance of Azerbaijan and Georgia in New Energy Geopolitics“ sought to examine the topic of perception of energy security from the perspective of the European Union with special emphasis put on two southern Caucasian countries – Azerbaijan and Georgia. The purpose of this thesis was to analyse the topic on the basis of the constructivist approach. By applying the redefined theory of securitization and the discursive analysis respectively, the author examined the official documents issued by the European Union in the period from 2003 up to the present. With respect to the fact that the securitization discourse is apparently influenced by the contextual circumstances, the overall context was represented by the European Neighbourhood Policy and the Eastern Partnership initiative whilst taking into consideration the external influence of the Russian Federation. The perception of energy security from the point of view of the European Union has been changing adequately as a consequence of the external contextual events categorized according to the respective years. The crucial five periods refer to the years 2006 and 2007 (the first gas crisis), 2008 (Russian-Georgian conflict), 2009 (second gas crisis) and 2014 (conflict in Ukraine). The key discursive themes that dominated the political discourse throughout the period were in particular diversification of gas supplies, liberalisation and integration into the internal energy market and reducing dependence on imports of Russian natural gas. It should be emphasised that the constructivist approach does not exclude the possibility of the fact that the geopolitical discourse may prevail when it comes to the energy security. Especially Russia is still at least partly perceived from the European perspective in geopolitical terms.

Použitá literatura

Primární zdroje

Akční plán Ázerbájdžánu [online]. Datum: 14. 11. 2006. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z:

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf.

Akční plán Gruzie. [online]. Datum: 14. 11. 2006. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z:

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/georgia_enp_ap_final_en.pdf.

Asociační dohoda - Gruzie. [online]. Datum: 30. 8. 2014. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/georgia/pdf/eu-ge_aa-dcfta_en.pdf.

Evropský parlament. Asociační dohoda EU-Gruzie. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-AaG-542175-EU-Georgia-Association-Agreement-FINAL.pdf>.

Evropská bezpečnostní strategie, 2003. [online]. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z:

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIICS.pdf>.

Evropská bezpečnostní strategie, 2009. [online]. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z:

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568CSC.pdf.

Evropská strategie energetické bezpečnosti. 2014. [online]. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN>.

Evropská komise. Komuniké č. COM(2003) 104. Wider Europe— Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. [online] Datum: 11.3.2003. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf.

Evropská komise. Komuniké č. COM(2004) 373. European Neighbourhood Policy. [online] Datum: 12.5.2004. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0373&from=EN>.

Evropská komise. Komuniké č. SEC(2005) 1521. Implementing and promoting the European Neighbourhood Policy. [online] Datum: 22.11.2005. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/sec_2005_1521_en.pdf.

Evropská komise. Zelený dokument č. SEC(2006) 317. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy. [online] Datum: 8.3.2006. Datum poslední revize: 6. 5. 2015. Dostupné z: http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com2006_105_en.pdf.

Evropská komise. Komuniké č. COM(2006)726. On Strengthening the European Neighbourhood Policy. [online] Datum: 4.12.2006. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com06_726_en.pdf.

Evropská komise. Komuniké č. COM(2008) 164. Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007. [online] Datum: 3.4.2008. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/progress2008/com08_164_en.pdf.

Evropská komise. Komuniké č. COM(2009) 188/3. Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2008. [online] Datum: 23.4.2009. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/progress2009/com09_188_en.pdf.

Evropská komise. Komuniké č. COM(2010) 207. Taking stock of the European Neighbourhood Policy. [online] Datum: 12.5.2010. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/taking-stock-european-neighbourhood-policy>.

Evropská komise. Komuniké č. COM(2010) 639. Energy 2020: A strategy for competitive, sustainable and secure energy. [online] Datum: 10.11.2010. Datum poslední revize: 6. 5. 2015. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0639&from=EN>.

Evropská komise. Komuniké č. COM(2011) 303. A new response to a changing Neighbourhood. [online] Datum: 25.5.2011. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com_11_303_en.pdf.

Evropská komise. Komuniké č. SEC(2011) 641. Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2010 Report: Eastern Partnership. [online] Datum: 25.5.2011. Datum poslední revize: 6. 5. 2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/progress2011/sec_11_641_en.pdf.

Evropská komise. Komuniké č. JOIN(2012) 13. Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit. [online] Datum: 15.5.2012. Datum poslední revize: 6. 5. 2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/docs/2012_enp_pack/e_pship_roadmap_en.pdf.

Evropská komise. Komuniké č. SWD(2012) 108. Eastern Partnership Roadmap 2012-13: the multilateral dimension. [online] Datum: 15.5.2012. Datum poslední revize: 6. 5. 2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/docs/2012_enp_pack/e_pship_multilateral_en.pdf.

Evropská komise. Komuniké č. SWD(2012) 109. Eastern Partnership Roadmap 2012-13: the bilateral dimension. [online] Datum: 15.5.2012. Datum poslední revize: 6. 5. 2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/docs/2012_enp_pack/e_pship_bilateral_en.pdf.

Evropská komise. Tisková zpráva ze dne 15.5.2012. EU bolsters its support to reformers in its Southern and Eastern neighbourhoods. [online] Datum: 15.5.2012. Datum poslední

revize: 28. 4. 2015. Dostupné z:
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/docs/2012_enp_pack/press_release_enp_package_en.pdf.

Evropská komise. Komuniké č. JOIN(2013) 4. European Neighbourhood Policy: Working towards a Stronger Partnership. [online] Datum: 20.3.2013. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z:
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/docs/2013_enp_pack/2013_comm_conjoint_en.pdf.

Evropská komise. Zelený dokument č. COM(2013) 169. A 2030 framework for climate and energy policies. [online] Datum: 27. 3. 2013. Datum poslední revize: 6. 5. 2015. Dostupné z:
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0169&from=EN>.

Evropská komise. Komuniké č. COM(2014) 15. A policy framework for climate and energy in the period from 2020 to 2030. [online] Datum: 22. 1. 2014. Datum poslední revize: 6. 5. 2015. Dostupné z:
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0015&from=EN>.

Evropská komise. Komuniké č. JOIN(2014) 12. Neighbourhood at the Crossroads: Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2013. [online] Datum: 27.3.2014. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z:
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2014/joint_communication_en.pdf.

Evropská rada. Závěry č. 9048/04. Datum: 19. 5. 2004. [online]. Datum poslední revize: 7. 5. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9048-2004-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č.10679/04. Datum: 18. 6. 2004. [online]. Datum poslední revize: 7. 5. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10679-2004-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 14292/04. Datum: 5. 11. 2004. [online]. Datum poslední revize: 7. 5. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14292-2004-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 16238/04. Datum: 17. 12. 2004. [online]. Datum poslední revize: 7. 5. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16238-2004-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 7619/05. Datum: 23. 3. 2005. [online]. Datum poslední revize: 7. 5. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7619-2005-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 10255/05. Datum: 18. 6. 2005. [online]. Datum poslední revize: 7. 5. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10255-2005-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 15914/05. Datum: 17. 12. 2005. [online]. Datum poslední revize: 7. 5. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15914-2005-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 7775/06. Datum: 24. 3. 2006. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7775-2006-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 10633/06. Datum: 16. 6. 2006. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10633-2006-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 16879/06. Datum: 15. 12. 2006. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16879-2006-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 7224/07. Datum: 9. 3. 2007. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7224-2007-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 11177/07. Datum: 23. 6. 2007. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11177-2007-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 16616/07. Datum: 14. 12. 2007. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16616-2007-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 7652/08. Datum: 14. 3. 2008. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7652-2008-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 11018/08. Datum: 20. 6. 2008. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11018-2008-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 12594/08. Datum: 1. 9. 2008. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12594-2008-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 14368/08. Datum: 16. 10. 2008. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14368-2008-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 17271/08. Datum: 12. 12. 2008. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-17271-2008-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 7880/09. Datum: 20. 3. 2009. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7880-2009-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 11225/09. Datum: 19. 6. 2009. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11225-2009-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. 15265/09. Datum: 30. 10. 2009. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15265-2009-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 6/09. Datum: 11. 12. 2009. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6-2009-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 7/10. Datum: 26. 3. 2010. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2010-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 13/10. Datum: 17. 6. 2010. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13-2010-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 21/10. Datum: 16. 9. 2010. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-21-2010-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 25/10. Datum: 29. 10. 2010. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-25-2010-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 30/10. Datum: 17. 12. 2010. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-30-2010-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 2/11. Datum: 4. 2. 2011. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-2-2011-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 7/11. Datum: 11. 3. 2011. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2011-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 10/11. Datum: 25. 3. 2011. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10-2011-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 23/11. Datum: 24. 6. 2011. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-23-2011-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 52/11. Datum: 23. 10. 2011. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-52-2011-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 139/11. Datum: 9. 12. 2011. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-139-2011-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 4/12. Datum: 2. 3. 2012. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-4-2012-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 76/12. Datum: 29. 6. 2012. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-76-2012-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 156/12. Datum: 19. 10. 2012. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-156-2012-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 205/12. Datum: 14. 12. 2012. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-205-2012-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 37/13. Datum: 8. 2. 2013. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-37-2013-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 23/13. Datum: 14. 3. 2013. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-23-2013-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 75/13. Datum: 22. 5. 2013. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-75-2013-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 104/13. Datum: 28. 6. 2013. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-104-2013-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 169/13. Datum: 25. 10. 2013. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-169-2013-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 217/13. Datum: 20. 12. 2013. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-217-2013-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 7/1/14. Datum: 21. 3. 2014. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2014-REV-1/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 79/14. Datum: 27. 6. 2014. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-79-2014-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 147/14. Datum: 16. 7. 2014. [online]. Datum poslední revize: 7. 5 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-147-2014-INIT/en/pdf>

Evropská rada. Závěry č. EUCO 163/14. Datum: 30. 8. 2014. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-163-2014-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 169/14. Datum: 24. 10. 2014. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-169-2014-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 237/14. Datum: 18. 12. 2014. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-237-2014-INIT/en/pdf>.

Evropská rada. Závěry č. EUCO 11/15. Datum: 20. 3. 2015. [online]. Datum poslední revize: 24. 4. 2015. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11-2015-INIT/en/pdf>.

Joint Declaration on the Southern Gas Corridor, 2011. [online] Datum 13.1.2011. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/delegations/azerbaijan/documents/press_releases/2011_01_13_joint_declaration_southern_corridor.pdf.

Memorandum of Understanding on a Strategic Partnership between the European Union and the Republic of Azerbaijan in the field of Energy, 2006. [online] Datum 7.11.2006. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z: http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caucasus_central_asia/memorandum/doc/mou_azerbaijan_en.pdf.

Nářízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 994/2010 o opatřeních na zajištění bezpečnosti dodávek zemního plynu a o zrušení směrnice Rady 2004/67/ES. [online] Datum: 20. 10. 2010. Datum poslední revize: 7. 5. 2015. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010R0994&from=EN>.

Rada Evropské unie. Společná deklaráce z pražského summitu o Východním Partnerství č 8435/09. [online] Datum: 7.5.2009, Praha. Datum poslední revize: 28. 4. 2015. Dostupné z: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=CS&f=ST%208435%202009%20INIT>.

Rada Evropské unie. EASTERN EUROPE and CENTRAL ASIA
Meeting doc. 319/09. Implementation of the Eastern Partnership:
Report to the meeting of Foreign Ministers [online] Datum: 8.12.2009. Datum poslední
revize: 28. 4. 2015. Dostupné z:
http://www.eeas.europa.eu/eastern/docs/2009_eap_implementation_report_en.pdf.

Rada Evropské unie. EASTERN EUROPE and CENTRAL ASIA
Meeting doc. 335/10. Implementation of the Eastern Partnership:
Report to the meeting of Foreign Ministers [online] Datum: 3.12.2010. Datum poslední
revize: 28. 4. 2015. Dostupné z:
http://www.eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_meeting_foreign_affairs_131210_en.pdf.

Rada Evropské unie. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Warsaw, 29-
30 September 2011. [online] Datum: 29. - 30. 9. 2011. Datum poslední revize: 6. 5. 2015.
Dostupné z:
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/124843.pdf.

Rada Evropské unie. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29
November 2013 [online] Datum: 28. – 29. 11. 2013. Datum poslední revize: 6. 5. 2015.
Dostupné z:
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/139765.pdf

Sekundární zdroje

AMINEH, M. P. Globalization, Geopolitics and Energy Security in Central Eurasia and the Caspian region. The Hague : Clingendael International Energy Program. 2003. Dostupné z: http://clingendael.info/ciep/publications/energy-publications/20030619_ciep_ep_toc.pdf.

ARADAU, Claudia. Security and the democratic scene. *Journal of International Relations and Development*. 2004, ročník 7, č. 4, s. 388–413. Dostupné z: https://www.academia.edu/5592013/Security_and_the_democratic_scene_deseuritization_and_emancipation

ARIBOGAN, Ulke D., BILGIN, Mert. New Energy Order Politics Neopolitics: From Geopolitics to Energeopolitics. *Uluslararası İlişkiler*. Zima 2009, ročník 5, č. 20, s. 109-132. Dostupné z https://wiki.zirve.edu.tr/sandbox/groups/economicsandadministrativesciences/wiki/fb54b/attachments/54d3a/ArticleoftheWeek_10.pdf?sessionID=e1b9dfd0bf4a3628b95dfea1209aa4bedbc5131a.

AUSTIN, John L. *How to do Things with Words*. Oxford : Oxford University Press. 1962. Dostupné z: <http://www.dwrl.utexas.edu/~davis/crs/rhe321/Austin-How-To-Do-Things.pdf>.

BALZACQ, Thierry. *Contesting security: strategies and logics*. Abingdon, Oxon : Routledge, 2015. 263 s. ISBN 978-0-415-64386-3.

BALZACQ, Thierry. Constructivism and Securitization studies. 2009. in V. Mauer a M. Dunn Caveltly (eds) *Handbook of security studies*, London : Routledge. ISBN: 0-203-86850-1.

BALZACQ, Thierry a GUZZINI, Stefano. Introduction: What kind of Theory – If Any – Is securitization? *International Relations*. Březen 2015, ročník 29, č. 1, s. 97-102. ISSN:0047-1178.

BALZACQ, Thierry. The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context. *European Journal of International Relations*. Červen 2005, ročník 11, č. 2, s. 171-201. ISSN: 1354-0661.

BARAN, Zeyno. EU Energy Security: Time to End Russian Leverage. *Washington Quarterly*. Podzim 2007, ročník 30, č. 4, s. 131-144. ISSN:0163-660X.

BUZAN Barry a Lene HANSEN: *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge : Cambridge University Press. 2009. 384 s. ISBN: 978-0-521-69422-3.

BISCOP, Sven. *The European neighbourhood policy in perspective: context, implementation and impact*. New York: Palgrave Macmillan, 2010. 274 s. The ENP, Security, and democracy in the Context of the European Security Strategy. ISBN 978-0-230-20385-3.

BUZAN, Barry, Ole WAEVER a Jaap de WILDE. *Bezpečnost: nový rámec pro analýzu*. 1. vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005, 267 s. ISBN 80-903333-6-2.

BUZAN, Barry a WAEVER, Ole. Macrosecuritization and Security constellations: Reconsidering the Scale in Securitization Theory. *Review of International Studies*. Duben 2009, ročník 35, č. 2, s. 253-276. ISSN: 0260-2105.

C.A.S.E. COLLECTIVE. Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto. *Security Dialogue*, prosinec 2006, ročník 37, č. 4, s. 443-487. DOI: 10.1177/0967010606073085.

CASIER, Tom. Russia's Energy Leverage over the EU: Myth or Reality? *Perspectives on European Politics and Society*. Prosinec 2011, ročník 12, č. 4, s. 493-508. ISSN: 1570-5854.

CORNELL, Svante .E., TSERETELI, Mamuka a SOCOR, Vladimir. The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West. Geostrategic Implications of the Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline. *Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program*. 2005. ISBN: 91-85031-06-2. Dostupné z: http://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/Monographs/2005_01_MONO_Starr-Cornell_BTC-Pipeline.pdf

CIUTA, FELIX. Conceptual Notes on Energy Security: Total or Banal Security? *Security Dialogue*. Duben 2010, ročník 41, č. 2, s. 123-144. 22p. 1 Chart. ISSN: 0967-0106.

DEMIR, Idris. Geopolitics of Russian crude Oil and natural Gas. *Karadeniz Arastirmalari*. 2010, ročník 26, s. 1-16. Dostupné z: http://www.karam.org.tr/Makaleler/634075818_demir.pdf.

FLOYD, Rita. Can securitization theory be used in normative analysis? Towards a just securitization theory. *Security Dialogue*. Srpen 2011, ročník 42, č. 4/5, s. 427-439. ISSN:0967-0106.

GACHECHILADZE, Revaz. Geopolitics in the South Caucasus: Local and External Players. *Geopolitics*. Léto 2002, ročník 7, č. 1, s. 113-138. DOI:10.1080/714000896.

GHAZARYAN, Narine. *The European neighbourhood policy in perspective: context, implementation and impact*. New York: Palgrave Macmillan, 2010. 274 s. The ENP and the Southern Caucasus: Meeting the Expectations? ISBN 978-0-230-20385-3.

HALL, Gregory a GRANT, Tiara. Russia, China and the Energy-Security Politics of the Caspian Sea Region after the Cold War. *Mediterranean Quarterly*, jaro 2009, ročník 20, č. 2, s. 113-137.

HANSEN, Lene. The politics of securitization and the Muhammad cartoon crisis: A post-structuralist perspective. *Security Dialogue*. Srpen 2011, ročník 42, č. 4/5, s. 357-369. ISSN: 0967-0106.

HAUKKALA, Hiski. *The European neighbourhood policy in perspective: context, implementation and impact*. New York: Palgrave Macmillan, 2010. 274 s. Explaining Russian Reactions to the European Neighbourhood Policy. ISBN 978-0-230-20385-3.

HECK, Axel a SCHLAG, Gabi. Securitizing images: The female body and the war in Afganistan. *European Journal of Internaitonal Relations*. 2012, ročník 19, č. 4, s. 891-913. DOI: 10.1177/1354066107087767. DOI: 10.1177/1354066111433896.

HUYSMANS, Jef. What's in an act? On security speech acts and little security nothings. *Security Dialogue*. Srpen 2011, ročník 42, č. 4/5, s. 371-383. ISSN:0967-0106.

CHRISTOU, Odysseas a ADAMIDES, Constantinos. Energy securitization and desecuritization in the New Middle East, *Security Dialogue*, říjen 2013, ročník 44, č. 5/6, s. 507-522. ISSN:0967-0106.

KARAGIANNIS, Emmanuel. *Energy and Security in the Caucasus*. Routlegde Curzon : London, 2002, 233 s., ISBN: 0-7007-1481-2.

KLEVEMAN, Lutz. *The New Great Game – Blood and Oil in Central Asia*. Grove Press : New York, 2003. ISBN: 0-8021-4172-2.

KNUDSEN, Olav F. Post-Copenhagen Security Studies: Desecuritizing Securitization. *Security Dialogue*. září 2001, ročník 32, č. 3, s. 355-368. DOI: 10.1177/0967010601032003007

KRATOCHVÍL, Petr a TULMETS Elsa. *Constructivism and Rationalism in EU External Relations. The Case of the European Neighbourhood Policy*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2010. ISBN 978-3-8329-5357-7.

MCDONALD, Matt. Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations*. 2008, ročník 14, č. 4, s. 563-587. DOI: 10.1177/1354066108097553.

MCSWEENEY, Bill. Security, identity, and interests: a sociology of international relations. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, xi, 239 s. ISBN 0-521-66177-3.

NURIYEV, Elkhan. Azerbaijan and the European Union: new landmarks of strategic partnership in the South Caucasus–Caspian basin. *Journal of Southeast European & Black Sea Studies*. Červen 2008, ročník 8, č. 2, s. 155-167. ISSN: 1468-3857.

NYMAN, Jonna. ‚Red Storm Ahead‘: Securitization of Energy in US-China Relations. *Millenium: Journal of International Studies*. 2014, ročník 43, č. 1, s. 43-65. DOI: 10.1177/0305829814525495.

PALONKORPI, Mikko. Energy Security and the Regional Security Complex. (*Draft - Working Paper*), Dostupné z: <http://busieco.samnet.sdu.dk/politics/nisa/papers/palonkorpi.pdf>.

PAPAVA, Vladimer. The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West. The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Georgia. *Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program*. 2005. ISBN: 91-85031-06-2. Dostupné z: http://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/Monographs/2005_01_MONO_Starr-Cornell_BTC-Pipeline.pdf.

PASCUAL, Carlos a ZAMBETAKIS, Evie. The Geopolitics of Energy. From Security to Survival. In PASCUAL, Carlos a ELKIND, Jonathan. *Energy Security. Economics, Politics, Strategies, and Implications*. 2008. Brookings Institution Press. ISBN: 978-0-8157-6919-4, 279 s. Dostupné z: http://www.brookings.edu/~media/press/books/2009/energysecurity/energysecurity_chapter.pdf.

PAUL, A. The Eastern Partnership, the Russia-Ukraine War, and the Impact on the South Caucasus. *IAI Working papers*. únor 2015, ročník 15, č. 6. ISSN 2280-4341. Dostupné z: <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1506.pdf>.

ROE, Paul. Is securitization a 'negative' concept? Revisiting the normative debate over normal versus extraordinary politics. *Security Dialogue*. Zář 2012, ročník 43, č. 3, s. 249-266. ISSN:0967-0106.

RISSE, Thomas. Let's Argue! Communicative Action in World Politics. *International Organization*. Zima 2000, ročník 54, č. 1, s. 1–39. DOI: 10.1162/002081800551109.

SHAFFER, Brenda. The Geopolitics of the Caucasus; *Brown Journal of World Affairs*. *Brown Journal of World Affairs*. Jaro/léto 2009, ročník 15, č. 2, s. 131-142. Dostupné z: http://poli.haifa.ac.il/~bshaffer/Shaffer_geopolitics_Caucasus.pdf

SHEIKH, Mona Kanwal. *Millenium: Journal of International Studies*. Zář 2014, ročník 43, č. 1, s. 252-272. DOI: 10.1177/0305829814540853.

SHIRLEY, Scott V. The Securitization of Climate Change in World Politics: How Close have We Come and would Full Securitization Enhance the Efficacy of Global Climate Change Policy? *Review of European Community & International Environmental Law*. 2012, ročník 21, č. 3, s. 220-230. ISSN: 0962-8797.

SCHMIDT-FELZMANN, Anke. EU Member States' Energy Relations with Russia: Conflicting Approaches to Securing Natural Gas Supplies. *Geopolitics*. 2011, ročník 16, s. 574-599. ISSN: 1465-0045.

SJOSTEDT, Roxanna. Exploring the Construction of Threats: The Securitization of HIV/AIDS in Russia. *Security Dialogue*. Únor 2008, ročník 39, č. 1, s. 7-29. ISSN: 0967-0106.

SJOSTEDT, Roxanna. Ideas, identities and internalization: Explaining securitizing moves. *Cooperation & Conflict*. Březen 2013, ročník 48, č. 1, s. 143-164. ISSN: 0010-8367.

SOULEIMANOV, Emil a ČERNÝ, Filip. Jihokavkazské produktovody a kaspická „ropná diplomacie“; Brno : Masarykova univerzita. 2011. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=486>.

STRITZEL, Holger. Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations*. Září 2007, ročník 13, č. 3, s. 357-383. ISSN: 1354-0661.

STRITZEL, Holger. Security, the translation. *Security Dialogue*. Srpen 2011, ročník 42 č. 4/5, s. 343-355. ISSN: 0967-0106.

STRITZEL, Holger. *New security challenges: securitization theory and the localization of threat*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2014. 223 s. ISBN 978-1-137-30756-9.

TICHÝ, Lukáš a KRATOCHVÍL, Petr. The EU-Russia Energy Relations under the Prism of the Political Discourse. *Perspectives: Central European Review of International Affairs*. 2014, ročník 22, č. 1, s. 5-32. ISSN: 1210-762X.

TOGRAL, Burcu. Securitization of Migration in Europe: Critical Reflections on Turkish Migration Practices. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*. Léto 2012, ročník 11, č. 2, s. 65-77. ISSN: 1303-5525.

TSERETELI, Mamuka. Azerbaijan and Georgia: Strategic Partnership for Stability in a Volatile Region. *Central Asia – Caucasus Institute. Silk Road Studies Program*. září 2013, 63 s. ISBN: 978-91-8663-69-6. Dostupné z: http://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2013_09_SRP_Tsereteli_Azerbaijan-Georgia.pdf

VUORI, Juha A. Illocutionary Logic and Strands of Securitization: Applying the Theory of Securitization to the Study of Non-Democratic Political Orders. *European Journal of International Relations*. 2008. ročník 14, č. 1, s. 65-99. DOI: 10.1177/1354066107087767.

WAEVER, Ole. Security, the speech act: Analysing the politics of a word. (*Working Paper 19*). Copenhagen : Center for Peace and Conflict Research, 1989. Dostupné z: https://www.academia.edu/2237994/Security_the_Speech_Act_-_working_paper_1989.

WAEVER, Ole (1995) 'Securitization and Desecuritization', in Ronnie D. Lipschutz (ed.) *On Security*, s. 46–86. New York : Columbia University Press. ISBN: 978-0231102711.

WATSON, Scott. The 'human' as referent object? Humanitarianism as securitization. *Security Dialogue*. 02/01/2011, ročník 42, č. 1, s. 3-20. ISSN: 0967-0106.

WHITMAN, Richard G. a WOLFF, Stefan. *The European neighbourhood policy in perspective: context, implementation and impact*. New York: Palgrave Macmillan, 2010. 274 s. ISBN 978-0-230-20385-3.

WILKINSON, Claire. The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Usable Outside Europe? *Security Dialogue*. Březen 2007, ročník 38, č. 1, s. 5-25. ISSN: 0967-0106.

WILLIAMS, Michael C. Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*. Prosinec 2003, ročník 47, č. 4, s. 511-531. ISSN: 0020-8833.

XUETANG Guo. The Energy Security in Central Eurasia: the Geopolitical Implications to China's Energy. *Central Asia-Caucasus Institute. Silk Road Studies program, China and Eurasia Forum Quarterly*, ročník 4, č. 4. 2006, s. 117-137. ISSN: 1653-4212.

YERGIN, Daniel. Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*. 2006, ročník 85, č. 2, s. 69-82. ISSN: 0015-7120.

Internetové zdroje

DEMPSEY, Judy. Victory for Russia As the EU's Nabucco Gas Project Collapses. [online]. Datum: 1.7.2013. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=52246>.

Evropská unie. Východní partnerství. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm.

Eurogas. Statistical Report 2014. [online]. Datum poslední revize: 10.5.2015. Dostupné z: http://www.eurogas.org/uploads/media/Eurogas_Statistical_Report_2014.pdf.

Instituce a orgány Evropské unie - přehled. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: http://europa.eu/pol/ener/index_en.htm.

Institut Evropské unie pro bezpečnostní studia. What energy security for the EU. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Brief_39_Energy_security.pdf.

Oficiální webové stránky českého předsednictví 2009. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: <http://www.eu2009.cz/en/czech-presidency/programme-and-priorities/programme-and-priorities-479/index.html>.

Oficiální webové stránky mise EUJUST Themis. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: <http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eujust-themis-georgia/>.

Oficiální webové stránky mise EUMM Georgia. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: <http://www.eumm.eu>.

Oficiální webové stránky. Energy Community. [online]. Datum poslední revize: 6.5.2015. Dostupné z: https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/MEMBERS.

Oficiální webové stránky Evropské unie - European External Action Service - EU-Turkey relations. [online] Datum poslední revize: 7.5.2015. Dostupné z <http://eeas.europa.eu/turkey/>.

Oficiální webové stránky Evropské unie - European External Action Service – přehled dokumentů. [online] Datum poslední revize: 6.5.2015. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/enp/documents/strategy-papers/index_en.htm.

Oficiální webové stránky společnosti Gazprom – mapy plynovodů. [online] Datum poslední revize: 10.5.2015. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/>.

Oficiální webové stránky iniciativy INOGATE. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: <http://www.inogate.org/pages/1?lang=en>.

Oficiální webové stránky International Energy Agency. Energy Security. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: <http://www.iea.org/topics/energysecurity/>.

Oficiální webové stránky projektu Nord Stream. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/>.

Oficiální webové stránky OPEC, Energy Security and Supply. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/en/862.htm.

Oficiální webové stránky společnosti Socar – mapy produktovodů. [online] Datum poslední revize: 10.5.2015. Dostupné z: http://www.socar.com.ua/marketing/export_options.

Oficiální webové stránky výzkumného institutu The Heritage Foundation – mapa plynovodu Nabucco. [online] Datum poslední revize: 10.5.2015. Dostupné z: http://www.heritage.org/~media/images/reports/2008/bg2139_map2sm/bg2139_map2.ashx

Oficiální webové stránky iniciativy TRACECA. Baku Initiative. [online]. Datum: 24.3.2014. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: <http://www.traceca-org.org/en/home/baku-initiative/>.

Oficiální webové stránky World Economic Forum. The New Energy Security Paradigm. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: <http://www.weforum.org/pdf/Energy.pdf>.

Oxford Institute for Energy Studies. Reducing European Dependence on Russian Gas: distinguishing natural gas security from geopolitics. Říjen 2014. Oxford Institute for Energy Studies. ISBN 978-1-78467-014-6. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2014/10/NG-92.pdf>.

PIRANI, Simon a STERN, Jonathan a YAFIMAVA, Katja. The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment. *Oxford Institute for Energy Studies*. [online]. Datum: únor 2009. Datum poslední revize: 6.5.2015. Dostupné z: <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/NG27-TheRussoUkrainianGasDisputeofJanuary2009AComprehensiveAssessment-JonathanSternSimonPiraniKatjaYafimava-2009.pdf>.

Projev Evropské komisařky Ferrero-Waldner. European Neighbourhood Policy: helping ourselves through helping our neighbours. [online]. Datum: 31.10.2005, Londýn. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: http://eu-un.europa.eu/articles/fr/article_5234_fr.htm.

Společná deklarace pražského summitu o Východním partnerství. [online]. Datum: 7.5.2009. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/107589.pdf.

STERN, Jonathan. The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006. *Oxford Institute for Energy Studies*. [online]. Datum: 16.1.2006. Datum poslední revize: 6.5.2015.

Dostupné z: <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2011/01/Jan2006-RussiaUkraineGasCrisis-JonathanStern.pdf>.

Strategické dokumenty Evropské komise - přehled. [online]. Datum poslední revize: 5.5.2015. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/enp/documents/strategy-papers/index_en.htm.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Kavkazské produktovody (obrázek)

Příloha č. 2: Plynovod Yamal - Europe (obrázek)

Příloha č. 3: Plynovod Nord Stream (obrázek)

Příloha č. 4: Plynovod South Stream (Ruskem plánovaný jižní koridor) (obrázek)

Příloha č. 5: Plynovod Nabucco (jižní koridor plánovaný Evropskou Unií) (obrázek)

Přílohy

Příloha č. 1: Kavkazské produktovody (obrázek)

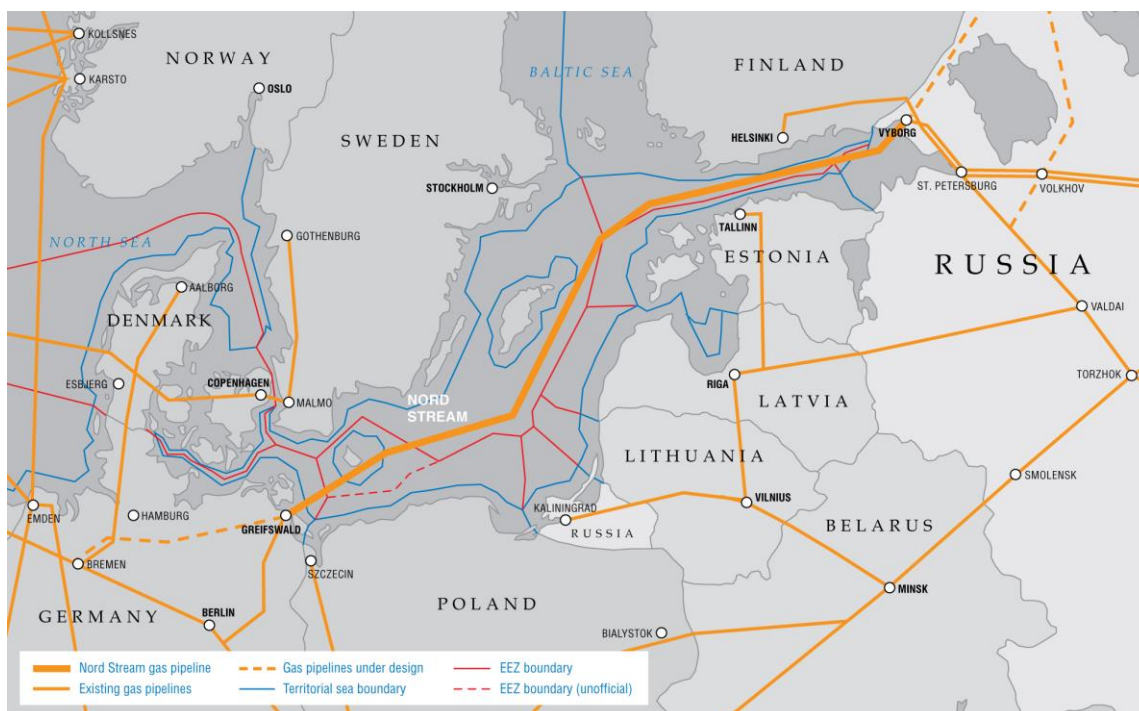
Zdroj: Oficiální webové stránky společnosti Socar – mapy produktovodů. [online] Dostupné z: http://www.socar.com.ua/marketing/export_options

Příloha č. 2: Plynovod Yamal - Europe (obrázek)

Zdroj: Oficiální webové stránky společnosti Gazprom – mapy plynovodů. [online] Dostupné z: http://www.gazprom.com/f/posts/90/771307/map_yamal_europe_eng_1.jpg

Příloha č. 3: Plynovod Nord Stream (obrázek)

Zdroj: Oficiální webové stránky společnosti Gazprom – mapy plynovodů. [online] Dostupné z: <http://www.gazprom.com/f/posts/34/784591/map-nord-stream-en.jpg>

Příloha č. 4: Plynovod South Stream (Ruskem plánovaný jižní koridor) (obrázek)

Zdroj: Oficiální webové stránky společnosti Gazprom – mapy plynovodů. [online] Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/south-stream/>

**Příloha č. 5: Plynovod Nabucco (jižní koridor plánovaný Evropskou Unií)
(obrázek)**

The Proposed Nabucco Gas Pipeline

Map 2 • B 2139 heritage.org

Zdroj: Oficiální webové stránky výzkumného institutu The Heritage Foundation – mapa plynovodu Nabucco. [online] Dostupné z: http://www.heritage.org/~media/images/reports/2008/bg2139_map2sm/bg2139_map2.ashx

Projekt diplomové práce

Název: Význam Ázerbajdžánu a Gruzie v nové energetické geopolitice

1. Cíl:

Cílem diplomové práce bude ukázat význam energetické bezpečnosti v mezinárodních vztazích v 21. století a konkrétně v regionu Jižní Kavkaz a představit určitý posun od vnímání klasické geopolitiky k energeopolitice, přičemž geopolitika je jedním z nejvíce relevantních směrů, jak uchopit politickou realitu kavkazské oblasti, kde v současné době hraje klíčovou roli právě energetická / energeopolitická hodnota. Práce se zaměří na dva státy kavkazského regionu, které jsou součástí, resp. objektem tzv. nové velké hry o kaspickou ropu a jejichž mezinárodní význam výrazně zvýšilo dokončení výstavby ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan a plynovodu Baku-Tbilisi-Erzurum (konec ruského exportního monopolu z pohledu Západu) a také tzv. druhá rusko-ukrajinská plynová válka v roce 2009, která jasně ukázala zranitelnost zemí, závislých pouze na ruských dodávkách, a tedy nezbytnost své dodavatele diverzifikovat. Výzkum bude zaměřen na časové období od roku 2000, na této časové ose tedy ukáže vývoj energeopolitického významu obou zemí.

2. Výzkumná otázka:

Jak se v čase proměňuje energeopolitický význam Gruzie a Ázerbajdžánu a které mezníky byly a jsou v tomto procesu klíčové?

3. Hypotéza:

Energeopolitický význam Gruzie a Ázerbajdžánu se zvyšuje v roce 2005 (dokončení BTC) a v roce 2009 (tzv. druhá plynová válka mezi Ruskem a Ukrajinou).

4. Teoretická východiska a koncepty

Význam energetiky v mezinárodních vztazích

Energetika jako určující geopolitický faktor ve 20. a 21. století, ropa a zemní plyn jako strategické suroviny vyspělých i rozvojových zemí (klíčový je jejich neobnovitelný charakter) – historický význam těchto surovin představuje Yergin ve svém klasickém díle *The Prize. The epic quest for oil, money and power.*

Energetická bezpečnost – základní definice (Yergin): dostupnost dostatečných zásob za přijatelnou cenu (různá interpretace – exportéři se zaměřují na udržení poptávky, importéři na udržení dodávek) - Yergin: Ensuring Energy Security.

Klasická geopolitika (význam zemí ze strategického vojenského hlediska) vs. Geopolitika založená na energetickém významu zemí – Energeopolitika (Aribogan a Bilgin)

Význam kaspické ropy z hlediska soupeření aktérů v rámci tzv. velké hry (hlavní aktéři – Rusko, USA, Turecko, Írán, EU) - souboj o ekonomický i politický vliv

5. Metodologie:

Komparativní empirická analýza dvou případů

6. Proměnné:

Závislá proměnná: Energeopolitický význam

Nezávislé proměnné:

- Národní energetická bezpečnost:
 - o Míra zranitelnosti energetických zdrojů (výše energetických rezerv; dostupnost zdrojů; diverzifikace – poměr obnovitelných zdrojů a fosilních paliv)
- Podíl těžby ropy na celosvětové těžbě – data
- Podíl exportu na celosvětovém exportu (Gruzie jako tranzitní země = veškerá ropa, která putuje přes její území)
- Podíl těžby zemního plynu na celosvětové těžbě
- Podíl exportu zemního plynu na celosvětovém exportu
- Politická stabilita/důvěryhodnost země
- Objem exportu do klíčových destinací (EU, Turecko, Írán, Rusko)

Kontrolní proměnné: Míra angažovanosti externích aktérů v čase

- Výše finanční pomoci
- Výše investic
- Přítomnost soukromých ropných konsorcií
- Výše celkového společného obchodu
- Počet vzájemných diplomatických návštěv

- Otázka problémových regionů (Náhorní Karabach; Jižní Osetie a Abcházie) – jakou pozici k těmto tématům jednotliví aktéři zastávají

8. Data

Teoretická část:

ARIBOGAN, D. Ü., BILGIN, M. (2009). New Energy Order Politics Neopolitics: From Geopolitics to Energeopolitics, *Uluslararası İlişkiler*, Volume 5, No 20.(Winter 2009), p. 109- 132. Dostupné z <http://www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06/New-EnergyOrder-Politics.pdf>.

CUMMINGS, S. (2003). *Oil, Transition and Security in Central Asia*; London – Routledge Curzon, 2003 – Roberts, J.: *Caspian oil and gas*; FSV UK – Bezpečnostní studia Výzkumný projekt Bc. Tereza Dvořáková

DEMIR, I. (2010). *Geopolitics of Russian crude Oil and natural Gas*; *Karadeniz Arastirmalari*; Vol. 26 (2010), pp. 1-16.

GACHECHILADZE, R. (2002). *Geopolitics in the South Caucasus: Local and External Players*; *Geopolitics*; Frank Cass. London, Vol. 7., No. 1., (Summer 2002), pp. 113-138.

KARAGIANNIS, E. (2002). *Energy and Security in the Caucasus*, Routledge Curzon, London, 2002, ISBN: 0-7007-1481-2.

KLEVEMAN, L. (2003). *The New Great Game – Blood and Oil in Central Asia*; New York - Grove Press, 2003; ISBN: 0-8021-4172-2.

PAPAVA, V. (2005). *The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Georgia in Starr and Cornell – The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West 2005*. Dostupné z: <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/BTC.pdf>.

SHAFFER, B. (2009). *The Geopolitics of the Caucasus*; *Brown Journal of World Affairs*; University of Haifa; Vol. 15, No. 2, (Spring/Summer 2009).

SMOLÍK, J., ŠMÍD T. a kol. (2010). *Vybrané bezpečnostní hrozby 21. Století – Laryš M.: Model energetické bezpečnosti v 21. století*; Brno – Masarykova univerzita, 2010.

SOULEIMANOV, E. (2011). Energetická bezpečnost; Plzeň - Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.

SOULEIMANOV, E. ČERNÝ, F. (2011). Jihokavkazské produktovody a kaspická „ropná diplomacie“; Brno – Masarykova univerzita, 2011; ISSN 1212-7817.

SPATHAROU (2001): Geopolitics of Caspian Oil - the role of the integration of the Caspian Region into World Economy in Bulent Gokay : The Politics of Caspian Oil; New York: St. Martin's Press, 2001, ISBN: 0333739736.

YERGIN, D. (1992). The Prize : the epic quest for oil, money and power, New York: Free Press, 1992, ISBN: 0-671-79932-0.

YERGIN, D. (2006). Ensuring Energy Security. Foreign Affairs, Vol. 85, No. 2. ISSN 14603640. Dostupné
http://www.un.org/ga/61/second/daniel_yergin_energyssecurity.pdf.

Empirická část: (kvantitativní data)

World Trade Organization : <http://www.wto.org/>

World Bank: <http://www.worldbank.org/>

International Monetary Fund: <http://www.imf.org/external/index.htm> International

Energy Agency: <http://www.eia.gov/>

Ministry of Energy of Georgia: <http://www.minenergy.gov.ge/en/>

Centre for Global Energy Studies <http://www.cges.co.uk/>

Energy Institute: <http://www.energyinst.org/>

British Petroleum: <http://www.bp.com/>

Podpis vedoucího práce

PhDr. Vít Střítecký, M.Phil., PhD.